

અર્હિબેહેશ્ત અમશાસપંદ

ધનામનો એક રેસાલો.

કર્તા - પાલનજી ખરશેદજી મીસ્ત્રી.

મુ'બદ્દ.

ફોર્ટ પ્રીટીંગ પ્રેસ, બોરા બજાર સીટ, કોટ.

૧૮૯૮.

SIR J. J. Z. MADRESSA PRIZE ESSAY FOR A. D. 1894.

Ashu-Vahishtā OR Ardibehsht,

i-e

The Sacred Order of Righteousness or Divine Truth,
by

PALONJEE CURSETJEE MISTRI,

A Certificated Passed Student of the Madressa,
Author of "The Four Classes of the Ancient Iranians in the Avesta
Period" viz. "The Priest, the Warrior, the Husbandman and the
Artisan," of "The Water, the Earth, and the Trees" (being
the Madressa Prize Essays for A. D. 1892 & 1893);
also of "The Doctrine of the Avesta regard-
ing Plague " and Cleanliness of
the Body."

નામદાર સર જાં જાં જાં મદ્રેસા તરફનો ઇં સં ૧૮૯૪ માટેનો
ઇનામનો રેસાલો,

“અદ્વિબેહસ્ત અમશાસપંદ”,

કર્તા—પાલનજી ખરશેહજી મીસ્ત્રી,

તે ઉપલી મદ્રેસાનો પસાર થયેલો એક વિદ્યાર્થી,

તથા એજ મદ્રેસા તરફના ઇં સં ૧૮૯૨ અને ૧૮૯૩ માટેના ઇનામના રેસાલાઓ નામે
“અવસ્તા જમાનાના કદીમ ઇરાનીઓના ચાર વર્ગો,” જે
“અથોરનાન, પેહેલવાન, ખેડુત અને કારીગર”; તથા “પાણી,
જમીન, અને આડપાન”; તથા “મરકીના અટકાવ વિષે
અવસ્તાના ફરમાનો” તથા “તનને લગતી પવિત્રાઈ” ના કર્તા.

ફાઈ પ્રીટીમ પ્રેસમાં છપાયે છે—વોરાખજર કોટ, મુંબઈ.

કિંમત રૂપીયો એક.

ચન્દ્રદેવરદી ૧૨૬૭.

ઇં સં ૧૮૯૮.

શુદ્ધિપત્ર.

પાતું ૧, લીટી ૭, —	“અપ-વિહસ્ત” બદલે “અપ-વહિસ્ત”
પાતું ૫, લીટી ૨૦, —	યજ્ઞસ્તેના , , યજ્ઞસ્તેના
પાતું ૬, લીટી ૩, —	સંસ્કૃત સંસ્કૃત , , સંસ્કૃત
પાતું ૭, લીટી ૭, —	Sancrite , , Sanscrite
પાતું ૭, લીટી ૨૯, —	સસ્ય , , સત્ય
પાતું ૮, લીટી ૧, —	lidéal , , l'idéal
પાતું ૧૨, લીટી ૧૪, —	જરથેસ્તી , , જરથોસ્તી
પાતું ૧૬, લીટી છેલ્લી —	નારી છે , , પુઠે ચાલનારી છે
પાતું ૨૪, લીટી ૭, —	સંસ્કૃત સંસ્કૃત , , સંસ્કૃત
પાતું ૨૪, લીટી ૮, —	સંસ્કૃત સંસ્કૃત , , સંસ્કૃત
પાતું ૨૪, લીટી ૮, —	સંસ્કૃત સંસ્કૃત , , સંસ્કૃત
પાતું ૨૪, લીટી ૯, —	સંસ્કૃત સંસ્કૃત , , સંસ્કૃત
પાતું ૪૫, લીટી ૨૮, —	સરોય , , સરોય
પાતું ૪૬, લીટી ૫, —	અવ્યં છે , , અવ્યં છે.

❖ (સર્વે હક કર્તાએ પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે). ❖

એજ કર્તાના આગલા રેસાલાઓ.

સર ૪૦ ૭૦ ૪૦ મદ્રેસાનો ધ૦ સ૦ ૧૮૯૨ માટેનો ધનામનો રેસાલો,

“અવસ્તા જમાનાના કદીમ ઇરાનીઓના ચાર વર્ગો” નામે

“અથોરનાન, પેહેલવાન, ખેડુત અને કારીગર.

સર ૪૦ ૭૦ ૪૦ મદ્રેસાનો ધ૦ સ૦ ૧૮૯૩ માટેનો ધનામનો રેસાલો,

“પાણી, જમીન અને ઝાડપાન,”

“મરકીના અટકાવ વિષે અવસ્તાના પ્રમાનો” તથા

“તનને લગતી પવિત્રાઈ”

દીખાચો.

નામદાર સર ૭૦ ૭૦ જંદ-પેહેલવી મદ્રેસા તરફનો ૬૦ સં ૧૮૬૪ માટેનો આ મારો ત્રીજો અને છેલ્લો ઇનામનો નિબંધ “અર્ધિ-પેહેલત અમશાસપંદ” પરનો છે, જે કેવી અધરી પાખતપર છે તે અવસ્તાના અભ્યાસીઓ સારી રીતે સમજે છે. આ નિબંધને લગતી પાખતો નીતિનો બોધ આપનારી, સાચો માર્ગ દેખાડનારી, સત્યતા તથા પવિત્રાઈ શીખવનારી, અશો જરૂરોસ્તની ઉંડી ફિલસુફી સમજાવનારી તથા તે મહાગુરૂની મગજ શક્તિનો ખ્યાલ આપનારી વીકટમાં વીકટ છે, જેને લગતું અગત્યનું ખ્યાન ગાથાઓમાંથી વિશેષ મળે છે, એટલા માટે બીજા અવસ્તા ઉપરાંત વિશેષ ધ્યાન મેં ગાથાઓ ઉપર આપ્યું છે, જેઓને લગતા લખાણો ભેદભરેલા અને કઠણ હોવા છતાં તેઓને ખતી શકે એટલી સહેલી રીતે મેં રજુ કરી છે. વળી આ એક ઘણા બોહોળા વીસ્તારવાળી પાખત છે એટલુંજ નહીં પણ એનો ભેદ સમજવો તેમજ સમજાવવો કઠણ છે. અવસ્તાના એક અભ્યાસી તરફથી કેટલી હદ સુધી આ પાખતના જ્ઞાનની આશા રાખવી તેનો ખરાબર તોલ કરવો એ એક નમનતાઈભરેલી મારી ખાસ અરજ છે. પેહેલવી તથા બીજા લખાણો બાદ કરતા માત્ર કુલે હયાત અવસ્તામાંથી એને લગતા ૨૪૩ ફકરાઓ મળે છે (જેમાં ગાથાના આસરે ૧૬૦ છે) જે પાખમાં એની ૫૬વી ત્રીજી આવે છે. માત્ર અવસ્તા અને પેહેલવી લખાણોના આસરે ૧૦૦) ફકરાઓનો આ નિબંધમાં મેં સમાવ કર્યો છે અને એ ઉપરાંત બીજા આસરે ૪૦૦ ફકરાઓની શાહાદતો મેં આપી છે, અને તેટલું છતાં અવસ્તા કે પેહેલવી મોટા મોટા ફકરાઓથી, કે તેઓના ઉચ્ચારોથી, કે તેઓના બીનજરૂરીયાતના લાંબા તર્જુમાઓથી ભરતીયું ભરીને વાંચનારને બીવરાવવાની કે કંટાળો આપવાની કોશિશો મેં એક કોરે મુકી છે. જે ઘણાજ અગત્યના ફકરાઓ છે તેઓને દરેક પાખત કે પાખતની પાખતો મથાલે નમુનાઓ દાખલ મેં ટાંકી ખતાવ્યા છે. પાખ અને પરદા મેં ખતાવ્યા નથી, પણ ચહુદ ઉતરના તાઈપોના આકારોથી માત્ર ફરક મેં ખતાવ્યો છે, અને વાંચવાને સહેલ કરવા મારા નિબંધને મેં એવી રીતે ગોઠવ્યો છે કે જેથી ૧) અવસ્તાના અભ્યાસીઓને, ૨) શીખેલા પણ અવસ્તાના જ્ઞાનથી બીનમાહેતગારોને, તેમજ ૩) સાધારણ જ્ઞાનના કુટુંબોને વાંચવાને બંધબેસ્તો થઈ પડે. આ નિબંધનો મુળ પાચો અશોઈ તથા નીતિમાન ધોરણોપર મેં રચ્યો છે અને દરેક પાખત દર્શાવતી વખતે અશોઈ (જે આ પાખતની મુખ્ય નાયક છે તે)નો ખ્યાલ નજર આગલ ધરી વીવેચન ચલાવતો ગયો છું.

વાંચનાર આ નિબંધ સેહેજ વારમાં વાંચી પુરો કરી શકશે. પણ જે સંખ્યાબંધ ફકરાઓની શાહાદતો મેં આપી છે તે એટલી બધી છે કે તેઓને પાછી તપાસી જોવા દિવસો લાગે, એટલા માટે તેઓના અંકો અદલબદલ થયા હોય તો તેપર વિશેષ ધ્યાન ન આપતાં માત્ર બીજા નિ-

ખંધો ઉપજાવી કાઢવાની સવલતા કરી આપવા માટેની પવિત્ર નેમથી મેં તેઓને ઠાંકી ખતાવ્યા છે એવું સમજી તેપર નાનુક નજરથી જોવું.

મદ્રેસા તરફનો આ મારો છેલો રેસાલો છે એટલા માટે સેહેજ વધુ ખુલાસા માટે દરગુજર ચાહું છું. આ ઘણા મોડો છપાયો છે, તેના કારણોમાં એવું કહી શકાય કે વિધાભ્યાસને લગતા પુસ્તકો છપાવવાનું કામ ધીરજનું છે અને જ્યો દિવસનો સારો ભાગ તેવાં કામમાં રોકી શકે તેઓથીજ બને, બીજી એ કે આ છપાવવા નિકળ્યો તે દરમ્યાન એક ન ધારેલું કામ છેલું ચોપાન્યું છપાવવાનું નિકળી આવ્યું. હાલનો રેસાલો છપાવતી વખતે મને ખુશી એટલા માટે ઉપજે છે કે બન્ને ગ્રંથ-એટ અને અન્ડરગ્રંથએટ મારી સાથે હરીફાઈમાં ઉતરી જતાં લાગટ ત્રણ વર્ષો સુધી મારા રેસાલાઓ પસાર થયલા જોવાને ભાગ્યશાળી નિવડ્યો છું, જે ખતાવ મદ્રેસા માટે અસાધારણ લેખી શકાય, અને એ રીતે જે લાલચે મને મદ્રેસામાં દાખલ કરાવ્યો હતો તે સફળ થઈ હતી. મદ્રેસાના હાલના મારા જવાન મિત્રોને મારી અદના સુચના એ છે કે અમુક રાખસ ઈનામ જીતી જશે અને તેઓની મેહેનત બરબાદ જશે એવા કંઈક ખોટા ખ્યાલથી હારી ન ખાતાં તેઓએ ત્રણ ફાયદાઓ તરફ ધ્યાન પુગાડવું ઘટે છે, ૧) ગમે એવી મુશ્કેલીની વખતે લખનારાઓનું ચીત એમાંજ લાગેલું રહેશે, ૨) તેઓને શોધો ચલાવવાની તમેહ પડશે, ૩) હરીફાઈમાં સારા રેસાલાઓ લખી શકાશે.

એટલું જણાવી મારા રેસાલા માટે ઉપકારનો ઉભરો ખહાર પાડું છું. આ રેસાલાના પરિશ્લોકો મી. મચેરશાહ માં રાવ, બી. એ. તથા મી. એ. ર. લેનતીન, બી. એ. (હાલમાં બી. એ.-એલ. એલ. બી.) ને તેઓની અપક્ષપાત તપાસ માટે યોગ્ય શાખાશી ઘટે છે. સર જ. જ. ટ્રાન્સલેશન ફંડના ટ્રસ્ટી સાહેબોએ આ રેસાલાને ઘટતો આસરો આપ્યો છે તે માટે તેઓનો તેમજ સેક્રેટરીનો ઉપકાર માનું છું. છેલા ગૃહસ્થની અપક્ષપાત વર્તણુક સ્તુતિપાત્ર છે. મદ્રેસાના શિક્ષકોએ જે ઉમંગ તથા કાલજથી મને મુશ્કેલ લાગેલા સવાલોનો ફડવો કીધો છે તે માટે તેઓનો હું આભારી છું. અને છેવટે જણાવવાની જરૂર જોઈ છે કે મારા રેસાલાઓને મારી નાકેશ શક્તિ પ્રમાણે જમ અને તેમ સારી હાલતમાં લાવવાનું માન તે વર્તમાનપત્રો તથા ચોપાન્યાઓના અધીપતિઓને ઘટે છે કે જે સઘલાઓએ એકસરખી રીતે મને વખતે વખત ઉત્તેજન આપ્યું છે અને પોતાના અમુલ્ય વખતનો ભોગ આપી ખુદ પોતાને જરથોશ્તી દીનદારો તરીકે સાબિત કીધા છે.

૫૫, મીન્ટરોડ, કોટ, મુંબઈ.

રોજ મુબારક ખેરરામ ચન્દ, માહા મુબારક સ્પન્દા-
મદ અમશાસપંદ સને ૧૨૬૭ ચન્દેજરદી; તા. ૩૦મી
આગસ્ટ ૧૮૯૮ ઈસવી.

પાલનજી અરશેદજી મીસ્ત્રી.

સુવ્રાજ્ય • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭
 • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭
 • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭
 • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭ • ૬૬૭૭૭૭૭

અપ વહિશ્ત

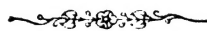
યાને

અર્દિબેહિશ્ત અમશાસપંદ.

અવસ્તા — અવસ્તા અપ વહિશ્ત.

પેહેલવી — ૧૫૭-૧૫૮ અર્ત વેહેશ્ત.

સામટી તપાસ.

અર્દિબેહિશ્ત અમશાસપંદ માટેનો અવસ્તા શબ્દ “અપ-
 વિહિશ્ત* ” છે, જેનો અર્થ “ સર્વોત્તમ અશોધ (પવિત્રાર્થ) ”

* અપ “ અપ ” એટલે “ અશોધ ”; અવસ્તા “વહિશ્ત ”
 એ “ વોહ ” એટલે “ બહુ ” નો Superlative Degree નો આકાર
 છે; એટલે “ સર્વોત્તમ, સર્વેથી બધી. ” “ અપ ” ને મળતો શબ્દ સંસ્કૃત-
 તમાં ક્રત છે (જેમકે અવસ્તાનો શબ્દ “ અપ ” (માણસ) સંસ્કૃતમાં
 મર્ત્યમાં બદલાય છે); જે ક્રતને મળતો શબ્દ જર્મન ભાષામાં Reinheit
 છે. “ અર્દિબેહિશ્ત ” માટે પેહેલવી “ અર્તવેહેશ્ત ” માંનો “ અર્ત ” તેજ
 ક્રત છે. એ સર્વેના અર્થ એજ મતલબના છે.

થાય છે. એના બીજા અર્થ “ સર્વેથી સારી સરચાઈ, રાસ્તી, ” એમ પણ થાય છે; જે ઉપરથી એના બીજા અર્થો “ સર્વેથી સરસ પ્રમાણીકપણું, સર્વેથી સરસ માર્ગ દેખાડનાર ” ની મતલબના પણ થઈ શકે છે. “ અષ વહિશ્ત ” ને બદલે અવસ્તામાં અને મુખ્ય કરી ગાથામાં માત્ર “ અષ ” વપરાય છે.

જરથોશ્તીઆ અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદ વિષે શું જાણે છે ? મોટો ભાગ “ અદિબેહેશ્ત ” એટલે “ આતશ ” અને “ અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદ ” એટલે “ આતશપર મવકળ ફરેશ્તો ” એટલું જાણવાપર સંતોષ પકડે છે. તે “ બેહેશ્તની ચાવીનો રાખનાર ” છે એવું પણ ઘણાંકો સમજે છે, પણ તેમ કેહેવામાં શું મતલબ સમાયલી છે તે અલબતાં થોડાકોજ સમજી શકે છે. અવસ્તાના શિખાઉ અભ્યાસીઓ તથા થોડા ઘણાં મોખેદા એથી વધુ એ જાણે છે કે અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદ અશોઈ યાને પવિત્રાઈનો ફરેશ્તો છે.*

પણ અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદના ખાસ કામો એથી પણ વધુ છે. દાદાર અહુરમજ્દે એને હસ્તક ઘણા કામો સોંપેલા છે અને તેઓનો એને નીધેહ્યાન ઠેરવ્યો છે. સામઘી રીતે જોતાં તે જોયા અહુરમજ્દનો જમણો હાથ છે. કઈ કઈ બાબતો સાથ એને ઘાડો સંબંધ છે તે દરએક બાબત માટે મેં એકું પ્રકરણ રોક્યું છે જે નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે છે :--

૧ તે રાસ્તીનો ચાહનાર, પ્રમાણીકપણાને પસંદ કરનાર, અને સીધો રસ્તો દેખાડનાર છે, જેને લગતા ગુણો “ અશોઈ ” થી જુદા નથી.

૨ તે “ અશોઈ ” યાને “ પવિત્રાઈ ” નો મુખત્યાર સાહેબ છે.

* ૩૦ મુખ્યારક રોજ્બેમાં ૩ જી તથા ૧૨ મુખ્યારક માહોમાં બીજું “ અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદ ” નું નામ છે તે અલબતાં તેઓ બચપણથી જાણે છે. “ ૧૨વરદીન, અદિબેહેશ્ત અને ખોરદાદ વસંત રતુના મહીના છે ”—મુનદેહેશ પ્ર૦ ૨૫, ૨૦.

- ૩ તે કુદરતનો નેધેહ્યાન છે, યાતો કુદરતના બાબમાં અહુ-રમજદનો મદદગાર, કુદરતની તમામ રચનાઓપર મવકળ છે, જેથી તે મીનોઈ ભલી વ્યવસ્થા (Divine Good Order) અથવા રચના * તરીકે ગણાય છે.
- ૪ તે “ ભલી માંત્ર ” ના અસરકારક બેદ ભરેલા કલામો ધરાવનાર યા તો “ ભલી માંત્ર ” બનાવવામાં અહુરમ-જદનો મદદગાર છે, તથા દેવ-દરજો, પલીદી, જદુઈ વગેરે નાપાકીઓને તોડનાર છે.
- ૫ તે ખાકી તથા મીનોઈ દુનિયાને લગતા તમામ આત-શોપર મવકળ ફરેશ્તો છે.
- ૬ તે કુલે મીનોઈ તેમજ આ દુનિયાને લગતી ગરમી જેવી કે ઊરશેદની, બપોરની (રપિથવનની), મીનોઈ આત-શની, આ દુનિયા માહેલા આતશની, આત્માની, બદ-નની, વગેરેનીનું અલંકારીક રૂપ છે.
- ૭ તે તમામ જાહેર અને આણુદીઃ રોશનીઓ, જેવીકે ઊર-શેદની, મહાખોખતારની, તારાઓની, ઝઝકળાંની, આત-શની, બેહેશ્તની, વગેરેનું મૂળ છે.
- ૮ તે અશોધના મૂળમાંથી ઉત્પન્ન થતા તમામ સવાબના કામોનો, “ હુમત, હુજત, હવર્ત ” એટલે નેક વિચારો, નેક સુખનો અને નેક કરણીઓનો ચાહનાર, બેહેશ્તનો માર્ગ દેખાડનાર છે; અને એ રીતે જોતાં બેહેશ્તનો દરબાન યાને બેહેશ્તની ચાવીને રાખનાર એ કહેવાય છે.

આટલી કારકીર્દીઓ આદિબેહેશ્ત અમશાસપંદને લગતી છે, જેને લગતું બ્યાન અવસ્તામાં જગેજગ વીખરાઈ ગયું છે, જેનો સામટો સંગ્રહ અવસ્તા કે પેહેલવી લખાણોના કોઈપણ ચોક્કસ એક ભાગમાંથી મળવો મુશ્કેલ છે.

* Design of Nature.

† 𐬨𐬀𐬭𐬀𐬎𐬭𐬀𐬭𐬀𐬎𐬭𐬀 “ માંત્ર રચના ”

પણ રાસ્તી તે શું? સાચો અને સીધો રસ્તો તે વળી ક્યો? જે સાચો અને સીધો રસ્તો રાસ્તીનો, જે સાચો અને સીધો રસ્તો પ્રમાણીકપણાનો, જે સાચો અને સીધો રસ્તો દીનને લગતી ખરી ખુબીઓ બતાવનારો, અને સારાંશકે બેહેશત તરફ પુગાડનારો છે, તે તેજ છે કે જે અશોધ અખત્યાર કરવાનો છે.* આપણા રવાનને માટે ગુજરવા બાદ સારું મકાન મેળવવું હોય તો અર્દિબેહેશત અમશાસપંદને રાજી રાખવો, અને તેને રાજી રાખવો હોય તો રાસ્તી અખત્યાર કરવી.

લખનારાઓ રાસ્તી માટેનો બોધ દઈ ગયા છે. પેહેલવી કેતાબ મીનો-બેદના ૭)માં પ્રકરણમાં ૭) સદગુણો ધણા મોટા તથા ધણા બધા જણાવ્યા છે તેમાં પેહેલો સદગુણ સખાવતનો અને બીજો “સચ્ચાઈ”નો જણાવ્યો છે. કટલાકો એને ૯) સદગુણોમાંનો બીજો જણાવે છે. વળી ઉપલીજ કેતાબના ૩૭)માં પ્રકરણમાં ૩૩) સારા ગુણો જણાવ્યાં છે તેમાં પણ “સચ્ચાઈ”ને બીજી પદવી આપવામાં આવી છે.

* રાસ્તી માટે આટલું જણાવેલું અત્રે બસ થશે, કારણ કે જે મુખ્ય માન અર્દિબેહેશત અમશાસપંદને આપવામાં આવે છે તે “અશોધ”ની બાબતમાં છે. ગાથાઓમાં જણાવેલા “અષ”નો ભાવાર્થ જે “રાસ્તી”ની મતલબમાં લેવા માંગ્યે તો તેમ થઈ શકે છે અને માત્ર “રાસ્તી”પર એક જુદોજ રેસાલો લખી શકાય છે, પણ તેથી “અષ”ના બીજા ખાસ કામો અધકારમાં રહી જાય છે. દાખલા તરીકે યજસ્તેના ૪૬ માં હા ના ૧૦ મા ફકરાનો એવી રીતે તર્જુમો કયુલ રાખ્યે કે “ઓ અહુરમઝદ! જે કોઈ નર યા નારી આ દુનિયાની જાંદગીની સર્વોત્તમ બક્ષેસ જે “રાસ્તી” કે જે તે પસંદ કીધી છે તે સચ્ચાઈના ફરેસ્તા “અર્દિબેહેશત અમશાસપંદ” ને માટે અખત્યાર કરે તથા પાક મનસ્તીથી તે પર પોતાની સત્તા ચલાવે તો તેઓને તારી સ્તુતિ ગાવા તરફ હું ચલાવીશ (shall lead) અને તે સધલાંઓને ચીનવત પુલની પેલે પાર બેહેશત તરફ ખસાર કરાવીશ”; તો અહીં રાસ્તીનો ફરેસ્તો અર્દિબેહેશત અમશાસપંદ સાબેત થાય છે.

અદિબેહસ્ત અમશાસપંદ અને અશોધ.

.૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯
 .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯
 ૦ ૫૫૫-૬૬૯ -૫૫૫-૬૬૯ ૬૬૯ ૩૭, ૬૦ ૪.

અષ એટલે અશોધ.

હવે આપણે “અષ” (અષ-વહિશત્ યાને અદિબેહસ્ત અમશાસપંદ) ની તપાસ “અશોધ” ના અર્થે લઈએ. જેમ “રાસ્તી” બાબે મેં આગલ જણાવ્યું છે કે “રાસ્તી” ને માત્ર “સચ્ચાઈ” સમજી આપણને સંતોષ પકડવો ન જોઈએ પણ “નેક રાહ” “પ્રમાણીકપણ” એ મતલબમાં સમજવું જોઈએ, તેમ “અશોધ” ને પણ માત્ર “બદનની સફાઈ” તરીકે જ નહીં, પણ “પવિત્રાઈ” “નેક રાહ” ની મતલબમાં સમજવું જોઈએ છે. મુખ્ય કરીને ગાથાઓમાં “અષ” નો અર્થ “અશોધ” વધારે બંધબેસતો થઈ પડે છે. ખુદ “અષ” શબ્દનો અર્થ “અશોધ” છે અને એ અર્થે જ તે અવસ્થામાં વપરાય છે; જેમકે “અષવન્”^૧ એટલે “અશો પુરૂષ” — “આઈ અષાઉમ્”^૨ એટલે “ઓ અશો” — અહુરમજ્દ યશતમાં અહુર મજ્દ પોતાને માટે કહે છે કે “અષવ્ નામ અહ્મી”^૩ એટલે “અશો નામવાળો હું છું” તથા “તુર્ધય અષ વહિશત્”^૪ એટલે “મારૂં ચોથું નામ સર્વોત્તમ અશોધ છે.”

એ તથા બીજા ઘણા દાખલાઓ ઉપરથી “અષ” નો અર્થ “અશોધ” થાય છે એવું સ્પષ્ટ માલમ પડી આવે છે. ડૉક્ટર યુસ્તી, ડૉક્ટર ગાર્ગિર વગેરે “અષ” નો અર્થ “અશોધ”

* એ બાબે જુઓ ૧૨ માં પાને આપેલી નોંધ.

૧ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯ — ૨ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯ .૬૬૯ — ૩ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯
 ૪ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯ .૬૬૯-૫૫૫-૬૬૯

Atteindre l'asha est idéal suprême de l'adorateur de Mazda, et asha-van "sectateur ou possesseur de l'asha" est le titre suprême auquel il aspire ; or, toute la morale mazdèenne tient dans ces trois mots : *bonne pensée, bonne parole, bonne action*, et l'homme asha-van est celui qui a bien pensé, bien parlé, bien agi ; d'où il semble suivre que l'asha est réellement le bien moral, la pureté. યાને

“ તેઓ (જરથોશ્તી દસ્તુરો) “અષ્”નો અર્થ “અશોધ” કરેછે. પંદરમી સદીમાં યજ્ઞસ્તેનો તરજુમો* જે સંસકૃત ભાષામાં કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં તેનો અર્થ “પુન્ય” શબ્દથી કરવામાં આવ્યો છે, જે શબ્દનો અર્થ “પવિત્ર, પવિત્રાધ” થાય છે, તે ઉપરથી ઉઠાડેલી મતલબનો તે છે. હાલના પારસીઓ “અષ્” શબ્દ માટે ખરેખર તેજ સારી રીતે સમજે છે કે જે યુરોપીઅનો “પવિત્રાધ” એટલે જે “નીતીને લગતી સર્વે પ્રકારની ભલાઈ” માટે સમજી શકે. “અશોધ”ને પોહોંચવું એ અહુરમઝ્દને પુજનારની એક મોટી નેમ છે અને “અષવન્” (એટલે જે “અશોધ ધરાવનાર”) એક એલકાબ છે જેને તે અશો પુરૂષ પોહોંચે છે; હવે મજ્દયસનીની સઘલી ખુબી તેના ત્રણ શબ્દોમાં સમાઈ રહેલીછે: નેક વિચાર, નેક સુખન, નેક કરણી,† અને “અષવન્” તે શબ્દ છે કે જેણે નેક ધાર્યું હોય, નેક બોલ્યો હોય, નેક કામો કીધાં હોય; જે ઉપરથી એવો સાર ઉઠે છે કે “અષ્” ખરેખર તો નેક નિતિ યાને “અશોધ” છે ‡.

આ મતને ટેકો આપનારી શાહાદત માટે જુઓ દીનકર્દ પુસ્તક ૯)મું, પ્રકરણ ૪૪)નો ફકરો ૧૨)મો.

* નર્ધ્યોસંધ ધવળના સંસકૃત તર્જુમાં બાબે ધસારો છે.

† હુમત, હુપ્ત, હવર્સ્ત ; સંસકૃત સુમતિ, સુકી, સુકૃતિ.

‡ પ્રોફેસર દામસ્કટે પણ પોતાના એજ રેસાલામાં “સાચ્યુ વિચારવું, સાચું બોલવું, સાચાં કામો કરવાં” માટે “અર્પમન, અર્પવય, અર્પે સ્કયોથ્ન” એ રીતે જુદા પાડે છે તથા તેઓને સંસકૃત ક્રત, ક્રતસ્ય, ક્રથવ્ય, સાથ સરખાવે છે.

અશોધ એટલે શું ?

આ સવાલ પ્રોફેસર દાર્મસ્ટેટે પણ પોતાના ઉપલાજ રેસા-લાની શરૂઆતમાં પુછે છે. તે સવાલ પેહેલી નજરમાં સહેલ લાગે છે પણ સમજવાને તે કઠણ છે. “અષેમવોહૂ”ની બંદગી તેના જવાબ આપી શકે છે કે

અષેમવોહૂ વહિશતેમ્ અસ્તી, ઉશ્તા અસ્તી; ઉશ્તા અભ્રાધ, હ્યત્ અપાધ વહિશ્તાધ અષેમ્.

અર્થ

“અશોધ સર્વેથી સરસ નેઆમત છે, તે એક મુખારકબાદી (યા સુખ) છે; સુખ તે (શખ્સ)ને છે કે જે સૌથી સરસ અશોધને માટે અશો છે.”

આ બંદગી આપણને નાની લાગે છે પણ ફિલસુફીથી તે ભરપુર છે *. એની ભાષા ગાથાની ઢબપર રચેલી છે જે સમજવાને કઠણ છે. અશીશવંધ યસ્તના ૨૦) માં ફકરાપરથી માલમ પડે છે કે અષેમવોહૂની બંદગીના જોરથી હેરમન વટીકે ધુજ્યો હતો. અશો જરથોસ્તથી જ્યારે તેણે હારી ખાધી અને બીધો ત્યારે તેણે પોકાર મારી કહ્યું કે “જેમ લાલચોલ ધાતુ તપે તેમ અષેમવોહૂનો મદદથી જરથોસ્ત મને બાલે છે.” આપણા ભણતરોમાં એ કટકે † કટકે આવ્યાથી “અશોધ” માટેની આપણને તાજાં યાદ તે

* જેમ કે શેખ શાહી કહે છે કે *نه رجم بکا صت مهتر بکیمت بهتر* કે યાને “નહીં કે જે ચીજ કદમાં મોટી તે કિંમતમાં વધારે” હોય.

† આ બંદગી ધીરજથી, પુર એતેકાદથી, તેના ભેદની સમજસાથે જો કોઇ પઢે તો તેને ઘણા ફાયદા છે. “હાદોખ્ત નુસ્ક” માં જણાવે છે કે ખોઆબમાંથી બેદાર થઈ બીજાણું છોડતી વખતે એકજ “અષેમ વોહૂ” ચોકસ ધ્યાનથી જો કોઇ પઢે તો ગોયા ૧૦૦૦૦ “અષેમ વોહૂ” પઢવામાં આવી હોય એટલી તેની કિંમતમાં વધારો થાય છે; તેની મતલબ એ ઉઠે છે જે ઉઠતી વેલાજ એક “અષેમ” સારી રીતે અને ખૂર

આપતી રહે છે, કારણ કે અશો નરયોરતે પોતાની દીનનો પાયો “અશોઈ” પર રચ્યો છે. સૌથી પહેલાં અશોઈ બળવવી, પછી દીન પર આસ્તવાર રહી હુમત, હુમત અને હવર્તની ખુબીઓ હાંસલ કરવી અને તેના પરિણામ તરીકે છેવટે બેહસ્તનો બદલો મેળવવો એ શીખવવાની તેની મકસદ છે.

આ રેસાલાના ૪)થા પાનાની કુટ નોટમાં જેમ જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ પ્રથમથીજ બાળકોના કુમળા મગજ પર “અશોઈ” યા “રાસ્તી”નો છાપ મજબુત બેસાડવો ઘટે છે, કારણ કે

સમજથી પઢવાથી પઢનારનો સારો દીવસ સીધો પસાર થાય, જે ટેવથી તેને સારંગ સુઝે અને સેવટે તેને મીનોઈ જેહાન માં સારો બદલો મળે. વધુ માટે જુઓ ગ્રો. વેસ્ટરગાર્ડની યસ્ત ૨૧) મીના ફકરા, પ થી ૧૭; યજ્ઞને આખો ૨૦ મો હા; અશીશવંધ યસ્ત ૫૬રો ૨૦ મો; ફરવરદીન યસ્ત ૬૦ ૮૪; હાદોખ્ત તુસ્ક ૬૦ ૭.

† નરયોસ્તી બાળક પેહેલે વેહેલું નિશાળે ભણવા બાય છે સારે તેને “અષેમ વોહુ” ની બંદગી બાગીટુટી રીતે ભરડી જતાં શીખવવામાં આવેછે. અલબત્તાં શરૂઆતમાં તેની માએની સમજવા જેટલી શક્તિ તેનામાં હોતી નથી, પણ સમજમાં આવ્યા પછી તેની મતલબ સમજવી તેને નીતિનો બોધ આપવામાં આવ્યો હોય તો બચગીમાં તેના ભેજાં પર પડેલો છાપ કદી પણ લુસરઈ શકાવાનો નથી. ધર્મ નીતિનો બોધ જ્યાંસુધી શરૂઆતથીજ આપવામાં આવશે નહીં ત્યાંસુધી કોઈ પણ બાળક ઉમરમાં આવતાં દીનદાર બની શકશે નહીં. બચ્યાંઓને સારે શીખવવો જોઈતો પાઠ સમ્યાઈ, પ્રમાણીકપણું અને પવિત્રાઈ માટેનો અગત્યનો ધડો છે. એને લગતી જે ખુબીઓ તેના કુમળા મગજ પર ઠસાવવામાં આવે તે તેને છેલી ધડી સુધી ઉપયોગી થઈ પડે છે.

બેદ સાથ જણાવવું પડે છે કે ગુજરાનના સાંધનો શોધવાની મતલબથી હાલમાં કેળવણી આપવાનો હેતુ વધારે જણાય છે અને એક કેળવણી ક્ષેત્રો જવાન જે સંપુર્ણ કેળવણી ક્ષેત્ર (accomplished થવા) ચાહતો હોય તો પોતાની દીનને લગતી કેળવણી વગર સંપુર્ણ કેળવણી પામેલો તે કહેવાઈ શકાયજ નહીં.

યઝ્ઞોજ્ઞદાઝ્ઞો મધ્યાઈ અઈપી જયેમ્ વહિશ્તા, હા યઝ્ઞોજ્ઞ-
દાઝ્ઞો જરથુશ્ત્ર યા દઝ્ઞેન મજદયસ્નીશ્ ચો હવાંમ્ અંધવામ્
યઝ્ઞોજ્ઞદાઈતિ હુમતાઈશ્ચ હુષ્તાઈશ્ચ હવર્તાઈશ્ચ

—વંદીદાદ પરગરદ ૫) ફકરો ૨૧) મો.*

અર્થ

“અશોઈ માણસને માટે જન્મથીજ ઘણી સારી છે. તે કે જે મજદયરની દીન છે તે “અશોઈ” છે. કોઈ પણ શખ્સ સારા વિચાર, સારા સુખન, તથા સારા કામોથી પોતાના અંતઃકરણને પવિત્ર કરી શકે છે.”

પવિત્રાઈ—ધર્મનીતિ.

આગલ ૧૦ માં પાને મેં જણાવ્યું છે કે “અશોઈ” જરયોશ્તી દીનનો મુખ્ય પાયો છે, જેમાં નીતિનો પણ સમાવ છે. આદમી જો હેવાનથી ચઢીયાતું ગણાતું હોય તો તેને પરવરદગારે બક્ષેલા

વધુ અફસોસકારક રીતે ધ્યાન ખેંચવા જોગ એ છે કે જે કેળવણી આજ કાલમાં હલકા માળાપો પોતાના બચ્ચાંઓને આપે છે તે બાપની વાત માએ આગલ કરવાની, માએની વાત બાપ આગલ કરવાની, છકાવવાની, પાડોશીઓનો રીપોર્ત લાવવાની, અને એ રીતે બચપણથીજ કુથલા કરવાની છે; અને વધુ શરમભરેલું એ છે કે પોતાના બચ્ચાંઓની હાજરીમાંજ કેટલાક માળાપો લોકોની નીંદા કરે છે જે ચતુર બચ્ચાંઓને શીખવાને વીલંબ લાગતો નથી. આવો તમાશો ધણું કરીને ચેલીપર રેહેનારાઓમાં વિશેષ જોવામાં આવે છે જેથી એલાહેદા મકાનોમાં રેહેનારા યા આબરદાર પાડોશીઓ ધરાવનારા અધીપતીઓ યા જાહેર લખનારાઓ આ જાણી ન શકતા હોય યા પત્રદારે આવા કુથલા જાહેરમાં લાવવાને અચકાતા હોય તો તે બનવા જોગ છે.

* વળી જુઓ યજ્ઞસ્તે હા ૪૮, ફકરો ૫ મો; તથા વંદી૦ પરગ૦ ૧૦, ફ૦ ૧૮, ૧૯. જંદ હર૫ માટે જુઓ પાતું ૧૬ મું.

અક્કલના ગોહોરને માટે અને તે અક્કલની મારફતે નીતિને લગતા ચોક્કસ કાયદા કાનુનો જે તે જાળવતો હોય તેને લીધે છે. પવિત્રાઈના પણ ચોક્કસ કાયદા કાનુનો જરૂરથી દીનમાં જાણવામાં આવ્યા છે જે અગરજો પુર સાવચેતીથી જાળવવામાં આવ્યા હોય તો તેઓ આ દુનિયાને માટે તેમજ પેલી દુનિયાને માટે આપણને ફાયદાકારક છે, તન અને મન બન્ને માટે ફાયદાકારક છે.

પવિત્રાઈ*ના બે મુખ્ય વર્ગો છે,—એક તનને લગતી પવિત્રાઈ, બીજી મનને લગતી પવિત્રાઈ.

તનને લગતી પવિત્રાઈ. †

આ દુનિયામાં ખાવું, પીવું, રહેવું, પહેરવું, વગેરે જે નિયમીત હોય અને એ સઘલાનો પાચો પવિત્રાઈના તત્વો ઉપર રાખવામાં આવ્યો હોય તો તેમાં દરેક રીતનો ફાયદો છે. તેથી તન-દુરસ્તી સારી રહે છે, (જેને જાળવવી એ જરૂરથી દીનની એક સખ્ત તાકીદ છે,) તેથી માંદગી, નાપાકી, રીમની, મરકી, વગેરે દુર થાય છે, જેઓથી કેમ પરહેજ† રહેવું તે બાબે વંદીદાદ (પરગરદ પમી

* “પવિત્રાઈ” તેની મુળ મતલબમાં “અશોધ” છે. હિંદુઓ પણ એને એજ અર્થે સમજે છે, જ્યારે સફાઈ, ચોખ્ખાઈ (cleanness) માટે તેઓ “સ્વચ્છતા, સુધ્ધતા” શબ્દો વાપરે છે.

† “તનને લગતી પવિત્રાઈ” બાબે ખુલાસાવાર “મરકીના અટકાવ વિષે અવસ્તાના ફરમાનો” વાળા મારા એક ગ્રુદા રેસાલામાં વિગતવારે મેં જણાવ્યું છે.

‡ જમવાની, પીશાબ પાણીની, વગેરે કેટલીક બાબો તથા નીરંગો પઢવાની મતલબ અહુરમજદને યાદ કરવાની, હેરેમન તથા નાપાકીઓ ઉપર લેવાનત નાખવાની તથા કેટલીક ચીજોના ગેરઉપયોગપર અંકોશ મેળવાની છે, તેથી તે પણ જાળવવી સારી છે. (ગ્રુઓ યજ્ઞને હાં ૮ તથા વંદીદાદ પરગ. ૧૮)

વગેરે) વાળું અજવાળું નાખે છે. પ્રાઈસર દાર્મસ્ટેટે કહે છે કે Cleanliness is next to Godliness તેમ અહુરમજ્દના માર્ગને પોહોંચવાનો રસ્તો તે પવિત્રાઈ છે.

તનને લગતી પેહેલી સુવકતા ખુદ આપણા બદનને સાફ રાખવાથી, હાથ, પગ, મોઢું ઘોવાથી તથા વધારે સારી રીતે તો અંગોળ કરવાથી જળવાઈ શકે * છે. આ નિયમ જળવવા માટે જરૂરોશ્તીઓને પાદીઆવ કસ્તી કરવાની દિવસમાં બે ચાર વાર સારી તકો મળે છે. તેઓ ઘાણું કરી રોજ અંગોળ કરે છે, તથા સહવારના પહોરમાં ખીજાણું છોડ્યા પછી, હાજતે ગયા પછી, તથા જમવા બેસવાની અગાઉ, હાથ, પગ, મોઢું ઘોઈ કુસ્તી કરે છે; જેથી બદનને નજીયાઈથી મોકલું રાખવા ઉપરાંત તે પેદા કરનારને યાદ કરવાની, ગુનાહ માટે પસ્તાવો કરવાની તથા પોતાની દીન માટેના સાખુત એકરાર કરવાની તેઓને જોગવઈ મળે છે. આવી સુંદર તકો જોહોનાર કેવો મુર્ખ હશે ! નાહાન નાહાવાથી આપણા શરીરને નાપાકીથી પવિત્ર કરવાની ખરી નેમ તેની મુજ મતલબમાં જળવાઈ શકે છે, અને એજ કારણસર નહાન નાહ્યા પછી આપણને ચોર ખુશી ઉપજે છે.† યજ્જને ના ૧૦) મા હાના ૮) માં ફકરાપરથી માલમ પડે છે કે

* આ સંતોષકારક બીના લેખી શકાય કે આવી વખતે નીરંગનો ઉપયોગ કરવાથી શું શું ગુણુકારક ફાયદાઓ થાય છે તે છેલી મરકીએ આપણને શીખવ્યું છે. એ બાબે વધુ માટે જુઓ “ મરકીના અટકાવ વિષે અવસ્તાના ફરમોનો ” નામનો મારો રેસાલો પાના ૧૨, ૧૭.

† વંદીદાદની ૮ મી પરગરદના ૪૧ થી ૭૧ માં ફકરાઓમાં, તથા ૯ મી પરગરદના ૧૫ થી ૨૬ માં ફકરાઓમા રીમન નાહાનારાઓ માટે ચોક્કસ રીતોથી અંગોળ કરવા ફરમાવે છે તેમાં એક ગમથી ચોક્કસ કાયદે નાહાયાથી બદનની ગરમી જળવાય છે તેમ બીજી ગમથી બદન પરથી નાપાકી રફતે રફતે દુર થાય છે તે માટેનો ઇસારો છે.

હોમનો રસ અથવા હોમનો યજ્ઞને કરવામાં આવેલું પાણી ખુશાળી ઉત્પન્ન કરનાર પવિત્રાઈ લાવે છે (અથ હચધતે ઉર્વા-સ્મન). બરસનુમનું નાહાન પવિત્રમાં પવિત્ર છે. એની ક્રિયા ૯ દીવસ ચાલુ રહે છે. *

બદનને લગતી બીજી સુઘડતા લુગડાંના બાબમાં રાખવી ઘટે છે. સ્વચ્છ કપડાં પહેરવાં તથા બનતાં સુધી રૂના પોશાકો પહેરવાં સારાં છે એવું પહેલવી કેતાબ મીનાબેરદમાં જણાવ્યું છે. †

બદનને લગતી ત્રીજી સુઘડતા મકાનના બાબમાં રાખવી જોઈએ. આપણા હસ્તકનું મકાન તથા જગ્યા સાફ રખાઈ હોય તો તથી જમીનનો ફરેશતો આશીર્વાદ દે છે. આપણા મકાન માહેલા આતશ તથા પાણીને નજીકથી દુર રાખવાં એવું વંદી-દાદ ફરમાવે છે. ‡ (વંદીદાદ પરગાં ૩, ૬, ૭, ૧૬. એ બાબે જુઓ “પાણી, જમીન અને ઝાડપાન” વાળો મારો રેસાલો.)

બદનને લગતી ચોથી સુઘડતા ખાવા પીવાના બાબમાં રાખવી જોઈએ.§

* એ બાબે વધુ માટે જુઓ “અથોસ્નાન” વગેરે વાળો મારો રેસાલો પાના, ૯, ૧૮, ૧૯, ૨૦.

† આપણું પોતાનું બદન સાફ હોય, પણ નજીક શખ્સોના સંબંધમાં આપણે નજીક હોઈએ તો તે ફેકટનું છે. (વધુ માટે જુઓ વદીં પરગાં ૫, ૩૦, ૫૭, ૫૮, ૫૯).

‡ નજીક શખ્સોને આપણાં મકાનમાં દાખલ કર્યે તો તે પણ રદ છે.

§ જે પ્રમાણે નજીક ચીજ ખાધાથી આપણને નુકસાન થાય છે, તેમ નજીક શખ્સના હાથની કંઈ ચીજ ખાધી હોય તો તે પણ આપણને નુકસાનકારક છે. જુદીનો પીશાબ કીધા પછી, બીડી પીધા પછી, કે મોંઢામાં હાથ નાખ્યા પછી, હાથ ઘોતા નથી; તેથી તેઓ ટુવડ ગણાય છે. તેઓને ગમે એટલા સમજવી કહો, તેઓ તોય પણ પોતાની રીતને વલગી રહેવાના, જેમકે સેખશાદી કહે છે કે “વરૂંના બચ્ચાં આદમીની તરખીયતથી ઉછરે, તોય તેઓ આખર વરૂં થવાના.”

જે ભુદ્દીનો સફાઈ સુઘડાઈ વાપરે છે તેઓ કાયદા જોય છે. જરયોસ્તી દીનના તરીકા મુજબ જેઓ ચોરખાઈ વાપરે તેઓ બહારથી દેખાતા* સુઘડ ભુદ્દીનો કરતાં વધારે સરેષ્ટ હોય છે, પણ તેથી ઉલટા ચાલે તો તેઓ ભુદ્દીનો કરતાં પણ બદતર છે.

સ્કુલોના ઈનામના મેલાવડાઓમાં પ્રમુખસ્થાને ખીરાજનાર કેળવણીના હિતેચ્છુઓ જેમ ખોધ દે છે કે મનની કેળવણી સાફ તનની કેળવણીની જરૂર છે, તેમ આપણને કબુલ કરવું જોઈએ કે મનની પવિત્રાઈ સાફ પ્રથમ તનની પવિત્રાઈની અવશ્ય જરૂર છે. ઉદ્યોગ અને શરિરની કસરતથી તનની પવિત્રાઈ વધુ સારી રીતે જલવાઈ રહે છે.

મનને લગતી પવિત્રાઈ.

એ બાબમાં જરયોસ્તી ફિલસુફીનું મંડાણ થાય છે. તે અશોઈ કે જે પાક મનની, જે બહુમન અમશાસપંદ (“ વોહુ-મન ” યાને “ બલા મન ”) ની મારફતે મેળવવાની છે તે આત્માને લગતી છે (Purity of mind and soul) જે પવિત્રમાં પવિત્ર દાદાર અહુરમજ્દ તથા તેના મકાન તરફ પોહિંચાડનારી છે. દાદાર અહુરમજ્દના દરેક કામ તરફ દિલસોજી બતાવવા માટે, તે સાહેબની દરેક નેમો પાર ઉતારવા માટે, તેના દુરમનો (હેરેમન તથા દેવો) ને તોડવા માટે તથા તે સર્વ શક્તિવાનની ક્ષતેહને

* તેઓની કેટલીક રીતો કઢંગી છે. તેઓ લુગડાં સાથે નાહે, તખ્તમાં બેસી નાહે, મોઢામાં મોઢું ધુએ, અને એ રીતે તેઓના શરીરનો પરસેવો કે મોઢા માહેલી થુક આમેજ થવા પામે—મકાન સાફ રાખે પણ ઢેડ ચમાર, વગેરેને ઘરમાં આવવા દે—ચમચા કાંટાએ ખાય, પણ મોંઢાનો ખાફ કે દુરઃગંધ પક્ષેતમાંથી દીશમાં અને દીશમાંથી પક્ષેતમાં દાખલ થવા પામે—કિંમતી લુગડાં પેહેરે, પણ નજીશ શખ્સોને અડકવાથી લુગડાંના છિદ્રો (pores) માં નજીશ દાખલ થાય—મોંઢાંમાં હાથ ધાલે કે હાજતે જઈ આવ્યા પછી મોંઢું હાથ ધુએ નહીં—તો જરયોસ્તી દીનના કાયદા મુજબ તેઓ સુઘડ નહીં પણ કુવડ કહેવાય અને તે છતાં પારસી જાંગલાઓ દેખતાં આંધલા બને છે.

૬૦ ૨૧ અથવા પરગરદ ૧૦, ૬૦ ૧૮ માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે “નેક વિચાર, નેક સુખન તથા નેક કરણોથી કોઈ પણ શખ્સ પોતાના અંતઃકરણને પાક કરી શકે છે” (જુઓ પાને ૧૬ માં ઠાંકેલા અવસ્તા). દીનકર્દમાં* એ બાબેનું લખાણ એવી મતલબનું મળે છે કે “જેનું મન દીન ઉપર લલુ ન હોય, અને તે શખ્સ ઘણુંબો ભણે, ઘણાબો સારા કામો કરે, તોય તે દીનના તરીકા મુજબ નથી. પોતાની જબાનથી તથા કામોથી નાનામાં નાના ગુનાહ માટે પણ પસ્તાવો કરે, પણ જો તેનું મન માફી મેળવવાને લાયક ન હોય તો તેનું નીવારણ થનાર નથી.” અવસ્તાના અલ્યાસી તથા વિદ્વાન યુરોપીઅનો આપણી દીનની મોતેબરી વિષે જે સાફ મત આપે છે તેનું પુરતું અવલોકન આપણને કરવું જોઈએ છે. પ્રોફેસર હાર્લે કહે છે કે “જરથોશ્તી દીનમાં દર્શાવેલી નીતિ ઘણીજ ચઢીયાતી છે, જેમાં મુખ્ય નીતિઓ જે અશોધ, સચ્ચાઈ, પરોપકાર, વગેરે છે તેપર કેવી રીતે અમલ કરવો તે તે શિખાડે છે.” ડૉક્ટર ગાધગર આશા બતાવે છે કે જરથોશ્તી ધર્મ પુસ્તકોના ચાલુ વધુ અલ્યાસથી પુર્વ અને પશ્ચીમ ખંડોના લોકો એક બીજના નજદીક સંબંધમાં આવશે. એજ વિદ્વાન “અષ”ના અર્થ કેટલીક ગમ “ઈમાન” કરે છે.

અશોધની તારીફ.

ખરી રીતે જોતાં તો “અષેમ વોહ” ની દખલતી નાની બંદગી “અશોધ” માટેનું એક problem† છે, જેને solve કર્યા પછી અશોધના ભીતરમાં પોહોંચવાને આપણને સહેલ પડે છે; એટલે તે બાબે અગત જોગું બાણ્યા પછી તે વિષેનું વધારે જાણવાને આપણને મુશ્કેલ લાગશે નહીં. “અશોધ”ની તારીફ માટે અવસ્તા તથા પેહેલવી લખાણો શું કહે છે તેના થોડાક ફકરાઓ નીચે રજુ કરું છું :—

* દસ્તુર પેશોતનનું દીનકર્દનું પુસ્તક ૨)જી, પાનું ૬૬ મું.

† તર્ક શાસ્ત્રમાં કહેવાતો વિવાદ વિષય; તેને solve કરવું=તેનો ખુલાસો કરવો.

“જે સૌથી સરસ (સંપૂર્ણ) *અશોધ છે તેને વખાણીએ છિએ, જે સૌથી ખુલંદ, જે ફાયદા કરનારી અને અમર્ગ, જે પ્રકાશીત, અને જે સર્વે ભલાઈઓ (ધરાવનારી છે)”—યજ્ઞને હાં ૫ તથા ૩૭નો ૬૦ ૪—જે હપતંગ યજ્ઞનો કરદો ૩ જો—જેના અવસ્તા ૬ ડા પાનાની શરૂઆતે મેં ટાંકી બતાવ્યા છે.

આ દુનિયામાં અશોધની હદ ક્યાં સુધી ચાલુ રહેશે તે બાબે જણાવતાં દીનકર્દમાં કહે છે કે “જાણવું કે હદવાળો વખત ફશોકેરેત (આ દુનિયાને લગતા જમાનાના છેલા સુધારાને લગતા વખત) સુધી દીનને લગતો, આદમીના દીલની અંદર “અશોધ” અને દીનદારી ચાલુ રહેવાથી છે”—દસ્તુર પેશોત-નનું દીનકર્દ પુસ્તક ૬૬ નાં ૨૨૧, પાનું ૩૨૯ મું.

અશોધની વખાણુ ગાતાં તથા અશોઓના રવાનોની યાદ કરતાં યજ્ઞનેનો પઠનાર દુવા ચાહે છે કે

“અશોધની પ્રકાશીત રોશનીઓને અમે વખાણીએ છિએ કે જેમાં અશો લોકના રવાનો જેઓ અશો ફરોહરો છે તેઓ રહે છે. અશો લોકના ચલકાટવાળા ખેહસ્તને વખાણીએ છિએ.—યજ્ઞને હાં ૧૬, ૬૦ ૭.

યજ્ઞનેમાંથી ખુદ “અશોધ” ની તારીફના બીજા વણાઈ ફકરાઓ મળી શકે છે, પણ તેઓ લગભગ એકસરખી મતલબના છે, એટલે એકસરખું પીજન ન કરતાં ગાથાઓમાંથી ચો-ડાક વધુ દાખલા ઉમેરીશ. અશો પુરૂષની વખાણુમાટે એક ખાસ જુદું પ્રકરણ મેં બનાવ્યું છે (જુઓ પાનું ૨૮ મું).

* આ ફકરાનો અર્થ “અર્દિખેહસ્ત અમશાસપંદ”ની સ્તુતિમાં બી લઈ શકાય છે, પણ એની આગલ તથા પછીના ફકરાઓમાં (કરદો ૪ થો હાં ૩૮ માં) સર્વે પેદાયશોને તેઓના (abstract qualities) ભાવવાચક ગુણોમાં લીધેલી છે તેથી એનો અર્થ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કરવો દુરસ્ત જણાય છે.

† વધુ માટે જુઓ યજ્ઞને હાં ૭ નો ૬૦ ૨૪; હાં ૮ ના ૬૦ ૧, ૨, ૩; હાં ૧૩ નો ૬૦ ૬, હાં ૧૬ ના ૬૦ ૩ અને ૭, વગેરે.

જ્યારેબી અશોઈની ખાહેશ રાખવામાં આવેછે ત્યારે ગાથા લખુનાર જયેજયે “અષ”ની મદદ માંગે છે.

ગાથા લખુનાર અરજ ગુજરે છે કે

“ઓ અહુરમજ્દ! ખાકી તથા મીનોઈ એ બેહુ દુનિયાના કાયદાઓ જે “અશોઈ”થી મળી શકે છે તે તું મને આપ, કે જે કાયદાઓથી ખુશીભરેલું સુખ મળી શકે છે.”— (યજ્જને હાં ૨૮, વેં ગાં ૬૦ ૨—ગાથા અહુનવર્ધતિ.)

“અશોઈ” કંઈ સર્વેની સરજતમાં હોતી નથી. તે મેળવવાનું તથા જળવવાનું વિકટમાં વિકટ કામ છે. એક પગલું બીજાં તેમાં ચુકાચું, તો જેમ દરિયામાં એક વખત ચોટ થવા માંડી કે સઘલું ઘસડાતું જાય છે, તેમ તે ડગલું ચુકનાર અશોઈથી વેગલો દુર ઘસડાતોજ જાય છે અને છેવટે ખાડામાં પડે છે. ઘણીક વેળા એવું બને છે કે કેટલાકો દીનને લગતી મોતેખરી ખરાખર સમજે છે અને અશોઈથી શું કાયદાઓ મળે છે તે તેઓ ખરાખર જાણે છે, છતાં તેઓ અપવિત્રાઈના એવા કામો કરે છે કે જે તેઓને ન જાણે. અશો જરથોશ્તને તે બીના સારી રવેસે રોશન હોવી જોઈએ કારણ કે તે માટે બલાપો કરતાં તે મહાગુરુ ક્ર્યાદ કરે છે કે

“ઓ અહુરમજ્દ! તારા બુલંદ ડહાપણને પીઠાનવા છતાં નેક મનશનીથી બીનદરકાર રહીને દુષ્ટકર્મો કરનારા તારીકે જેઓ હંદગી ગુજરે છે તેવા શબ્દો આગળથી “અશોઈ” એકદમ દુર નાહાસી જાય છે, જેવી રીતે કે જંગલી ખરફસતરો હમારી આગલથી નાહાસે છે”—(યજ્જને હાં ૩૪, ૬૦ ૯—ગાથા અહુનવર્ધતિ).

પણ જેઓ સાચો માર્ગ અખત્યાર કરે છે તેઓની નેકીનો બદલો ખાલી જતો નથી, જેમ કે

“અશોઈથી ઉત્પન્ન થતા નેક વિચાર, નેક સુખન, તથા નેક કરણીને માટે અહુરમજ્દ આપણને લલા મીનોની

“અહુરમઝદ યશત” માં અહુરમઝદ પોતાના પેહેલાં જે ૨૦) નામો રજુ કરે છે તેમાં “તુઈય અષ વહિશત (નામ આહ્નો)” યાને “(મારું) ચોથું (નામ) સૌથી સરસ અશોઈ (છે) ” એવું તે ધારણુ કરે છે તથા બીજા વધુ નામોમાં “ અષ નામ અહ્ની ” “અષવ નામ અહ્ની, ” “ અષવસ્તેમ્ નામ્ અહ્ની, ” એટલે “હું અશોઈ નામવાળો છું, ” “હું અશોઈવાળો, (એવા) નામ વાળો છું, ” “ધણીજ અશોઈવાળો (એવા) નામવાળો હું છું” એવી રીતે ૪ ફેકાણે પોતાનું નામ “ અષ ” ના સંબંધમાં દે છે, જ્યારે બધા મળી આસરે પોણાસો નામોમાં બીજી કોઈ બાબતને એવી અગત્યતા આપવામાં આવી નથી.

એવી રીતના આકારમાં અહુરમઝદને વળી સરોષ યશતમાં રજુ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં તેને “બુલંદ સરદાર જે અહુરમઝદ, જે અશોઈમાં સૌથી વધારે ચઢતો, જે અશોઈમાં ઘણીજ મદદ કરનારો, તેને હમો વખાણીયે જિયે ” એવી રીતે રજુ કરવામાં આવ્યો છે (સરોષ યજ્ઞદની બન્ને યશતોમાં જુઓ “ અહેરય ખરેનંઘહય ” વાળો ભાગ જે કરદે કરદે પઢાય છે). એજ પ્રમાણે વળી યજ્ઞદનેના પેહેલા હાના પેહેલાજ ફકરામાં એને યાને “અશોઈમાં સૌથી ઉપર” એવું વિશેષણ લાગુ પાડવામાં આવ્યું છે.

અદિએહેશત અમશાસયંદનો અહુરમઝદ સાથ સંબંધ.

Alhuramazd's most conspicuous attributes are **Asha**, “Holiness” and **Chisti**, “Wisdom”—Dr. Geigert.

† “ Civilization of the Eastern Iranians in ancient times,” an English translation from the German of Dr. Geiger's, by (Naib Dastoor) Darab Dastoor Peshotan. જ્યાં જ્યાંની ડાક્ટર ગાઈગરનું નામ જણાવવામાં આવે ત્યાં એજ ખુલાસો સમજવો.

ગાથાઓમાં અહુરમજ્દને સૌ સૌના કામપર નીમાએલા અમશાસપંદો સાથે ભેલવામાં* આવ્યો છે. યાને અહુરમજ્દના કામમાં અમશાસપંદોની મદદ છે, જેથી એ સઘલા ભેગા મળી ખાકી તથા મીનોઈ દુનિયાઓ ચલાવે છે. તેમાં બીજા અમશાસપંદો કરતાં અહુરમજ્દ અને અપ (યાને અષવહિશ્ત=અર્દિબેહેસ્ત અમશાસપંદ) ને એક બીજા સાથે વધારે અતલગના સંબંધમાં આપણે જોઈએ છિયે. તમામ ગાથાઓમાં “અહુરમજ્દ” નું નામ ૨૦૦) વખત, “અપ” નું નામ ૧૮૦) વખત, બહમનનું નામ ૧૩૦) વખત દેવાયું છે; જ્યારે બીજા ફરેશ્તાઓના નામો એથી ઘણી ઓછી વખતે દેવાયાં છે.

જર્મન વિદ્વાન ડૉક્ટર ગાઈગર જણાવે છે કે “અહુરમજ્દના ઘણાજ દેખાઈતા (અતલગના અથવા અંગત) ગુણો તે ‘અપ’ એટલે ‘અશોધ’ અને ‘ચીસ્તી’ એટલે ‘હહાપણુ’ છે” (જુઓ ૨૧ માં પાનાનું ઇંગ્રેજી લખાણ).

ડૉક્ટર હાઉગ જણાવે છે કે “અપ વહિશ્ત ખુદ અહુરમજ્દનું પોતાનું સંધાન યાને તંત્ર (God's own Providence) છે;” એટલે જેથી કે અહુરમજ્દ તપાસે છે તે અર્દિબેહેસ્ત અમશાસપંદની મારફતે તપાસે છે.

* જુઓ એ બાબેની સમજ ૨૦ માં પાનાની કુટ નોટમાં. અહુરમજ્દ અમશાસપંદોમાં ભેલાયલો છે તેની વધુ સમજ એ છે કે હશ્તંગ-યસ્તમાં “સાત અમશાસપંદો” જણાવ્યા છે. અહુરમજ્દ યસ્તના તથા અર્દિબેહેસ્ત યસ્તના સરસ્વાતના ભાગોમાં “હમો અમશાસપંદો” એવી રીતે અહુરમજ્દ કહે છે તથા અહુરમજ્દ યસ્તના છેવટના “નિપાઈયેશ્ત મપીમ્” વાળા ભાગમાં વળી અહુરમજ્દને છ અમશાસપંદોનો પેદા કરનાર લેખવામાં આવ્યો છે. અહુરમજ્દ યસ્તમાં અશો જરયેસ્ત અહુરમજ્દને એમ પુછતો માલમ પડે છે કે “માંથ્ર સ્પેન્તનો કયો ભાગ ઘણોજ અસરકારક, ઘણોજ ફાયદેમંદ, ફત્તેહમંદ, (દેવ દરજ્જેને તોડનારો) છે;” ત્યારે તેનો અહુરમજ્દ એવો જવાબ આપે છે કે “ઓ અશો જરયેસ્ત (તેવો ભાગ તે) હમો અમશાસપંદોના નામો છે.”

એમાં આ બન્ને વિદાનો “અપ્ વહિશત્” વિષેના પોતાના જ્ઞાનની પુરતી ખાત્રી આપે છે જેની સમજ માત્ર થોડા શબ્દોમાં તેઓએ સમાવી છે. એપરથી એવું સાબિત થાય છે કે ઉંડી સમજમાં અહુરમજ્દ અને અપને એક બીજા સાથે ઘણો ઘાડો સંબંધ છે યાને નજદીક એકના એક છે.* અવસ્થામાં અહુરમજ્દને “અપ્ હજ્ઓપ” યાને “અપની સાથે એક મરણનો” જાણાવવામાં આવ્યો છે.—યજ્ઞં હાં ૨૯, ૩૦ ૭—ગાં અહુનં

જ્યારે અહુરમજ્દે અપ્ (અર્દિએહેશ્ત અમશાસપંદ) તરફથી જાણુવા માગ્યું કે “તારી કને એવો શબ્દ કયો છે કે જે ભલામનની બરકતથી ખાકી બંદાઓ આગલ માંથ તથા નસીહતના સુખનો રજુ કરી શકે” ત્યારે તેનો અપ્—વહિશત્+એ એવો જવાબ આપ્યો કે “મારી કને એવો તે શબ્દ અશો જરથોશ્ત છે કે જેણે એકલાએ આપણાં ફરમાનો સાંભળ્યાં છે. આપણા ફરમાનો ફેલાવવા માટે તે આપણે બે જાણુ અહુરમજ્દ તથા અપ્ પાસે મુદ્દ આહિ છે” (યજ્ઞં હાં ૨૯, ૩૦ ૭, ૮—ગાથાઅહુનવર્ધતિ.)

ઉપલા ફકરાઓ ઉપરથી અહુરમજ્દ અને અપના અતલગના સંબંધમાં બે સાબિતીઓ એકી વખતે મળી શકે છે; એક તો એ કે જરથોશ્તી દીનના ફરમાનો બાબે અહુરમજ્દ અને અપ્ વચે સવાલ જવાબ થયા હતા અને બીજી એ કે તે ફરમાનો ફેલાવવા માટે અશો જરથોશ્તે બન્ને અહુરમજ્દ અને અપ્ પાસથી મદદ આહી હતી. એજ પ્રમાણે ઉપલાજ હાના ૧૧ માં ફકરામાં

* જે મતલબમાં ઈંગ્રેજમાં The Governor in Council, The Queen in Parliament કહેવાય છે, તેના જેવીજ મતલબમાં અહુરમજ્દ અને અમશાસપંદો એક બીજાના સંબંધમાં દેખાય છે.

† આ (યજ્ઞંતેના ૨૯ માં હાનો ૮ માં ફકરામાં) જવાબ દેનારે “અપ્” છે અને નહીં કે અહુરમજ્દ. ૭ માં ફકરામાં અહુરમજ્દે સવાલ પુછે છે જેનો ૮ માં ફકરામાં જવાબ છે. સવાલ પુછનાર અને જવાબ દેનાર એકજ હોય એમ બની કેમ શકે (કે જેમ તર્જુમાઓમાં જોવામાં આવે છે) તે વીચીત્ર લાગે છે. વળી એજ ફકરામાં જ (તે) બહુવચન છે જોથી તેનો અર્થ “આપણી” થવો જોઈયે.

આપણે આપણા દિલોબનથી ચાહીએ કે નેકીનો વધારો અને બદીનો નાશ થાય. એક સાચા જરથોશ્ટી તરીકે આપણું મન અને દિલ અહુરમઝદ તરફ લાગેલું હોય, પણ આદમબત માત્ર ખાકી છે, અને “બહમન”ની યાને “ભલા મન”ની અને “અષ વહિશ્ત” યાને “સર્વોત્તમ અશોધ” ની બક્ષેસ વગર ખાકી બંદો શું છે? સાલેસ, શરમાળ, તથા એક માર્ગી અશો જરથોશ્ટ પોતાના જ્ઞાન તથા કામો માટે મુસ્ટાક ન હતો. તે ઘણું જાણતો હતો, છતાં વધુ જાણવાની ખાલેશ રાખતો હતો. અહીંમેહશ્ટ અમશાસપંદની મારફતે તે મેળવવાને તેણે અહુરમઝદને અરજ કીધી કે “અશોધ (અહીંં બેહેં)ની મારફતે, આ અશો (અહુરમઝદ)! ભલામનને (બહમનને) જાણીતો થઈને હું તને ક્યારે જોઈશ અને તારી જગ્યા વિષે (જાયદા કરનાર અહુરમઝદના મકાન વિષે)ક્યારે જાણીતો થઈશ?”—યજ્ઞને હાં ૨૮, ૩૦ ૬ ઠો. આ કારણને માટે એ બક્ષેસોને પોંદોંચવા ખાતર અશો જરથોશ્ટ પોતાનું ૬૭ મન, સખુરી તથા સરેષ્ટ પવિત્રાઈ ધરાવતો હોવા છતાં ગાથાઓમાં કટકે કટકે “બહમન” ને તેમજ “અષ” ને વારેઘડીએ અરજ કરતો જાય છે તેમાં તેની મક્સદ એજ છે કે મનમાં તે ધારે છે કે “હું મારી ફરજોમાં રોકાયેલા તો છું પણ રખેને આ બિકટ મેદાનમાં જતો જતો હું ભુલો પડું.”

ગાથામાંથી ચુંટી કાઢેલા થોડાક અગત્યના દાખલાઓ તેની સાબિતીમાં નીચે સીલસીલાબંધ એવી રીતે રજુ કરી શકીશ કે જેથી વધારે ભાષણની મને જરૂર પણ ન રહેશે અને વાંચનારને કંઠાળો પણ ન આવશે:—

સૌથી પહેલા ગાથા (ગાથા અહુનવર્ધતિ)નો શરૂઆતનોજ ફકરો, (જેના અવસ્તા મેં આ બાબદની શરૂઆતે ટાંકી બતાવ્યા છે), તે એક અરછી નમુનો છે, જેમાં ગાથાનો રચનાર કહે છે કે:—

“આજેજીથી ઉંચા કરેલા હાથો સાથની આ નેમાજથી મીનો વૃદ્ધિ કરનાર અહુરમઝદના તમામ “અશોધ” ના કામોથી

“લલા મન” ની અફલ સૌથી પહેલાં ખુશાલીમાં માગું છું કે જેથી કરીને કુલ કુદરત (ના રવાન) ને હું ખુશી કરું” —યજ્ઞસ્તે હાં ૨૮, ૬૦ ૨.*

“અહુરમજ્દના કામોના આશીર્વાદથી જાણીતો થઈને “લલા મન” ની બરકતથી મારા રવાનને ગરોથમાન બેહેશ્તમાં હું લઈ જઈ (આપું) અને જ્યાંસુધી હું ઈચ્છું તથા તાકાત ધરાઈ ત્યાંસુધી અશોઈને ખાહેશમાં રહેવા બીજાઓને શિખવું” —એજ ગાથા, એજ હાં ૩૦ ૫.

પોતાને માટે તેમજ પોતાના મુખ્ય શાગેઈ ફરશોતર માટે પોતાની દીનનો ફેલાવો થયેલો જોવાની આતુરતામાં “લલા મન” ની બક્ષેસ માંગ્યા પછી અશો જરથોશ્ત આહે છે કે “ઓ અહુરમજ્દ! (“લલામન”ની) આ બક્ષેસોથી તને તેમજ “અષ” (આદિબેહેશ્ત)ને તથા સૌથી સારા “બહુમન” ને ગુસ્સે કરવાનું કારણ ન આપ્યે” —એજ ગાથા, એજ હાં ૩૦ ૧૦.

“ત્યારે ખરચીત નાશકારક દરજ્જોનો બચાવ તુર્ત તુરેલો થાય છે, પણ લલા ફાયદામાં જેઓ જનમેલા છે તેઓ અહુરમજ્દ, બહુમન તથા આદિબેહેશ્તને લગતી સારી જાંદગીમાં સામેલ રહેછે. —એજ ગાથા, હાં ૩૦, ૬૦ ૧૦.

“ઓ અહુરમજ્દ અને આદિબેહેશ્ત તમે જો ખરેખર હૈયાત હોવો તો બહુમન (બોહુમન અથવા લલા મન)ની મારફતે મને તે વિષે નીશાની આપો કે જેથી કરીને તમારા ઈજનાર તરીકે તથા તમારી સ્તુતી ગાનાર તરીકે ભક્તિભાવથી તમારી નજદીક પોહોચું”. —એજ ગાથા, હાં ૩૪, ૬૦ ૬.

“ઓ અહુરમજ્દ! તારી ઈનસાફી હકુમતથી આદિબેહેશ્ત તથા બહુમન સાથે એકજ મકાનમાં તું રહેનારો છે.” —ગાથા ઉસ્તવધતિ, યજ્ઞસ્તે હાં ૪૪, ૬૦ ૯.

* ફકરાઓ વેસ્ટરગાર્ડની તેક્ત પ્રમાણે સમજવા.

જેવી રીતે આગલી એક બાબતમાં અહુરમજ્દને “અશોધ” નો પિતા મેં સાબિત કરી આપ્યો છે તેજ રીતે નીચે ટાંકેલો ફકરો “લલા મન” ના બાબમાં છે, જેની વળી “અશોધ” સાથની નીસબત પુરવાર કરી આપે છે. અશો જરથોશ્ત કહેછે:—

“જ્યારથી, ઓ અહુરમજ્દ ! મેં તને મારી આંખોમાં રાખ્યો છે, ત્યારથી સૌથી પહેલાં “લલા મન”થી વખાણવાલાયક, “લલા મન”નો પિતા અને આ દુનિયાની “અશોધ” ની પેદાશોના કામમાં સાહેબી ભોગવનાર તરીકે મેં તને ગણ્યો છે.” ગાથા અહુનવર્ધતિ—યજ્ઞ૦ હા૦ ૩૧, ૩૦ ૮.

પહેલાં આપણે જોયું કે અહુરમજ્દ “અશોધ” નો પિતા છે, ઉપલા ફકરામાં “લલા મન” ના બાબમાં આપણે તેમજ જોયું; એટલા માટે આ શક્તિઓમાંની કોઈપણ એકને નારાજ કરવી તે ત્રણેને નારાજ કરવા બરાબર છે. ટુંકમાં વધારે સહેલ રીતે અહુરમજ્દ, બહુમન અને અર્દિબેહેશ્તને અશોધની દુનિયાના સરનશીન, નાયબે સરનશીન અને સેક્રેટરી તરીકે સમજી શકાય.*

ના, એટલુંજ નહીં. અશોધની દુનિયાના બાબમાં બીજા આધેદારો પણ ઉપલા મુખ્ય ત્રણ ઉપરાંત અર્દિબેહેશ્ત અમશાસપંદના સંબંધમાં આવે છે અને તેઓ નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે છે:—

શેહરવર અમશાસપંદ†; હકુમત તથા શેહેનશાહતના ફરેશ્તા તરીકે—સ્પેન્તા આર્મૈર્ધતિ (સપંન્દારમત) અમશાસપંદ ‡;

* વધુ માટે જુઓ યજ્ઞ૦ હા૦ ૨૮, ૩૦ ૫, ૭, ૬, ૧૧, ૯, ૧૦; હા૦ ૩૦, ૩૦ ૧, ૧૦; હા૦ ૩૩, ૩૦ ૧૧; હા૦ ૩૪, ૩૦ ૧૨; હા૦ ૩૧, ૩૦ ૪, ૫; હા૦ ૪૩, ૩૦ ૧.

† જુઓ યજ્ઞ૦ હા૦ ૩૩, ૩૦ ૧૧; હા૦ ૪૩, ૩૦ ૬.

‡ જુઓ યજ્ઞ૦ હા૦ ૪૩, ૩૦ ૧૦; હા૦ ૩૦, ૩૦ ૭; હા૦ ૪૪, ૩૦ ૬; હા૦ ૪૬, ૩૦ ૧૬; હા૦ ૩૨, ૩૦ ૨; હા૦ ૩૩, ૩૦ ૧૧; હા૦ ૩૪ ૩૦ ૧૧; હા૦ ૪૭, ૩૦ ૧, ૨, ૩; હા૦ ૪૮, ૩૦ ૫; હા૦ ૫૧, ૩૦ ૨, ૪.

હાપણના ફરેશતા તરીકે—ખોદાદ તથા અમરદાદ અમશાસપંદો *;
આબાદી તથા અમર્ગાના જોડયા ફરેશતા તરીકે—આદરયજદ †;
અહુરમજ્દના માનીતા ફરેશતા તરીકે—અને સરોષ યજદ ‡;
તાબેદારી તથા બસારતથી બચાવનાર ફરેશતા તરીકે.

અશો પુરૂષ.

-ફેરડાલે .૬૧૭-૬૭૭-ફેરડાલે .૬૧૭-૬૭૭-ફેરડાલે .૬૧૭-૬૭૭-ફેરડાલે
..૬૧૭-૬૭૭-ફેરડાલે .૬૧૭-૬૭૭-ફેરડાલે .૬૧૭-૬૭૭-ફેરડાલે .૬૧૭-૬૭૭-ફેરડાલે
૦ ૧૭૭-૬૭૭-ફેરડાલે .૬૧૭-૬૭૭-ફેરડાલે .૬૧૭-૬૭૭-ફેરડાલે .૬૧૭-૬૭૭-ફેરડાલે .૬૧૭-૬૭૭-ફેરડાલે
વીસપરદ કરદો ૩, ૬૦ ૪—

અર્થ.

એવા અશો નરને હાજર કર કે જે ધણા નેક વીચારવાળો, જે ધણા
નેક સુખન બોલનારો, જે ધણાં નેક કામો કરનારો, દીનને લગતી કેલવણી
પામેલો અને ગુનાહ નહીં કરનારો, કે જેના કામોથી દુનિયા (ના લોક)
અશોઈમાં વધે.

અશોઈ માટેનું આટલું દાસ્તાન પૂરું કર્યા પછી અશો પુરૂષ
(જન્મ-અપવન્) અહુરમજ્દનો કેટલો પ્યારો છે તે બાબે
થોડું જણાવીશ. અહુરમજ્દ અશો પુરૂષપર સદાનો મહેરબાન
છે, અને અશો પુરૂષ છેવટ સુધી નીતિના ઘોરણપર ચાલે
તે જોવાને આતુર છે તથા રખેને અશો પુરૂષ આડે રસ્તે
ઉતરે તેની સંભાળ તેના અંતઃકરણની મારફતે રાખતો રહે છે.

* જુઓ યજ્ઞ ૬૦ ૩૧, ૬૦ ૬; ૬૦ ૩૨, ૫૦ ૧૫; ૬૦
૩૪, ૬૦ ૧૨; ૬૦ ૪૭, ૫૦ ૧.

† જુઓ યજ્ઞ ૬૦ ૩૧, ૬૦ ૩; ૬૦ ૩૪, ૫૦ ૪; ૬૦
૪૬, ૫૦ ૭.

‡ જુઓ યજ્ઞ ૬૦ ૨૮, ૬૦ ૬; ૬૦ ૩૩, ૬૦ ૫; ૬૦
૪૩, ૬૦ ૭, ૯, ૧૧, ૧૨, ૧૩; ૬૦ ૪૪, ૬૦ ૧, ૧૬; ૬૦ ૪૫ ૬૦ ૫.

§ એને મળતાં લખાણ વિષે જુઓ “દાદેસ્તાને દીની” પ્રકરણ
૩ જુ ૫૦ ૪ થી ૬.

યજ્ઞસ્તેની ક્રિયામાં જ્યાં જ્યાં બી અમશાસપંદાને, યજ્ઞદાને, ગોંહે, ઘહમબારોને યાદ કરવામાં આવ્યા છે, ત્યાં ત્યાં અશો નરો અને અશો નારીઓને વીસરવામાં આવ્યાં નથી. અહુરમજ્દ ઉપરાંત યજ્ઞદાનો વઠીક ચાહ અશો પુરૂષોપર કમતી નથી. “અશો-ઓના રવાનોની સાથે યજ્ઞદા રહે છે, અને દેવો તેઓથી દુર રહે છે; તેમજ પાપીઓના રવાનોની સાથે દેવો રહે છે અને યજ્ઞદા તેઓથી દુર રહે છે” (દીનકર્દ *).

અશો મરદ ઇજેલી બાજમાંનો મેવો, વગેરે ખાય તો જોની યાદમાં તે બાજ ઇજવામાં આવી હોય તે ખુશી થાય છે. યજ્ઞસ્તેની ક્રિયા કરનાર રાસ્પી યજ્ઞસ્તેના ટમા હાનો ૨ જો ફકરો પઢતા કહે છે કે “ઓ માણસો! તમે મ્યજ્દ (મેજ) ખાવો! તમે કે જેઓ તમારી અશોઈથી તે ખાવાને લાયક છો!” હોમ યજ્ઞ ખુશી નથી કે તેને નામનો ઇજેલો દરૂન અપવિત્ર શબ્દ ખાય. તેમજ તે ખુશી નથી કે તેને નામનો ઇજેલો ગોશ્ત સાથનો દરૂન કોઈ બરબાદ કરે યા ઘિકારે† (યજ્ઞસ્તે હાં ૧૧, ૬૦ પ.)

અશો માણસ જ્યાં ક્રિયા કામ કરતો હોય તથા જ્યાં પોતાના કુટુંબ સહીત રહેતો હોય તે જમીન ખુશ રહેછે (વંદીદાદ પરગરદ ૩ ૭; ૬૦ ૧, ૨, ૩ તથા મીનોખેઈ પ્રકરણ ૫ મું ૬૦ ૪થો)†.

જમશેદ પાદશાહાના રાજમાં લોકો એવા હતા કે બુઢાઓ ૧૫ વરશની ઉમરના જેવા જવાન દેખાતા હતા અને લાંબી

* દીનકર્દ પુસ્તક ૧ લું, નાં ૨૨, ૬૦ ૨.

† જુઓ મારો “અથોરનાન” વગેરેવાળો પેહેલો રેસાલો પાતું ૫૯ મું તથા નોંધ.

‡ અશો મરદને તેની અશોઈમાં વધારો કરાવવા માટે દર બામદાદે પરીદર્શી નામનો મરદો પોકાર મારે છે કે “ઓ માણસો! ઉઠો, સર્વોત્તમ અશોઈને વખાણો અને દેવોનો નાશ કરો, કારણ કે લાંબા હાથવાળો બુખારંપ નામનો આળસાઈનો દેવ તમારાપર ગલબો કરવાની ધારણા રાખે છે, વગેરે” (વંદીદાદ પરગ ૧૮, ૬૦ ૧૫, ૧૬, ૨૩, ૨૪.)

છંદગી ભોગવતા હતા. બીમારી, મોત, ઘણી ગરમી કે ઘણી સરદી હતી નહીં (જુઓ વંદીદાદ પરગરદ ૨), તેનું કારણ એ હતું કે લોક તે વખતે એટલા અશો હતા.

અશોનું રવાન ચેહારમની બામદાદે જ્યારે ચીનવદ પુલ પસાર કરી રહે છે ત્યારે બહુમન તથા અર્ધિબેહેસ્ત અમશાસપંદો અને મેહર, સરોષ, રશ્ને, તથા આદર યજ્ઞદો આગલ જઈ પોહોંચેછે, જેને આવકાર દેતાં બહુમન અમશાસપંદ કહેછે કે “ભત્રે પધાર્યું આ અશો રવાન!” તથા અચરતી સાથ પુછે છે કે “આ અશો! આવી ખાકી, આવી લાલચુ, આવી સંકટ ભરેલી દુનિયામાંથી સહી સલામત આ બેહેસ્તનું મકાન મેળવવાને કેમ શક્તિવાન થયું !”*

અશો જરયોશતની શીખામણો માન્ય કરી જે નેક રાહ તે બતાવે છે તે જે શખ્સ અખત્યાર કરે તેને જરયોશત આશા આપે છે કે “જે કોઈ શખ્સ હું જરયોશતને માટે અશોઈના ખ્યાલ કરતો, હું જે ઘણીજ ખાહેશ રાખું છું તે સંપૂર્ણ રીતે બર લાવશે તેને લવિખ્યની દુનિયાનો બદલો સઘલી ન્યામતો સાથે મલશે, કે જે ન્યામતો મને મળી છે” (યજ્ઞશ્ને હાં ૪૬ ૩૦ ૧૯).†

અશો પુરૂષને આ દુનિયામાં જે ફાયદો થાય છે તે એ છે કે “એક શખ્સ અશોઈમાં જેમ ચઢતો, મધ્યમ, કે ઉતરતો હોય તેમ તે પ્રમાણમાં દાનાઈમાં પણ તે ચઢતો, મધ્યમ કે ઉતરતો હોય

* એને મળતા લખાણો બાબે જુઓ “હાદોખત તુસ્ક”; વેસ્તર ગાર્ડની યસ્ત ૨૨ મી ૩૦ ૧ થી ૧૬; મીનોખેર્ડ પ્રકરણ ૨ જી ૫૦ ૧૪૫ થી ૧૪૯.

† વધુ માટે જુઓ, હાં ૩૦, ૩૦ ૪; હાં ૩૧, ૩૦ ૧૯; હાં ૩૨, ૩૦ ૧૫; હાં ૪૫, ૩૦ ૭; હાં ૪૬, ૩૦ ૧૦; તથા હાં ૪૯, ૫૦ ૧૧.

(ઉપર જણાવ્યું તેમ એકલમ તથા તેમાંથી મળતી વીજ્યાતી સિવાય) એક અશો પુરૂષ ખાસ કરી સુખી હોવાનું જોઈએ એવું કંઈ ચોક્કસ નથી. જેમ એક પુરૂષ અશો હોય છે તેમ તે હાડમાર પણ થાય છે અને દુશ્મનો પણ ધરાવે છે જે માટે એવું કહેવાય છે કે અહુરમઝદ તેને કસોટી જોય છે.

* ઉત્તમ અશોધને લીધે મશહુર થયલા નામીયા નરો—
તેની અત્યંત અશોઈ તથા પઢરજગારીને લીધે સપેતમાન જરથોસ્ત કદીમ
જમાનામાં નજદીક અરબી અરબ દુનિયા પર પોતાની દીન ફેલાવવાનું
માન ખાટી ગયો હતો. એને યજ્ઞસ્તેના ૩ બ્રહ્મા હાના ૨૧ માં પ્રકરામાં
“વખણાયલા નામવાળો યજ્ઞ” ————— કેહેવામાં
આવ્યો છે-એજ પ્રમાણે જમશેદ પાદશાહ બન્ને શાહ અને પેગમ્બર
તરીકે છોક કદીમ જમાનાથી પોતાનું નામ અમર્ગ રાખી શક્યો છે
(વંદી૦ પરગ૦ ૨ જ). એને વખતેવખત યજ્ઞદાનથી બસારત મળતી
હતી زید ان بد و نوبتو به پیام آیه એ પ્રમાણે શીરહોસીક જણાવી ગયો છે-પેલી
દુનિયાનો ભેદ બોલવા સાચું અદ્યાએવીરાફ ૪૦૦ બણેલા દસ્તુરોમાંથી ચુંટી
કઠાયો હતો-આદરબાદ મારેસપંદે પોતાના મોજેજઓ બતાવીને જર-
થોસ્તી દીનને એક વખત ડુખી જતી બચાવી હતી-એજ પ્રમાણે યજ્ઞસ્તેમાં
તથા આવા યસ્ત, મેહેર યસ્ત, પ્રવરદીન યસ્ત, તથા જમ્યાદ યસ્તમાં
જુદા જુદા અશો પુરષોની વખાણ ગાવામાં આવી છે. Cf. હિંદુઓનો
“કૃષ્ણ” તથા ખ્રિસ્તીઓનો “નોઆ” (Noah) તથા ખીબ સાધુઓ
તથા Saints એજ પ્રમાણે મશહુર થઈ ગયા છે.

† એને મળતા લખાણ બાબે જુઓ. યજ્ઞસ્તે હાં ૪૭ ૬૦ ૫.

ગમ અશોપર સંકટ આવતું નથી; તેવા ભલા શખ્સને જો આ દુનિયામાં વધારે દુઃખ છે તો તે જોહાનમાં વધારે સુખ છે.”— દાદેસ્તાનેદીની.

રાસ્ત રાહે ચાલનારને ઘણું દુઃખ સોસવું પડે છે. અશો જરથોસ્ત જેવા મહા પુરૂષના બાબમાં પણ તેમજ બન્યું હતું. આપણને પેદા કરનાર દાદાર અહુરમજ્દને આપણા માટે થોડી ચીંતા ન હશે. એટલા માટે રાસ્ત રાહે ચાલનારને તથા અશો પુરૂષને દુઃખ સહન કરવું વટે છે.* હંમેશના સુખ ખાતર થોડા વખતનું દુઃખ ખમવું પડે તો તે શખ્સને તેની દરકાર ન રાખવી જોઈએ અને દાદેસ્તાને દીનીના લખાણ પ્રમાણે આવા સંકટો ખમવા ખાતર ભારી આશ્ત તેનાપર આવી પડે તોય તેણે તેવા જોખમમાં ઉતરવું જોઈએ† (એને મળતો ફકરો યજ્ઞ૦ હા૦ ૪૫, ૭ મો છે). એક અશો માણસપર હેરેમન તથા તેના મળત્યાઓ તેની હૈયાતીમાં દુઃખ દે છે એટલુંજ નહીં પણ તેના મુવા બાદ પણ તેના મુવેલાં બદનપર નસાતો દેવ તાબડતોબ ગલબો કરે છે કારણ કે તેનું તન પવિત્રાઈથી પાક રહ્યું હતું (વંદીદાદ પરગ૦ ૫, ૩૦ ૨૮).

* અશો જરથોસ્ત પોતાના દીનદારોને તેઓના રાસ્ત માર્ગમાં નડતી મુશ્કેલીઓ માટે, તથા તેઓપર આવી પડતી આશ્તો માટે દિલાસો દેતાં બેહુસ્તની આશા આપતો ગાથામાં જોવામાં આવે છે (જુઓ યજ્ઞસ્ને હા૦ ૩૧, ૩૦ ૧૯; હા૦ ૩૨, ૩૦ ૧૫; હા૦ ૪૫, ૩૦ ૭; હા૦ ૪૬, ૩૦ ૧૦; હા૦ ૪૯, ૩૦ ૧૧).

† અસલ લખાણમાં “ગરદન આપવી પડે તો તે પણ આપવી જોઈએ”—દાદે૦ દીની૦ પ્ર૦ ૬, ૫૦ ૫, ૬. એજ પ્રમાણે (અહુનવધતિ ગાથામાં) યજ્ઞસ્નેના ૩૩ માં હાના ૧૪ માં ૫કરામાં જણાવે છે કે “જરથોસ્ત પોતાનાં તનનો જન તથા ભલામનની શ્રેષ્ઠ અહુરમજ્દપર ફેદા કરે છે, વગેરે” (જુઓ “ઉસમોઇ ઉમરેપ્વા અહુરા” વાળો “આતશ નીયાયશ”નો ભાગ).

[illegible]

“નાપાક, દુનિયાને ખરાબ કરનાર, આશમેદ, જે આ (જર-થોશ્તી) દીનપર મન અને વચન રાખનાર, પણ તેના કામને નહીં પોહિંચનાર એવો છે તેના માથાંપર આ લીલા હોમ! અશો માણસને તેનાથી બચાવવા સાડું ફટકો માર.”†

† એતી પછીના તથા આગલના ફકરાઓમાં આવા નાપાક શબ્દો ઉપરાંત કીનાબેર, અરો લોકને સતાવનારા શબ્દોપર, તથા વેશિયાઓ ઉપર પણ ફટકો મારવા માટે અરજ કરવામાં આવી છે, જે બાબે અદર્શ-એકશન ચક્રતના સારમાં વધુ પછી કહીશ. જુઓ પાનું ૩૮)મું.

ઉપલા ફકરાની સમજ શું? તે એ કે જ્યો મનમાં ધારે કે પોતે જરથોશ્તીઓ છે, જ્યો લોકોને કહે કે પોતે જરથોશ્તીઓ છે, પણ જ્યો જરથોશ્તી દીનના તરીકા પ્રમાણે જેમ ચાલવું જોઈએ તેમ અમલ નહીં કરે, તો તેઓ નાપાક આશ-મોધો કહેવાય છે. આ વર્ગ પોતાની કોમની* ખાનાખરાબી કરનાર છે તથા અશો લોકને સતાવનાર છે.†

“અહુરમજ્દ ખોદાય” ની બંદગીમાં જે બદકીસમના લોકોપર લેઆનત નાંખવામાં આવી છે તેઓમાં “આશમોધાંન” પણ છે. હાલમાં પણ ત્યારે જ્યો બાહારથી જરથોશ્તી દીન પાલનારા તરીકેનો સાહચો પેહેરતા હોય પણ બાતેનથી અશોધનો, રાસ્તીનો કે નીતિનો ખ્યાલ ન રાખતા હોય તથા જરથોશ્તી દીનપર યકીન ન રાખતા હોય તેઓ ખેશક “આશમોધો” છે. સવાલ એ ઉઠે છે કે હાલમાં પણ આવો કોઈ વર્ગ આપણામાં હસ્તી ભોગવે છે કે? એક આશમમોધો‡ કદીમ જમાનામાં એક મો-ખેદાન મોખેદને જે ૧૨) સવાલો પુછ્યા હતા (જુઓ દીનકર્દ પુસ્તક ૧ હું) તે હાલમાં સુધરેલાઓ જે સવાલો પુછે છે તેને મળતા હતા.

* અસલ ખોલ “દુનિયા” તે તે વખતના જરથોશ્તી દીનદારોનું રહેવાનું સ્થલ.

† એ મતલબનો એક બીજો ફકરો યજ્ઞ. હા. ૮ નો ૪ થો છે, જેમાં કહે છે કે “ઉમરમાં આવેલા (adults) કીયા કરનારા મજ્દ-યસ્તીઓમાંનો જે કોઈ શખ્સ આ કલામ પઢે પણ તેને કબુલ નહીં રાખે તેવો શખ્સ બહુગરની હાલતે પોંહોંચે છે.”

‡ જાણીતા નરોમાં નીચલા શખ્સો એવા બદકીસમના થઈ ગયા છે:—જોહાક (જુઓ યજ્ઞ. હા. ૯, ૬૦ ૮; બેહુ. યસ્ત, કરદો ૧૪)—મજ્દક (જુઓ શાહાનામું તથા રેવાયત)—રશને રીશ, કરીસાક, અક-વાન (દીનકર્દ, પુ. ૫ ના. ૧૯૮.)

અદ્વિતીય કુદરત અમશાસપદ અને કુદરતની રચના.

અહુનવર્ધતિ (અહોનુઅદ) ગાથાના લખાણપરથી એવું માલમ પડે છે કે અહુરમઝદ જે કુદરત ચલાવે છે તેમાં તેને “અધ” ની મીનોઈ શક્તિની જરૂર છે. અહુરમઝદે તેટલા માટે કુદરત ઉપરના મવકળ મીનો તરીકે “અધ”ને નમ્યા છે, જોકે કુદરતનો બનાવનાર સાહેબ તો અહુરમઝદ પોતે છે. અધને મળેલું આ માન તેને સોંપવામાં આવેલી આ જોખમદારીને લીધે ઘણું મોટું છે, જેને તે લાયક છે (જુવો પાનું ૨૩ મું).

કુદરત એટલે શું? જે રીતે અશોધના બાબમાં આપણે જોયું કે “અશોધ એટલે શું”?નો સવાલ જેવો દેખાવમાં નાનો પણ સમજવાને કઠણ છે તેવો આ પણ છે. આપણે રોજ એક કાયદે ખોરશેદને ઉગતાં તથા આથમતાં જોઈએ છીએ; ૧૫ રાત માહાખોખતારની રોશની પડે છે જ્યારે બીજી ૧૫ રાત અંધાર રહે છે; ડંડી, ગરમી, તથા વરસાદ રૂતુએ રૂતુ પડે છે; વગર ચાવીએ આપણા શરીરનો સાંચો ચાલે છે; જન્મો તથા મરણો થાય છે; બચ્ચું જનમ્યું કે વગર શીખવે ધાવવા મંડે છે; મા બાપની ખાસીયત બચ્ચાંમાં ઉતરે છે; જેવાં ઝાડ તેવા તેના છોડ ચાય છે; ફંકમાં, મૃષ્ટિ, વગેરેની ઉત્પત્તિ એક ધોરણે ચાલે છે. એ સઘળું કુદરતાના પ્રતાપથી છે.

આ કુદરત ચલાવનાર અહુરમઝદ છે અને તેનાપર દેખરેખ રાખનાર, કુદરતની રચના (Order of nature) તરીકે અદ્વિતીય કુદરત અમશાસપદ છે. કુદરતના રવાને* જ્યારે પોકાર ઉઠાવ્યો

* ગ્રીક, લાટિન “ગેઝશ્ ઉર્વેન્”. સાધારણ રીતે એને “ગોધાનું રવાન” (The Kine Soul) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. એને લગતી તર્ક શાસ્ત્રની કથા એમ છે કે અહુરમઝદે પેહેલાં આ સૃષ્ટિ રચી ત્યારે તેણે પેહેલાં “ગાવીઓદાદ” ગાય તથા ગોધાને પેદા કરીધો, પછી પેહેલા આદમ “ગયોમર્દ”ને પેદા કરીધો (ખુનદેહેશ). “ગેઝશ્” અવસ્તા “ગાઓ” ની છઠી વિભક્તિ એક વચનનું રૂપ છે. પણ અવસ્તા “ગાઓ”

કે તેને માટે કોઈ લાયક સરદાર નથી, ત્યારે અહુરમજ્દે એ સવાલ આદિબેહેશ્ત અમશાસપંદ આગલ રજુ કીધો. અને પુછ્યું કે “તારી કુદરતને માટે કોણને સરદાર ઠેરવ્યે?” (યજ્ઞને હાં ૨૯, ૩૦ ૧, ૨, ૩; દીનકર્દ પુસ્તક ૯ મું, ૫૦ ૬૯, ૩૦ ૪૬).

આ કુદરતના રવાને (યાતો સૃષ્ટિની પેદાયશના personified રવાને) જે પોકાર ઉઠાવ્યો હતો તે એ મતલબનો હતો કે તે વખતે સૃષ્ટિનું ધોરણ બીગડી ગયું હતું, તેપર અનેક હાદસાઓ આવી પડ્યા હતા, અને લોકો સૌ સૌના ફાંટા મુજબ ચાલતા હતા, જે માટે તેને વાસ્તે કોઈ લાયક સરદાર અથવા દીનનો રાહબર જોઈતો હતો. કુદરતના રવાનના પોકારનું પરિણામ એ આવ્યું હતું કે તેને જણાવવામાં આવ્યું કે અશો જરથોશ્ત પેદા થશે અને તે તેનો સંભાલનાર થશે, એમ કહી જરથોશ્તનું રવાન તેને આગમચથી દેખાડવામાં આવ્યું હતું, વગેરે, જેને લગતી વીગત વાંચનારને પીજન સરખી લાગશે. પણ જાણવું અગત્યનું છે કે અહુરમજ્દ સાથે મસલત કરવાનું જે માન “અષ” ને મળ્યું હતું તે જેવું તેવું ન હતું. ગાથામાં જણાવેલા “અષ” ના અર્થનો ભાવાર્થ “કુદરત” લઈએ તો તેમ બની શકે એમ છે, અને એક ભુદાજ રેસાલો તે પરથી ઉપજવી શકાય છે.

નો અર્થ જેમ “ગાય” તેમજ “કુદરત”, “સૃષ્ટિ” વગેરે પણ થાય છે: જેથી કેટલાક વિદ્વાનો “ગાયનું રવાન” માત્ર એક કલ્પિત નામ સમજી તેને વધારે ઉડી મતલબમાં એને “કુદરતનું રવાન” અથવા “સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિનો માત્ર એક ચિતાર” સમજે છે. ફારસીમાં “ગુહર” એટલે “ગોહાર”, “જવાહેર” એવો શબ્દ મળે છે તે અસલ આપણા પેહેલવી “ગો એહેર” નો ટુકડો આકાર છે જે પાછલાનો અસલ અર્થ The Essence of Nature થતો હતો તે પરથી પાછલથી બદલાઈને એક સરસમાં સરસ ચીજ તરીકે “જવાહેર” ને લાગુ પાડવામાં આવ્યો છે. મારી જાણ પ્રમાણે ડાક્ટર હાઉગનું આ મત છે. આ વિદ્વાન “ગેઉશ ઉર્વન” નો અર્થ The Universal soul of Earth તેમજ The cause of all life and growth કરે છે. સંસ્કૃતમાં પણ ગૌનો અર્થ અવસ્તાની માફક “ગાય” અને “ધરતી” બન્ને થાય છે, જે ગ્રીક Γῆ એટલે “ધરતી” ને મળતો આવે છે.

અર્દિખેહેશ્ત અમશાસપંદ અને “ માંથ્ર ” ના કલામો.

અર્દિખેહેશ્ત યશ્તનો સાર.

અશોઈ ધરિયનારી, તથા દેવ-દરજો, પલીદી, જનદુઈ, નાપાકી વગેરેનો નાશ કરનારી, તથા ભલી માંથ્રના અસરકારક કલામોની ખુબીઓ દર્શાવનારી અર્દિખેહેશ્ત યશ્તની બંદગી ઘણી મોતેબર છે. આપણા લોકો ધારે છે તેમ તે ખાસ કરીને આતશ માટેની યશ્ત નથી, પણ ઉપર જણાવેલી મતલબની છે, જે નીચલા સ્તરપરથી જણાશે, જે સાર વળી માંથ્રની બાબત સમજવા ઉપયોગી થઈ પડશે :—

અહુરમજ્દ અશો જરથોશ્તને ફરમાવે છે કે તેની અને તેના સાથી અમશાસપંદોની યજ્ઞને તથા નીઆયસ કરવા માટે તેણે એક ખરા ક્રિયા કરનાર, વગેરે, તરીકે અર્દિખેહેશ્તને રજુ કરવો અને તેની ગેરહાજરીમાં બીજી ચળકતી રોશનીઓને રજુ કરવી— તેના જવાબમાં અશો જરથોશ્ત તેમ કરવાને કબુલ થાય છે—અશો જરથોશ્ત અર્દિખેહેશ્ત અમશાસપંદને એટલા માટે વધુ પસંદ કરે છે કે તે બીજા અમશાસપંદો કરતાં વધારે સરસ મકાન ધરાવનારો છે (યાને ખેહેશ્તનો દરબાન છે) કે જે મકાનનો હુમત, હુખત અને હવશતની મદદથી ટેકો છે—ગરોથમાન અહુરમજ્દનું મકાન છે, અને તે અશો માણુસો માટે છે, પાપીઓ ત્યાં જઈ શકતા નથી—હેરેમન, જે સઘલી ચીજનો નાશ કરવાપર મંડેલો છે, તેને અને જનદુગરો અને પરીઓને માંથ્રામાંની સૌથી સરસ “અઈર્થમન”* નામની બંદગી મારે છે—અશોઈથી, ધનસાઈથી, વહાડકાપથી, દવા-દારૂથી, અને માંથ્રના કલામોથી (એવી પાંચ રીતે દુઃખ દરદો) સાફ કરનારાઓમાં માંથ્રના પઠનારને સૌથી સરસ વૈદ તરીકે જણાવ્યો છે, કારણ કે તે દરદીનું દુઃખ છોક બાતેનથી દુરસ્ત કરે છે—એ પછી ગોયા મન્ત્રના કલામો શરૂ

* કેટલાકો એને “ઐર્થમ ઈયો” નામની બંદગી સમજે છે, જે યજ્ઞનેના પૃથ્થમાં હામા જણાવવામાં આવી છે. Cf. વંદી૦ પરગ૦ ૨૦.

થાય છે, જેમકે “આ દુખ દરદ દર્દ થાવો (અપ-દવરત)!” મરકી, દેવો, તોફાન ઉભું કરનારાઓ, ખુરું બોલનારા, જાલેમો, સાંપની ખાશીયતના, વરૂંની ખાશીયતના, નીચ ઓલાદના, મ-ગરૂરો, મીજશીઓ, નીંદા કરનારા, કજીયો કરાવનારા, ખુરા, જુઠાં, જાદુ કોટલ કરનારી નીચ ઓરતો, કમજાત ઓરતો અને નાશકારક પવન”--ઉપર જાણાવેલી બધાઓને મારવું અને હજારો દેવોને મારવું બરાબર છે—ભણુનાર ધરિછે કે ઉપર જાણાવેલા માણસની સુરતના હજારો નાપાકોને અર્દિએહેશ્ત અમશાસપંદ મારે—આ દુવાથી હેરેમન ગભરાટમાં પડે છે અને ચીંતા કરે છે કે રખેને અર્દિએહેશ્ત યશ્તની આ બંદગીથી ઉપર જાણાવેલા નાપાકોનો મરો થાય—સેવટે પઢનાર દુવા ચાહે છે કે કાળાઓનું મોઢું કાળું થાય અને અંતે ધર્મોજય થાય. *

વાંચનાર આ ઉપરથી જોઈ ચુકા હશે કે આ યશ્તમાં હેરેમનની ખસલતનાઓ ઉપર ફીટકાર નાંખવામાં આવ્યો છે અને હેરેમન અર્દિએહેશ્ત અમશાસપંદથી ગભરાય છે. તેમાં માંથ્રને લગતો કંઈક ઇસારો આવ્યો છે, એટલા માટે તેને લગતા થોડાક ખુલાસાની જરૂર છે.

“માંથ્ર”ના ભિદ્ભરેલા અસરકારક કલામો.

“માંથ્ર”ને લગતી કેટલીક બીનાં મારા આગલાં રેસા-લાઓમાં હું જાણાવી ચુકો છું, જેથી જે વધુ જાણવા જોગ છે તે માટે થોડુંક જાણાવીશ.

* જાદુકોટલ, રોજા, હજરત, ચીડી-દોરા, વગેરે પાછલ ફ્રાકટના પછાડા ખાવા કરતાં આફતની વેલાએ “અર્દિએહેશ્ત યશ્ત” પઢવી-પઢાવવી હજાર મરતબે વધારે સારી છે. જાદુગરોને અને જાદુગરોપર ઈત્યાદિ લાવનારાઓને યજ્ઞસ્તેના ૧૨) માં હા ના ૪) ફકરામાં, તથા ૩૨) માં હા ના ૩-૪ ફકરાઓમાં તથા વંદીદાદની ૧) લી પરગરદના ૧૪-૧૫ ફકરાઓમાં ધિક્કારવામાં આવ્યા છે. જુઓ અથોર્નાન પેં ખેં તથા કાં વાજો મારો રેસાલો પાતુ ૧૧) મું તથા “મરકીના અં વિષે અં ફરમાનો” વાજો મારો છેલ્લો રેસાલો પાતું ૨૭ મું.

† “અથોરનાન, પેહેલવાન, ખેડુત અને કારીગર” વાળા રેસાલામાં

હિંદુઓના મંત્ર વિષે આપણે કંઈક સાંભળ્યું હશે કે તેઓ ચોક્કસ બોલે છે જે પ્રાણણો બબડે છે, જેની રૂચ તેઓ લોકાનું સાક્ષી કે ખુદ કરવાનું યાને “સારો એલમ” કે “ખુરો એલમ” જાણવાનું ડોળ ઘાલેછે, જે માટે મુસલમાનો પણ દાવો કરેછે. પણ ખાત્રી સાથે મારે જણાવવું જોઈએ કે આવા મંત્ર કે એલમ હાલમાં મુદ્દલ હસ્તી ધરાવતા નથી. આપણે જે “માંથ” સાક્ષી કહ્યે છીએ તે “માંથ સ્પેન્ટ” યાને “વૃદ્ધી કરનાર, ભલી માંથ” (The Holy Word) છે, જે કદીમ જમાનામાં હસ્તી ભોગવતી હતી. આપણા હાલમાં બચી રહેલા કયા ચોક્કસ અવસ્થા “ભલી માંથ” તરીકે કહી શકાય તે તારવી કાઢવું આપણા અજ્ઞાનપણાને લીધે મુશ્કેલ છે. અદિએહેસ્ત યશ્તના સારપરથી આપણે જોયું કે તેમાં દરેક પ્રકારની બદીનું છુટું છુટું નામ દઈ તે દુરે, તેનો મરો થાય, તેનો નાશ થાય, એવી દુવા ચાહવામાં આવી છે તે જાણે માંથ પઢવા તરીકેની ગરજ સારેછે. “યથા” અને “અધેમ” જેવી નાની બંદગી પણ જો સારી રીતે પઢવામાં આવી હોય તો તે પણ વટતી અસર કરેછે (જુઓ પાના ૯-૧૦ તથા નોંધો). અહુરમઝ્દ યશ્તમાં અશો જ-

નીચલી બાબતો મેં જણાવી છે:— “માંથ”થી ઘણાંજ બીકટ દરદો સારાં થતાં હતાં-માંથ જાણનારો ઘણી આખર પામતો—હિંદુઓના મંત્ર સાથે કંઈક મળતી આવતી વિગતો-સારી અને ખુરી માંથા-માંથ કેવા શખ્સોને શિખવવામાં આવતી હતી?— માંથને મળતી અદિએહેસ્ત યશ્તની ખુબી-તથા

“મરઝીના અટકાવ વિષે અવસ્થાના ફરમાનો” વાળા રેસાલામાં— અર્દિં અમશાં નો માંથ બનાવવામાં હાથ-ઉસ્તાદ હકીમો ઉપર માંથ જાણનારાઓની સરસાઈ—“મધુ” તથા “મેઝાઈ” નામના અસલ જરથોસ્તી ધરમગુરુઓના મોજેજાઓ-મેલો ઈલમ, માંથથી ઉલટો-અવસ્થાના કલામો પુર એતેકાદ અને ધ્યાનથી પઢવામાં આવ્યા હોય તો તેઓ “માંથ” બણ્યા જેટલી અસર કરેછે.

એઓની શાહાદાતો માટે જુવો મેહેરયશ્ત ૩૦ ૨૦, ૨૧; અર્દિએહેસ્તયશ્ત ૩૦ ૫, ૬; ખોરદાદ યશ્ત ૩૦ ૧૦; વંદીદાદ પરગાં ૭, ૩૦ ૪૪; ખેહેરામયશ્તકરદો ૧૬; યજ્ઞેને હાં ૧૯; યજ્ઞ હાં ૩૦, ૫૦ ૧.

પોહોંચતાં દુઃખ દરદાથી કંટાળી જઈ પોકાર ઉઠાવ્યો (વંદીદાદ પરગાં ૨૨) ત્યારે તેણે અર્દિખેશ્ત અમશાસપંદની મારફતે “ માંથ સ્પેન્ત ” ના કલામો બનાવ્યા કે જેથી તમામ નાપાકીઓ દુટ્ટે; જેમકે મથાણે ટાંકેલો ફકરો કહે છે કે

“ અર્દિખેશ્ત અમશાસપંદની સાથ એક દાસ્તીમાં (એક મતમાં) રહીને અહુરમજ્દે વૃદ્ધિ કરનારી તે માંથ બનાવી* ”. જેમ અશોઈના બાબમાં અને કુદરતના બાબમાં આપણે જ્ઞેયું કે અર્દિખેશ્ત અમશાસપંદ કેવો અગત્યનો ભાગ બનવે છે તેવી રીતે માંથના બાબમાં તે છે એટલે અહુરમજ્દને અર્દિખેશ્તની “ ઘાડી દાસ્તીમાં રહેનારો (હજ્ઞોષો) ” સમજવામાં આવે તે તેને શોભાભરેલું છે, મુખ્ય કરીને જ્યારે “ માંથ સ્પેન્ત ” ને અહુરમજ્દના જીવ તરીકે સમજાવવામાં આવે છે (ફરવરદીન યશ્ત ૬૦ ૮૦, ૮૧). આવા માંથ જાણવાને દરેક અશો આતુર હોવો જોઈએ જેમકે ગાથા અહુનવદિતિમાં અશો જરયોશ્ત દુવા ચાહે છે કે ‘ અષ્ ’ ના યાને રાસ્તીના તરીકા પ્રમાણે ચાલતો જે કોઈ વિદ્વાન, આબાદીનું, અશોઈનું, તથા અમર્ગીનું ‘ માંથ ’ મને કહે તેને સંપૂર્ણ સુખ હોજી ” (યજ્ઞશ્ત્રે હાં ૩૧, ૬૦ ૬). પેહેલવી દીનકર્દના ૮ માં પુસ્તકમાં (૬૦ ૧૪) અથવાતો હુસ્પારમ નુસ્કમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે “ જેમ આ દુનિયાને લગતા આદમીના શરીરના દુઃખ દરદા સાબ કરનાર પૈદ છે, તેમ આદમીના મીનોઈ આત્માનું દુઃખ સારું કરનાર “ અષ્ ” છે. અર્દિખેશ્તયશ્તનો ૫) મો ફકરો (જેનો સાર મેં ૩૭-૩૮ પાનામાં આપ્યો છે તે) વળી એવીં મતલબ ઉઠાડે છે કે માંથમાંની સૌથી સરસ (વગેરે) ‘ ઐર્યમનની ’ બંદગીના જોરે અર્દિખેશ્ત અમશાસપંદ હેરેમન, જાદુ-ગરો તથા પરીઆને મારે છે.

* જુઓ ૪૦ માં પાને ટાંકેલા અવસ્તા.

આદિબેહેશ્ત અમશાસપંદ અને આતશ.

Fire is the purest and holiest element, that which diffuses light. As such it appears to be the earthy and visible image of the Deity, Who is Himself light and absolute purity—Dr. Geiger.

અર્થ.

“ આતશ સ્વચ્છમાં સ્વચ્છ અને પવિત્રમાં પવિત્ર મૂળતત્વ છે, કે જે રેશ્ની બાહ્યાર પાડેછે. તેવા પ્રકારમાં તે, તે મીનો કે જે પોતે રેશ્ની અને ખરેખરી અશોધ છે, તેનું બાકી અને જોધ શકાય એવું રૂપ છે.”—
દૌક્ટર ગાઇગર.

આગલી બાબતોમાં આદિબેહેશ્ત અમશાસપંદને આપણે તેના મીનોઈ રૂપમાં જોઈ ચુકા છીએ. આતશ, કે જે આદિબેહેશ્ત અમશાસપંદનું બાકી રૂપ છે, તેના મીનો સાથના સંબંધની તેની તપાસ લઈએ.

આદિબેહેશ્ત યજ્ઞના સારના શરૂઆતના ભાગમાં આપણે જોયું છે કે અહુરમજ્દ પોતાની અને પોતાના સાથી અમશાસપંદોની યાદ કરવા માટે સઘલી ચળકતી રેશ્નીઓમાં પ્રથમ આદિબેહેશ્તને રજુ કરવા જરૂરોશ્તને ફરમાવે છે † (જુઓ આ રેસાલાનું પાનું ૩૭ મું).

† ૨૦૦૦) વર્ષો ઉપર થઈ ગયેલો યુનાની લુગોલશાસ્ત્રી નામે સ્ટ્રાબો (Strabo) જણાવી ગયો છે કે તે વખતના ઇરાનીઓ કોઈ પણ ફરેશ્તાની આરાધના કરતા હતા તો તેઓ પેહલ્લાં આતશની સેતાયશ કરતા હતા. (જેમકે હિંદુઓ યજ્ઞની ક્રિયા કરવા અગાઉ અગ્નીસ્તોમની ક્રિયા કરે છે, જે અગ્ની તે આતશ છે). એ ઉપરથી માલમ પડે છે કે ફરેશ્તા અને આદમીઓ વચ્ચે કામ કરનાર (Intermediary) આતશ છે, અને તે આદિબેહેશ્ત માટેનો ઇસારો છે. હિંદુ શાસ્ત્ર વળી આતશને ઈશ્વરનો એક અવતાર તરીકે ઓળખાવે છે (વલકનને લગતી દંતકથા).

હમકારા યાને સાથે કામ કરનારા સાથી ફરેશતાઓની ટીપમાં આ પણે જોઈએ છિએ કે આ દુનિયાને લગતી કેટલીક અશોઈની પેદાશો ઉપર અકેક અમશાસપંદ અને બીજા યજ્ઞદા યાને એક વડો અને બીજા તેની હાથ નીચેના મવકળ મીનો તરીકે નેમવામાં આવ્યા છે તેમાં આદર, સરોષ તથા બેહેરામ યજ્ઞદ સાથ અર્દિ-બેહેશત અમશાસપંદને આતશપર મવકળ વડો મીનો નેમવામાં આવ્યા છે.

પતેતના એક કરદામાં જુદીજુદી જાતના આતશો તરફ ગુનેહગાર થવા માટે પતેત કરનાર અર્દિબેહેશત અમશાસપંદ પાસે માંફી ચાહે છે.

કેરશાસ્પ પેહેલવાને ભુલથી આતશપર ગુરજ માર્યો હતો તેથી તેને દાજખની સજા મળી હતી, જેના રવાનના છુટકારા માટે અશો જરથોસ્તે જ્યારે દાદાર અહુરમજ્દ પાસથી આજર-ખાહીથી માંફી ચાહી હતી ત્યારે અર્દિબેહેશત અમશાસપંદે આતશપરના મવકળ મીનો તરીકે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. * અશો જરથોસ્તે જ્યારે અર્દિબેહેશત અમશાસપંદને ખાત્રી આપી

* એ પેહેલવાન એક વેલા જંગલમાં ખાતું પકાવવા મંડ્યો. એક ભારે અજદાહ ગુચરું થઇ ભોંયપર સુસ્ત પડેલો હતો, જેને કેરશાસ્પ લીલોતરીવાળો ટેકરો સમજ્યો અને તેપર આતશ સલગાવી દેગ ચઢાવી. આગથી અજદાહનું શરીર જ્યારે તપવા મંડ્યું ત્યારે તેણે એક આયઝા સાથ આતશ તથા દેગને ઉડાડી નાંખ્યાં. કેરશાસ્પ તેનો ભેદ સમજ્યો નહી પણ ઉલટો આતશપર ચીરડાયો અને ગુરજ માર્યો. કેરશાસ્પે આ દુનિયામાં ઘણાં ભલાં કામો કીધાં હતાં જેમાં સ્વર નામના અજદાહને, ગનદરપ નામના જલેમને તથા હ જખશદસ્ત લુટારાઓની એક ટોલકી જેઓ લોકોની ખાનાખરાખી કરતાં હતાં તેઓને ઠાર માર્યાં હતાં, જેથી જરથોસ્ત સાથ ગેઉશ ઉર્વને (જુઓ પાનાં ૩૫-૩૬ અને નોંધ) પણ મારી માટે અવાજ બાહાર કાઢ્યો હતો. વધુ માટે જુઓ જમીયાદ યસ્ત ફકરા ૪૧-૪૩; શદદર બંદે તથા રેવાયત.

કે લોકોને આતશની તરફ માનથી વર્તવાને તે સમજવશે ત્યારે અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદ પોતાનો વાંધો પાછો ખેંચી લીધેા હતો.

અશો જરયોશ્તતું રૂહ પેલી જેહાંનની ખબર લઈ ફારેગ થતું હતું ત્યારે બીજા અમશાસપંદ સાથે અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદ પોતાને લગતી ચીજ આતશની તકેદારી રાખવા સાડું સિદ્ધારસ કીધી હતી.

યજ્ઞનેમાં તથા રપિથવન ઘેહેમાં રપિથવનની જે ખશતુમન ભણાય છે તેમાં રપિથવન તથા તેના જોડયા સાથીઓ ઉપરાંત અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદને આતશ સાથે યાદ કરવામાં આવે છે.

આતશ નીઆએશની સેવટે પઢવામાં આવતા “અત્તોઈ આતરેમ્” વાળા ફકરામાં આતશને અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદની મારફતે ઈચ્છવામાં આવે છે. (એજ ફકરો યજ્ઞનેના ૩૪ માં હાનો ૪ થો ફકરો છે).

પેહેલવી શાયસ્ત લા શાયસ્તના ૧૫ માં પ્રકરણના ૪ થા ફકરા પ્રમાણે જોતાં માલમ પડે છે કે અહુરમજ્દે પોતાના અમશાસપંદને પોતાને લગતી ચીજોપર મુખત્યારી આપી છે તેમાં અદિબેહેશ્તને આતશપર આપી છે.

આ બાબતની શરૂઆતે એક જાણીતા જર્મન વિદ્વાન ડાક્ટર ગાઈગરનું મત ટાંકી બતાવ્યું છે. હવે સેવટે એક બીજા જાણીતા વિદ્વાન ડાક્ટર હાઉગનું મત ટાંકી બતાવી અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદના આતશ સાથના સંબંધની બાબતનો છેડો લાવીશ. કહે છે તે વિદ્વાન કે

Whereas all the qualities assigned to Asha are in abstract ideas his more appellations, fire is the real object which we see with our sight. યાને

“જ્યારે અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદને માટે જણાવેલા સઘલા ગુણો તેના સંકેત નામો તરીકે અલંકારીક રૂપોમાં લેવાયા છે, ત્યારે

માત્ર આતશજ એક ખરેખરી વસ્તુ છે જેને આપણે આપણી નજરથી જોઈએ છિયે. ”

ઉપલાં કારણો માટે આતશને એક નજીવી વસ્તુ ન ગણતાં તથા તેને ખુબવવા ન દેતાં તેને અદ્વિખેશ્વર અમશાસપંદે, કે જે આપણને ખેશ્વર તરફ પુગાડનાર છે, તેને લગતી વસ્તુ ધારી તેના તરફ આદરમાનથી આપણને વર્તવું જોઈએ છે.*

આતશની વખાણ.

આતશસાથનો અદ્વિખેશ્વર અમશાસપંદનો માત્ર સંબંધ જાણી આપણે સંતોષ પામવો જોઈએ. ખુદ “આતશ” માટે જુદા જુદા શબ્દોથી રેસાલાઓ છપાઈ ચુકાછે, એટલે તે માટેનું લાખું વિવેચન ન કરતાં થોડીક કંઈ વધુ અને અગત્યની બાબતો દુકમાં જણાવીશ.

છેલી બાબતમાં આપણે જ્યારે જોયું છે કે માત્ર આતશ એક તુરવાળી વસ્તુ છે, જે આ દુનિયામાં આપણે ધરાવ્યે છિયે, જેની રૂચે આપણે ક્રિયાકામ કર્યે છિયે, અને એ રીતે તે મીના-ઓનો આપણી સાથ સંબંધ જોડી આપેછે, ત્યારે તેને ખુબવવા ન દેતાં રોશન રાખવો જોઈએ. કોઈબી ધંધાદારી પોતાના આતશને પડતો મુંકી જાય તો તેને લાયક જગાએ મુંકવો અને રોશન રાખવો (વંદીદાદ પરગરદ ૮). એક રાતમાં ત્રણ મરતખે તે અરજ કરેછે કે તેને રોશન કરવો, પહેલા ભાગમાં ઘર ધણીને, બીજા ભાગમાં ખેડુતને, ત્રીજા ભાગમાં સરોય યજ્ઞનો. ચેરાગના

* કેટલાક જવાન્યાઓ બીડી પીવાની અને બળતી વસ્તુને પગતળે કચડવાની ગુમરાહી કરે છે, તેઓએ અદ્વિખેશ્વર અમશાસપંદનો ડર રાખવો જોઈએ છે. આતશના આપણે પુંજરીઓ નથી, પણ આપણે તેને એક તુરી કેબલો સમજ્યે છિયે તે બાબે ફિરદોસી ૧૦૦૦ વર્ષ ઉપર જે કહી ગયો છે તે તવારીખમાં સદા કાયમ રહેશે કે

مکروید کہ اتش پرستان بودند — پرستند ک پاک یزدان بودند

+ ખેડુતને પોતાના ખેતરમાં વેહેલું જવા માટેનો તથા સરોય યજ્ઞના હુકમથી મરવો પોકાર મારેછે “ કે ઓ આદમીઓ ઉઠો! અને નેકીના કામે શરૂ કરો !” તે બાબેનો ઇસારો છે.

નમસ્કારમાં એને “સૌથી મોટો યજ્ઞ” જણાવ્યો છે. યજ્ઞશતેના ૧લા હાના ર)જ્ઞ ફકરામાં એને “અમશાસપદોમાંનો ઘણો મદદ કરનારો” જણાવવામાં આવ્યો છે. યજ્ઞશતેના ૪૩ના હાના ૪થા ફકરામાં આતશની ગરમીને “અશોધનુ કૌવત ધરાવનારી” જણાવી છે. વંદીદાદની ૮મી પરગરદના ૮૦માં ફકરામાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે “આતશ પર બળતી ખુશખો પવનની મારફતે જે બોર્ડુ તરફ આસપાસ ફેલાય છે, ત્યાં દેવો, દરદો, બદ્દુગરો, પરીઓ (વગેરે, નાપાકીઓ)ની સામે આતશ રૂતેહમંદ તરીકે હજાર ઘણા વધુ બળથી સામે જાય છે.” * ખોરશેદની રોશનીની ગેરહાજરીમાં આતશની હાજરીની ઘણીજ જરૂર છે, કારણ કે જ્યાં આતશ રોશન રહે છે તથા તેપર ખુશખો બાળવામાં આવે છે ત્યાં ગલીચી, નાપાકી, નજીબાઈ વગેરેનું જોર કમતી રહે છે. † જ્યાં ખોરશેદની રોશની પડતી હોય ત્યાં આતશ રાખવાની જરૂર નથી, બલકે શદર નજમ તથા રેવાયતોના લખાણો મુજબ તેમ રાખવો એ આર ગુન્હાભરતું છે. આતશખેદરામના આતશ આગલ બીજો આતશ રાખી શકાતો નથી તેનું પણ કારણ એજ હોવું જોઈએ કે તે આતશ બીજા આતશો કરતાં ચઢીયાતો છે. આતશ પોતે પવિત્ર છે, તેમજ તે બીજી ચીજોને પવિત્ર કરનારો છે યાને અપવિત્ર ચીજોની નજીબાઈ દૂર કરનારો, બાળી ભસ્મ કરનારો છે. ‡ તેની પવિત્રાધને લીધે

* છેલી મરકીની વખતે આપણે જોઈ લીધું કે મરકી ખોરશેદના સખ્ત તાપથી તેમજ આતશના ધુંવાથી સેહેજ પણ ઢકી હતી. એ બાબે વિગતવારે “મરકીના અટકાવ વિષે અવસ્તાના ફરમાનો” નામના મારા ચોપાન્યામાં જણાવ્યું છે.

† ઉપલોજ ખુલાસો.

‡ જુઓ રેવાયત, “આતશ પુત્ર અહુરહે મજદાઓ” (એટલે “આતશ અહુરમજદનો પુત્ર”)માં “પુત્ર”નો ખાતુ અવસ્તા “પુ”, સંસ્કૃત પુ, Greek *pu*, લઈએ તો તેનો અર્થ “પવિત્ર કરનારો” થાય છે. “આતશ” માટેના અવસ્તા શબ્દ “આતર”નો અર્થ “અદ” “ખાતુ” પરથી લઈએ તો “ખાનાર”, “ખાલી ભસ્મ કરનાર” એવો થાય છે. વધુ માટે જુઓ યજ્ઞશતે હા. ૩૬, ૩૭ ૧; વંદીદાદ પરગરદ ૮, ૩૦ ૭૯, ૮૦.

આતશ આગલથી દસ્તાનવાળી ઝોરતોને તથા રીમન થયલા શખ્સોને દુર રાખવાનું વંદીદાદમાં ફરમાવવામાં આવ્યું છે. યજ્ઞશનેમાં આતશને જગ્યેજગ્યે યાદ કરવામાં આવ્યો છે *.

ગન્જે શાહેગાન નામની પેહેલવી કેતાબના ૧૫૦) માં ફકરામાં કહે છે કે “દરેક જરયોશ્તીએ દિવસમાં ત્રણ વખત આતશકદેહમાં જવું અને આતશ નીઆઝેશ પઢવી, કારણ કે જે શખ્સ ત્યાં જેમ વધારે વખત જાય છે તેમ તેને આખાદી અને દાલત વધારે મળે છે. એક અગતની બાબતપર વાંચનારનું ધ્યાન ખેંચી આતશની વખાણની બાબત પુરો કરીશ. જરયોશ્તીએને સજવર છે કે આતશકદેહમાં સુખડ બીજા શખ્સો પાસ મોકલવા કરતાં પોતે લઈ જવું, કારણ કે આતશ એથી ખુશી થાય છે; કારણ કે બંદગીકરનાર શખ્સ જેવો આતશની નજદીક પોહોંચે છે કે અહુરમજ્દનો માનીતો આતશ તેના હાથ સામું જોય છે અને કહે છે કે “ઓ તું ચાલીને આવતા દોસ્ત! તારા બેઠેલા દોસ્ત (આતશ ચાલી શકતો નથી તેથી તખ્તનશીન થયલા આતશ) માટે શું ભેટ લાવ્યો?” આતશ જ્યારે તેના હાથમાં (સુખડની) ભેટ જોય છે ત્યારે તેને તે હજારો દુવા દે છે (જુઓ આતશ નીઆઝેશ.)†

* હાં ૧, ફં ૫, ૧૨; હાં ૨, ફં ૫, ૧૨; હાં ૩ ૫૦૨, ૧૪, ૨૧; હાં ૪, ફં ૨, ૧૦, ૧૭, ૨૩; હાં ૬, ફં ૧૧, ૧૮; હાં ૭, ફં ૨, ૧૪; હાં ૧૬, ફં ૪; હાં ૧૭, ફં ૧૧; હાં ૨૨, ફં ૩, ૪, ૧૪, ૨૨, ૨૩, ૨૬; હાં ૨૪, ફં ૩, ૪, ૮; હાં ૨૫, ફં ૭, વગેરે.

† આતશની વધુતારીફ માટે જુઓ દાદેસ્તાને દીની જેમાં શીરકાનના મજ્દયસ્નીઓ ઉપર દસ્તુરાંન દસ્તુર મીનોચેહેરે પત્ર લખેલો જણાવેલો છે; આતશ નીઆઝેશ; યજ્ઞશને હા ૬૨ મો; યજ્ઞશને હાં ૩૩, ફં ૧૨થી ૧૪, હાં ૩૪ ફં ૪, હાં ૪૩, ફં ૬, તથા વીસ્તાસ્પ તુસ્કે ;

આતશોના વર્ગો.

અવસ્તા આતશના ૭ વર્ગો જણાવે છે, ૧) બેરેજ સંવંધ* ૨) વોહફીયાન †-૩) ઉર્વાજશ†-૪) વાજશ ‡-૫) સ્પેનીશ† -અને ૬) નૈર્થોસંધ†.

વંદીદાદની ૮ મી પરગરદમાં જે ૧૬ જાતના જુદા જુદા ધંધાદારીઓના §§ આતશો જણાવે છે તે ઉપલામાંના એક “સ્પેનીશ†”માં સમાઈ જાય છે કે જે આતશ** આ દુનિયાને લગતો છે.

* એનો અર્થ “ખુલંદ ફાયદો કરનાર.” એ અહુરમજ્દની આગલ વગર કાઠીએ રોશન રહે છે. રેવાયત ખુલાશો કરે છે કે એ આદમીની અ-ક્લ વધારે છે, દસ્તુરોપર મવક્ળ છે, હિંદુસ્થાનમાં કાંગડાના ડુંગરપર વગર કાઠીએ રોશન છે, પાણીથી ખુજતો નથી, હિંદુઓ એને જલામો ખી કહે છે, એનું ખીજું નામ “આદરખુરદદ” છે.

† એનો અર્થ “લોહીને ખ્યારો” આદમી તથા જાનવરની જાતમાં રહે છે. રેવાયત પ્રમાણે એના ખીજા નામો, “ગરેજ” “અજમ ચેરહ” તથા અરખીમાં “તખ્મયત” છે.

‡ એનો અર્થ “ઘણી ઝડપવાળો” (ધાતુ “ઉર”=ખોહાલુ) ઝડપાન માહેલો.

§ એનો અર્થ “ઝડપથી જનાર” (ધાતુ “વજ”=જવું). વીજળીનો આતશ. રેવાયત તથા વંદીદાદની ૧૯ મી પરગરદ ૧૦ ૪૦) પ્રમાણે એ સ્પેનજ્ઞ યા સપુજગર દેવને મારે છે.

¶ એનો અર્થ “ઘણીજ વૃધિ કરનારો”. આ દુનિયા માહેલો. રેવા-યત પ્રમાણે પકાવવાનો તથા પથ્થરનો (કદાચને એ પથ્થરોના ધસાડથી થતો).

†† પાદશાહી નાભ રાખનાર. “નૈર્થોસંધ” વળી એક ફરેસ્તાનું નામ છે. રેવાયત પ્રમાણે આદમીઓને એ શીખામણ આપનાર છે તથા એનું ખીજું નામ “હમેશેહી” છે.

§§ નસો પકાવનારનો-૨) નજીઝ ચીજો પકાવનારનો-૩) કચરો પકાવનારનો-૪) કુંભારનો-૫) કાચ, કોરીકામ બનાવનારનો-૬) કીમ્યા-ગરનો-૭) સોનીનો-૮) રૂપાગરનો-૯) લુહારનો-૧૦) ઓતકામ કરનારનો-૧૧) મીઠઈવાલાનો-૧૨) ભઠીઆરાનો-૧૩) કલઈગરનો-૧૪) ભરવાડનો-૧૫) લશ્કરધાહનો-૧૬) પડોસીનો.

** એ બાબે દસ્તુરો તથા વિદ્વાનોના મતમાં ફેર છે. કેટલાકો આ દુનિયાનો આતશ “સ્પેનીશ†” અને અહુરમજ્દની નજદીકનો “બેરેજ-સંવંધ” જણાવે છે, બ્યારે ખીજાઓ એથી ઉલટુંજ સમજે છે.

રેવાયતમાં જણાવે છે કે એ ૬) આતશોથી આતશખેહેરામ* ફાજલ છે.

પેહેલવી તથા પાજંદમાં ૬) આતશોના નામો મળે છે:—

૧) આદર ગોશરપ— ૨)આદરખુદાદ— ૩)આદરખુરજન મેહેર— ૪)આદર ફરોહબા— ૫)મીનો કરકો— ૬)નૈર્યોસંઘ.

૧ કૈખોશરો પાદશાહે તખ્તનશીન કીધેલો; પેહેલવાનોપર મવકળ; એને પણ કેટલાકો વીજળીનો આતશ કહે છે; રેવાયત પ્રમાણે પાદશાહીનો રાખનાર, અરવંદ પહાડપર એનું મુંકામ છે.—૨) જમશેદ પાદશાહે તખ્તનશીન કીધેલો.—૩) ખેડુતોપર મવકળ; અશો જરથોસ્તે ગુસ્તાસ્પ પાદશાહીની દરબારમાં રજુ કીધેલો, વગર કઠીએ રોશન.—૪ અથવા “આદરફરાહ;” અથોરનાનોપર મવકળ. —૫ અહુરમજ્દની નજદીકનો હંમેશનોરોશન. †—૬) અવસ્તાનો એજ.

આતશના પુંજકો.†

છેક કદીમ જમાનાઓથી આતશ પુંજતો આવ્યો છે. ચીનાઓ, ‡, યુનાનીઓ (The Greeks) અને રોમીઓ (The Romans) ,†† સેમીટીક, કાલદીક તથા બીજા જાતો

* એવું માલમ પડે છે કે આતશખેહેરામ પરથવાની ક્રિયા આ હ આતશોથી થવી જોઈએ. જે ૧૬ જાતના જુદા જુદા ધંધાદારીઓના આતશો છે તેઓ એક વર્ગ “સ્પેનીસ્ત” માં સમર્થ જાય છે. એ બાબે વધારે ખુલાસા માટે અત્રે જગા ફાજલ નથી તેથી દિલગીર છું.

† કેટલાકોના કહેવા પ્રમાણે “મીનોકરકો” એક એલકાબ છે, જુદો આતશ નથી, પણ ખોદાઈ કરામતના મીનો આતશ બાબેનો ઇસારો છે.

‡ આતશ તરફ ક્યા આકારમાં આપણે જરથોસ્તીઓ માન ધરાવ્યો છે તે માટેનો ઇસારો હું આગલ કરી ચુક્યો છું.

§ આસરે ક્યાની વંશના પાદશાહોના વખતથી.

¶ જુઓ British Burmah, 1878.

†† અસલના મીક તથા રોમનો માટે ડૉક્ટર ગાર્થમર જણાવે છે કે “એકસ તેહેવારોની વખતે તેઓ આખા કુટુંબ સાથે ધરના ચુકુલા આગલ એકઠા થઈ પ્રાથના કરતા હતા”. જાહેર ખેલ કરનારી કેટલીક

આતશના પુંજરીઓ હતા. કેટલાક પંથો પોતાની ક્રિયા વખતે આતશને રજી કરે છે. એ સઘલાઓ સાથે આપણને અહીં કામ નથી. પણ હજારો વર્ષો થયા છેક ઐર્ધન જમાનાથી આપણી સાથેસાથ વસ્તા આવેલા હિંદુઓના અગ્નિને લગતી* ઘણીક વિગતો આપણા આતશને મળતી આવે છે તે વાંચનારને રસીલી લાગશે એવું સમજી તે નીચે જણાવી “અદિબ્રહેસ્ત અમશાસપંદ અને આતશ”ની બાબત બંધ કરીશ. આતશ માટેનો અવસ્તા શબ્દ “આતર” તે હિંદુઓનો પણ + આતર છે. “અગ્નિ” વળી યુરોપીઅન ટોલકીઓ આવા ખેલ કરતી વખતે પેહેલાં આતશપર ધુપ આપ્યા પછી જાડુના ખેલ કરવાના ઢોંગ કરે છે તેમાં તેઓ “વીસ્તા” નામની અસલ રોમનનોની દેવીને જાણે મદદ માટે બોલાવે છે.

* અવસ્તામાં અદિબ્રહેસ્ત અમશાસપંદની બરાબર સામજીના હરીફ તરીકે “ઈદ્ર”ને મુકવામાં આવ્યો છે, જે કે કંઈ બાબતમાં તે ચોક્કસ જણાવ્યું નથી. તેને લગતું જે ખ્યાન મળે છે તે તો આપણા ત્રેશતર-તીરથજદના કામને વધારે મળતું છે. “અગ્નિ” આતશનો દેવતા છે તે સિવાય તે પણ કોઈ બીજી બાબતમાં અદિબ્રહેસ્ત અમશાસપંદને મળતો આવતો નથી. પણ હિંદુઓનો “વરુન” થોડાક ગુણોમાં મળતો આવે છે ખરો, જેમ કે તે જગતનો કર્તા છે, ભલી ભલાઈઓ આપનાર છે, સચ્ચાઈનો ચાહનાર છે, અને પાપીઓને સજા કરનાર છે (રીગ-વેદ પુ. ૧, પ્ર૦ ૨૫; પુ. ૨, પ્ર૦ ૨૭; પુ. ૭, પ્ર૦ ૮૬). પણ રીગ-વેદમાં બીજી ગમ (પુ. પાંચમાંમાં) વળી અગ્નિને ઈદ્ર સમજવામાં આવ્યો છે એટલે અહુરમજ્દ અને અમશાસપંદો બચ્ચેના અંતરની આપણને જેવી ગુંચવણ જણાઈ છે તેવી આ દેવતાઓ વચ્ચેની છે. એમતો ચોક્કસ બાબતોમાં મેહરથજદ આપણા અદિબ્રહેસ્તને મળતો આવે છે, જેમ કે ખોરશેદની સહવારની રોશનીનું તે એક રૂપ છે, અહુરમજ્દ અને આપણી વચ્ચે કરતો કારવતો છે અને રાસ્તી તથા કોલકરારપર દેખરેખ રાખનાર છે.

+ જેપરથી હિંદુશાસ્ત્રનો એક વેદ અઠર્વવેદ છે; આઠ્ઠવન એટલે આતશને લગતું કામ કરનાર તે આપણો અવસ્તા “આઠ્ઠવન” યાને “અથોરનાન” છે, (જુઓ “અથોરનાન, પેહેલવાન, ખેડુત અને ઠારીગર”-વાળો મારો રેસાલો પાના ૪૨, ૪૩, ૬૫.

આતશને લગતો હિંદુઓને દેવતા છે. હિંદુશાસ્ત્રમાંથી એની જે વખાણો મળે છે † તે આપણી આતશ નીચાએશમાંથી મળતી આતશની વખાણોને મળતી આવે છે, જે નીચે પ્રમાણે છે :—

અગ્નિ.

આતશ.

૧) અગ્નિ બ્રહ્મનો પુત્ર છે.	આતશ અહુરમઝદનો પુત્ર છે. ^૧
૨) અગ્નિ ત્રણ બળવાન † દેવતામાંનો એક છે.	આતશનો વડો મીનો અર્દીએહેસ્ત, અમ-શાસપદોમાંનો ૩)જે છે. ^૨
૩) અગ્નિ કૈલાસમાં વગ-વસીશે ધરાવે છે.	આતશનો વડો મીનો અર્દિં અમશાં એહેસ્તનો દરબાન છે. ^૩
૪) અગ્નિ આદમીઓને દેવતા-ઓનાં † સંબંધમાં લાવે છે.	આતશ આપણને અહુરમઝદ તરફ પુગાડે છે. ^૪
૫) અગ્નિ માણસોનું રક્ષણ કરે છે.	આતશ તેમ આપણું કરે છે*.
૬) અગ્નિ દર મકાનમાં પોં-હોંચી વળે છે.	આતશ ઘેરોનો ઘેરધણી કેહેવાય છે. ^૫
૭) અગ્નિ આદમીઓપર દેખ-રેખ રાખે છે.	આતશ જે મકાનમાં હાજર છે ત્યા આશી-વાદ પંથરાય છે.*

† જુઓ Dr. Haug's Essays on the Parsees તથા Muir's Original Sanskrit Text. Cf. Ignis.

* આતશ નીચાયશ. † ધણું કરી હિંદુ-સોમ-અગ્નિ. ‡ Intermediary. ^૧ જુઓ પાનું ૪૬, નોંધ. ^૨ આતશને “સૌથી મોહોટો યજ્ઞ” કેહેવામાં આવ્યો છે (આતશ નીચાયશમાં “મજુસ્ત યજ્ઞત”); “જોકે એ અમશાસપદ નથી, તોપણ કોઈ કોઈ વખત અમશાસપદ તરીકે એને જણાવવામાં આવ્યો છે (યજ્ઞં હાં ૧, ૫૦ ૨.) ^૩ એક આતશ અહુરમઝદ આગલ સદા રોશન છે. ^૪ યજ્ઞસ્તે હાં ૩૬. યુનાની ગ્રંથકાર પ્લુટાર્ક જણાવી ગયો છે કે અસલ ધરાનીઓ મેહર યજ્ઞતને એકીજ રીતે સમજતા હતા. ^૫ યજ્ઞસ્તે હાં ૧૭, ૬૦ ૧૧.

૮) અગ્નિ ડહાપણુવાળો છે.	આતશ સારા જ્ઞાનવાળો છે. ^૧
૯) અગ્નિ મુશકેલી દુર કરે છે.	આતશ પણુ તેમ કરે છે.*
૧૦) અગ્નિ પૃથ્વી ઉપર રહે છે.	આતશ આપણાં મકાનમાં રહે છે.*
૧૧) અગ્નિ સૌથી વેહેલો જન-
ગૃત થાય છે.	આતશ રાતના પેહેલા ભાગમાં ધરધણીને
પોતાને રોશન કરવા અરજ કરે છે. ^૫
૧૨) અગ્નિને ખુશાળીની તે-
મજ મરણુ ક્રિયામાં પેહેલા
યાદ કરવામાં આવે છે.	આતશને એ બંને ક્રિયામાં પેહેલાં રજુ
કરવામાં આવે છે. ^૮
૧૩) અગ્નિ ક્રિયાકામને ઉત્તે-
જન આપે છે.	આતશ ક્રિયા કરનારને દુવા આહે છે.*
૧૪) અગ્નિ સ્તોમની ક્રિયા સ-
ધળી ક્રિયાઓમાં પેહેલી ક-
રવી પડે છે.	આતશ નીઆયશ દરેક ક્રિયામાં પઢવામાં
આવે છે. ^૯
૧૫) અગ્નિ ઈશ્વરનો એક
અવતાર છે †.	આતશ, તેના વડા મીનોતું ખાકી રૂપ છે. ^{૧૦}
૧૬) અગ્નિ પાપોતું તારણ
કરનાર છે.	આતશ આગલ આપણે પતેત કયેં છિયે. ^{૧૧}

* આતશ નીઆએશ.

† વલકનને લગતી દંતકથા.

૧ “હુધાઓ” (આતશનીયાયશ). ^૫ વંદીદાદ પરગરદ ૧૮. ^૬ જુઓ આ રેસાલાતું પાતું ૪૨ મું. ^૭ જુઓ આ રેસાલાતું પાતું ૪૨ મું. ^{૧૦} જુઓ પાનાં ૪૨, ૪૪, ૪૫ ; જે મીનો અર્દીએહેસ્ત અમશાસપંદને અહુરમજ્દ સાથે અતલગનો સંબંધ છે (જુઓ પાના ૨૧ થી ૨૪). ^{૧૧} માત્ર એમાં સેહેજ ફરક છે; આતશ આપણા પાપોતું તારણ કરનાર નથી, જોકે આતશ આગલ પતેત કરવાનું આપણે વધારે પસંદ કયેં છિયે.

અદિબેહૃત અમશાસપદ અને ગરમી.

આપણી સાદી આંખોથી જે આતશને આપણે જોઈએ છીએ તે ઉપરાંત બીજા અણુદીઠ આતશો છે, જેવા કે આપણા બદન માહેલો આતશ, ઝાડપાન માહેલો, આકાશ માહેલો, મીનોઈ આતશ, વગેરે, કે જે આતશો વિષે મેં આગલ જણાવ્યું છે. એ સર્વે આતશોમાં જે મુખ્ય તત્વ છે કે જેની રૂપે તેઓ રોશન છે તે “ગરમી” છે. તે ગરમી પછી આતશની હોય કે ખોરશેદની, ઝાડપાન માહેલી હોય કે પ્રાણીઓ (creatures) માહેલી.

કુદરતને લગતી ચક્ર ગતીનો મુખ્ય આધાર ગરમીપર છે એવું આપણને કુદરતને લગતી ફિલસુફી શીખાડે છે. જેથી સંચાઓ ચાલે છે, પછી પ્રાણીઓના શરીરના કે વરાળ યંત્રોના, તેઓના પણ મુખ્ય આધાર ગરમીપર છે*. હજારો વર્ષો થયા દરેક કોમ એવું સમજતી આવી છે કે આદમી જે ૪) મૂળ તત્વોનું બનેલું છે તેઓ પાણી, હવા, આતશ, અને ખાક છે†. પેહેલવી

* અણુદીઠ ગરમી (latent heat)થી બટ ચીજો પ્રવાહીમાં અને પ્રવાહી ચીજો વરાળ રૂપમાં બદલાઈ જાય છે.

† અરબીમાં — ائارا، لهواء، الماء، الارض — ફારસીમાં — ابر، هوا، ماء، خاک — પેહેલવીમાં — آب، هوا، خاک — સંસ્કૃતમાં પૃથ્વી, અપ્, તેજસ્, વાયુ, આકાશ. હિંદુ શાસ્ત્રમાં એક વધુ તત્વ “આસમાન” છે. કેટલાક યુરોપીઅન જોલમાઓને આ વિચાર સારો રચતો નથી, પણ ઓર્યોનોની મતલબ એવું જણાવવાની છે કે આપણા શરીરમાંનો માસનો ભાગ તે “ખાક”; લોહી તથા પ્રવાહી ચીજો તે “પાણી”; દમ, સ્વાસ, પવન, જીવ તે “હવા” અને જે ગરમીની રૂપે આપણો જીવ સલામત છે તે “આતશ” છે. Cf. solid, fluid, gaseous. અસલ યુનાનીઓ એવું જણાવી ગયા છે કે તેઓના વખતના જરથોસ્તીઓ એવું માનતા હતા કે તેઓનો ખુદા ૪) ઘોડાના રથમાં સવાર થતો હતો અને તેઓ આસમાન, હવા, પાણી, અને પૃથ્વીના અલંકારીક રૂપો હતા.

કેતાબ દીનકર્દમાં જણાવે છે કે “આદમીનું બદન જીંદગીવાળું તેનામાં હેયાત આતશને લીધે છે*.” અને તે આતશ તે ગરમી છે. તમામ દુનિયાનો આધાર, સર્વે આબાદીનું મૂળ, વરસાદનું વરસવું, વગેરે ગરમીથી છે.†

અવસ્તામાં “રપીથવન” શબ્દ મળે છે તેનો અર્થ “ગરમી” થઈ શકે છે. આબા દિવસમાં ગરમીનો વખત તે બપોર છે જેને “ઘેહે રપીથવન” કહેવામાં આવે છે અને અવસ્તાનો “રપીથવનેમ્ જીવાનેમ્” તે બપોરના વખતને કહે છે (જુઓ તીર યશ્ત તથા વંદીદાદ પરગરદ બીજી). બપોરે દક્ષિણ દિશા તરફ મોંહ કરી કસ્તી કરવાનું આપણે વધારે પસંદ કર્યે છિયે તે ગરમીના સંબંધને લીધે યા ખોરશેદની વળાણને લીધે છે.

* ક્રી. ૩૧૬૫૭-૫૭૭ ૭-૫૨૬૬ ૧૧૦ ૬૧૦)૬ (દીનકર્દ, પુસ્તક ૬ હું નાં ૨૬૩, ૩૦ ૪).

† એ ઉપરાંત બીજી તરેહની ગરમી, ધસાડા (Friction) થી, દબાણ (compression) થી, વીજળી, વગેરેથી, ઉત્પન્ન થાય છે. આ દુનિયામાં આતશ પેહેલ વેહેલો કેમ રોશન થયો હતો તે બાબે એવું કહેવાય છે કે પાદશાહ હઝોશંધે એક દીન એક મોહોટા અજદાહને પોતાની પાસેથી ચાલી જતાં જોયો કે તુર્ત એક પથ્થરને તેની સામે મારવાને ફેંક્યો, જે અજદાહને ન લાગતાં ચક્રમકના પથ્થર સાથે અઠડાયો, જેમાંથી બળતું નિકળ્યું, જે પર ધાસ વગેરે બાળી તે પાદશાહે આતશ રોશન કરીધો અને જસનની મિજલેસ સમારી તેને તખ્ત નશીન કરીધો (જુઓ પાના ૪૮ માં આપેલી જા નીશાનવાળી નોંધ). હિંદુશાસ્ત્ર અગ્નિ માટે એવું કહે છે કે તે લાકડાના બે ટુકડામાંથી ઉત્પન્ન થયો હતો. હાલમાં લાકડાં પર કેરોસીન નામી મેચીસ સલગાવી આતશ રોશન થઈ શકે છે એવું અસલ જમાનામાં ન હતું એટલે લોકો આતશની ખુબી જાણી શકતા હતા. દોડતા ઘોડાની નાલ પથ્થર સાથે ધસડાયાથી બળતું નિકળતું આપણે જોઈએ છિયે તથા વાદળાંઓના અઠડાવાથી વીજળી પડે છે તે સઘળું ઉપલાજ કારણને લીધે છે.

આ ગરમીને આદિબેહેસ્ત અમશાસપંદ સાથ કંઈક સંબંધ છે, જેમકે જે આતશ આપણા શરીરને ગરમી આપે છે તે વળી અહુરમજ્દ સાથનો આપણો સંબંધ રાખે છે અને તે આદિબેહેસ્ત અમશાસપંદથી છે, અને એ અર્થે આદિબેહેસ્ત ગરમીનું સ્વરૂપ છે.

દીનકર્દના ૬ ઠા પુસ્તકમાં કહે છે કે “આતશ પોતાની ગરમીથી ગરમીવાળો છે *”; એટલે કે ગરમીથી આતશ તેમજ આતશથી ગરમી છે; અને એ રીતે આદિબેહેસ્ત, આતશ અને ગરમી એકના એક છે.

યજ્ઞસ્તેની રપિથવનની (બપોરની) ખશનુમનમાં તેમજ રપિથવન ઘેહેની ખશનુમનમાં રપિથવન તથા તેના જોડયા સાથી-ઓ ઉપરાંત આદિબેહેસ્તને આતશ સાથ યાદ કરવામાં આવે છે. (એની સમજ બાબે જુઓ પાનું ૪૪ મું).

રપિથવનનું જસન તથા રપિથવન ઇજવાની ક્રિયા મોખેદાનો મોટો ભાગ ફરવરદીન મહીનો અને આદિબેહેસ્ત રોજે બપોરે કરે છે (તેમાં આદિબેહેસ્તની ખશનુમન પઢવાને લીધે આદિબેહેસ્ત રોજે કરે છે) તે પણ આદિબેહેસ્તના બપોરની વખતના યાને જે વખતે વધુ ગરમી હોય તે વખતના સંબંધને લીધે છે.

પેહેલવી કેતાબ દીનકર્દના ૯ માં પુસ્તકના ૯ માં પ્રકરણના ૮) માં ફકરામાં કહે છે કે “આદિબેહેસ્ત અને અહુરમજ્દના આતશની ક્રિયાનો વખત રપિથવન ઘેહેના અમલમાં છે.

* હેઠ્ઠા ગ્રંથોમાં (દીનકર્દ પુસ્તક ૬ હું, નાં ૨૫૩, ૫૦૭).

આદિબેહૃશ્ત અમશાસપંદ અને રોશની.

રોશની એટલે શું ?

Light is the symbol of moral purity.—Dr. Geiger.

“રોશની નીતિમાન પવિત્રાધની નીશાન છે” એવું ડૉક્ટર ગાઈગરનું ઉપહ્રું મત તેનો સંપૂર્ણ અર્થ ઉઠાડે છે અને જ્યારે પવિત્રાઈપર મવકળ સાહેબ આદિબેહૃશ્ત અમશાસપંદ છે ત્યારે રોશની ખરેખર આદિબેહૃશ્ત અમશાસપંદની આરશી તરીકે તેનો ચીતાર રજી કરે છે. હવે અશોધની હંદગી ગુજરનાર શખ્સની છેવટની એકલી ઉમેદ જે બેહૃશ્ત તેનો પડછાયો જે રોશની છે તેની તપાસ લઈએ.

જેમ “પવિત્રાઈ” ના આપણે બે વર્ગો કર્યા છે, એક તનની અને બીજી મનની, જેમ “આતશ” ના આપણે બે વર્ગો કર્યા છે, એક ખાકી અને બીજો મીનોઈ અને જેમ “ગરમી”ના પણ આપણે બે વર્ગો કર્યા છે, એક આપણને માલમ પડતી અને બીજી બેમાલુમ, તેમ દીનકર્દમાં* રોશનીના બે વર્ગો જણાવ્યા છે, એક બદનની આંખે જોવાની અને બીજી આત્માની આંખે જોવાની.

બદનની આંખે જોવાની રોશનીઆમાં ખોરશેદની, માહાબોખ તારની, સેતારાઓની, આતશની કે ચેરાગની અને ઝઝકલાંની (aurora) છે †. આ રોશનીઆમાંની કોઈ પણ રોશની તરફ આપણું મોંહ કરી આપણને પેદા કરનાર અહુરમઝદની આપણે યાદ કરી શક્યે છિયે.

* દસ્તુર પેશોતનવાળું પુસ્તક ૬ હું નાં ૨૫૦.

† દીનકર્દમાં કેટલે મારા વાંચવામાં એવું આવ્યું છે. એ ઉપરાંત માંદેગાને ચતરંગ નામની પેહેલવી કેતાબમાં એક વધુ સાબેતી એ મળે છે કે યુજર્ગ ચમેહેરે “નીવેઅરતશતર” ૧૭૭-૧૭૮ ૩૨ નાંમની એક સેત્રંજના જેવી રમત શોધી કાઢી હતી તેમાં ૫) મોહોરાં ૫) જાતની રોશની બતાવનારા મુક્યાં હતાં, જેનો ભેદ બીજો કોઈ શખ્સ સમજી શક્યો ન હતો.

આપણે આપણી આંખોથી જે રેશની જોઈએ છિયે જેવી કે આતશની કે ચેરાગની, ખીરશેદની*, માહાબોખતારની, સેતારાની, ઝઝકલાંની, તે ઉપરાંત અશોધ પણ એક રેશનીજ છે અને જ્યારે આપણી નજરે દેખાતી કોઈ પણ પ્રકારની રેશની આપણા દિલને ખુશ કરે છે ત્યારે તેઓ કે જેઓ પોતાના બદનમાં રેશની ધરાવતા હશે તેઓને બેદેશતા મકાનની રેશની કેવી દીપક આપતી હશે! †

ચેરાગ.

એક બાબતમાં ચેરાગ એક અરછો ભાગ ભજી બતાવે છે, અને તે એ કે ચેરાગ જેમ બતીને અર્થે તેમ રેશનીને અર્થે પણ વપરાય છે; એટલે કે રેશની તે ચેરાગ અને ચેરાગ તે રેશની છે. ઇંગ્રેજી શબ્દ Light તેની ગુવાહી પુરે છે. સાધારણ નજરે જોતાં કેરોસીનની ‡ શોધથી તે એક વાણીજ સસ્તી બતી

* જર્મન ભાષામાં એકે કહેવત છે “સુરજ સઘળું અજવાળામાં લાવે છે.”

† થીઓસોફીસ્ટોના મત પ્રમાણે માણસ જ્યાંસુધી અશોધની રેશનીને પોહોંચતો નથી તથા જ્યાંસુધી “અસરે રેશની” ના સૈથી ચઢતા તત્ત્વકાને પોહોંચી શકતો નથી ત્યાંસુધી તેનો આત્મા છુટકારો પામતો નથી. આપણો પવિત્ર આત્મા પણ એક રેશની છે તથા અહુરમઝદની રેશનીનું એક કિરણ છે, જેની મારફતે આપણે અહુરમઝદની પીછાન કરી શક્યે છિયે.

નવા ફ્રીમેશન થનારને તેના લોડજનો માસ્તર સવાલ પુછે છે કે “લાંબો વખત તમે અધકારમાં ગુજ્યો છો; કહો કે હાલમાં તમારા દિલની પેહેલી ઉમેદ શું છે?” તેનો તે ઉમેદવાર જવાબ આપે છે કે “રેશની.”

‡ એક પૈસાનું કેરોસીન મેળવ્યાથી તેની અગત્યતા તુટેલી સમજવી ન જોઈએ. તેની પીછાણ તમે ત્યારેજ કરી શકો કે જ્યાં તમામ અંધારું હોય, જ્યાં ખીઆખાન હોય, જ્યાં ચોર લુટારાઓનો અને ફાડી ખાનારા જનવરોનો, પક્ષીદોનો, વગેરેનો દોર હોય અને ત્યાં ચેરાગ હાજર ન હોય.

છે પણ તેની ઉંડી મતલબમાં તપાસ્યે તો તે એક નુર છે. દીનની સમજ પ્રમાણે તે બેહૃતનો માર્ગ બતાવે છે. દુનિયાને! મોટો ભાગ * એવું સમજે છે કે બેટો પણ એક ચેરાગ છે, જે તેના ગુજરેલા માબાપોની નઇઅતે ક્રિયા કરાવી તેઓના આરામના ઘર મધે પોહાંચાડવાની કંઇક સગવડ કરી આપે છે તથા રૂડે માર્ગે ચાલી પોતાના વડવાઓની કીર્તિનો ચેરાગ સદા રોશન રાખી શકે છે. ગુજરનાર શખ્સ ચેરાગની કેવી ખાહેશ રાખે છે†! ગુજરેલા શખ્સનું, મુવેલું બદન જ્યાં મુકવામાં આવ્યું હોય ત્યાં ચેરાગ મુકવાનો આપણામાં રવઇઓ છે તે ઉપલીજ મતલબથી છે. દીનકર્દ્દ પ્રમાણે “કેલવણી પણ એક રોશની છે. અને બુધ્ધી તે ચેરાગ છે.” યજ્ઞસ્નેના ૪૩) મા હોના ૭)મા ડ્રકરામાં અશો જ્ઞસ-યોશ્ત એમ પુછતો માલમ પડેછે કે “ઓ અહુરમજ્દ! દીનને લગતા સવાલ-જવાબો કરવા માટે તારી દુનિયાના આદમીઓના દિલમાં રોશનીની નીશાનીઓ હું કેવી રીતે દેખાડું?” બીજા કેબલાઓની

* જુદદીનોમાં પણ ચેરાગ વિષે મોટું માન છે. બાઇબલમાં એવો એક ઇસ્તેલાહ મળે છે કે “પાંપીઓનો ચેરાગ બુજ્ઞ જશે.” ચીનાઓ એક જોત પરથી બીજા જોત મેળવી ચેરાગ વગર બુજ્ઞવવે રોશન રાખેછે; જો તે બુજ્ઞ ગયો તો એક મરણ નિપજ્યું એવી રીતે એક અપસુકન સમજે છે. ચાહુધીઓ તથા ખ્રિસ્તીઓ પોતાના દેવજોમાં મીનબતીઓ સળગતી રાખે છે. મુસલમીન મુસ્કેલીઆસાન કરવાનો દાવો કરનારા ચેરાગની હાજરીથી ખુદાની યાદ આપે છે. તેઓના પીરોની દરવાહોમાં તેઓ ચેરાગ રોશન રાખે છે. તેઓમાં એક પંથ “નકશખંદી” કેહેવાય છે જેઓ આતશ તરફ કઇક માન ધરાવે છે તથા છુપી વાતો ખુલ્લી કરતા જણાવવામાં આવે છે. થીઓસોરીસ્ટોના મત મુજબ જેમ આપણે ચેરાગને આતશ સાથ મેળવ્યે છિયે તેમ આપણા આત્માનો ચેરાગ અહુરમજ્દની અનદીક રોશનીમાં મેળવી શકાય છે.

† બચ્ચું ટગર ટગર ચેરાગ સામું કેવું જોય છે! રામસ્તીની વખતે ઘણી બતીઓ સાથે બળવાથી કેવી મનોરંજક દીપક આપે છે!

‡ દસ્તુર પેશોતનવાળું પુસ્તક છઠું નાં ૨૧૮, ૬૦ ૭.

ગેરહાજરીમાં ચેરાગ પવિત્રાર્હની નીશાન તરીકે કેબલાની ગરજ સારે છે અને તે વખતે તે અર્દિએહેશત અમશાસપંદની હાજરી બતાવે છે. એટલા માટે રાત્રે બંદગી શરૂ કરવા અગાઉ આપણે ચેરાગનો નમસ્કાર કર્યે છિયે. વંદીદાદની ૧૬ મી પરગરદમાં તેને એક પવિત્ર વસ્તુ ગાણી માસીક માંદગીવાળી સ્ત્રીઓને ચેરાગથી ૧૫) કદમ દુર રેહવા ફર્માવ્યું છે.

અહુરમજ્દ રેશનીઓનું મૂળ.

તમામ રેશનીઓનું મૂળ અહુરમજ્દથી છે અને તમામ રેશનીઓથી ભરપુર મકાન બેહેશત છે. અહુરમજ્દ પોતે તમામ રેશનીઓમાંથી પેદા થયો છે.* દાદેસ્તાને દીનીના ૩૭ માં પ્રકરણના ૧૨ માં ફકરા પ્રમાણે “અહુરમજ્દ પોતે રેશનીના મકાનનો તેમજ રેશની આપનારી પદાર્થોનો સાહેબ છે.” ડોક્ટર ગાઈગર કહે છે કે “રેશની ખરૂં જોવા જતાં તો અહુરમજ્દના અર્કનો છે અને તેથી ખોરશેદ દખ્ષતી રેશનીના મૂળ તરીકે

* ૨૦૦૦) વર્ષો અગાઉ થઈ ગયેલો સ્પાર્ટાનો યુનાની ફિલસૂફ હર્મિપોસ (Hermippus) જરથોસ્તી દસ્તુરોના આધારે એવું મત જણાવી ગયો છે.

† આખબલ પ્રમાણે “ખુદા પોતે રેશની છે, તેનાંમાં અંધારું નથી” (જુઓ St. John's Letter I, New Testament; “ખુદા નહીં પોંહેંચી શકાય તેવી રેશનીમાં રહે છે” (જુઓ St. Paul's Letter I); “ખુદા જે પોશાક પહેરે છે તે રેશની છે”(Psalm, 104th.) દસાતીર કેતાબમાં એવુંજેજણાવે છે કે જઅફરામ પેગમબરે ખુદાની સેફતમાં ૩૬ ગુણો ગાયા હતા, તેમાં ૨) જે “નુરોનુ નુર”-૭) મો “તેજ નુરવાળો,” ૮) મો “પ્રસીદ્ધ દીપકનો,” ૧૨) મો “અતીશ્ય નેકીવાળો,” ૧૩ મો) “વખાણનું નુર,” ૧૫ મો) “પ્રખ્યાત નુરાનીનો,” ૧૯ મો) “ખુદી બલાધનો,” ૨૧ મો) “ભારે પવિત્રાધનો,” ૨૯ મો) “નિર્મલતાનો પેદા કરનાર” એ પ્રમાણે જણાવે છે. ચિત્ર વિચિત્રપણાની એક તરેહ દાખલ આ હું ટપકાઉં છું.

ખુદ અહુરમજ્દ પોતાને દખાવતો બનાવે છે. ” એમ કહેવામાં તેણે યજ્ઞસ્તેના ૩૬ માં હાના છેલા ફકરાનો આધાર લીધેલો જણાય છે, જેમાં કહે છે કે “આ અહુરમજ્દ! રૌશનીઆ-માંની આ સૌથી ખુલ્લું રૌશની જેને ખોરશેદ કહેવામાં આવે છે તેને શરીરોમાંનાં તારા સૌથી સોહામણા શરીર તરીકે હમો જાહેર કર્યે છિયે”. યજ્ઞસ્તેના ૧૨ માં હાના શરૂઆતના ફકરામાં કહે છે કે “જેખી સૌથી સરસ છે તે અહુરમજ્દને લગતું છે, કે જેની કુદરત છે, જેની અશોધ છે, જેની રૌશનીઆ છે અને જેનું તુર રૌશનીઆ સાથે મળેલું છે ” *.

અદિબ્રહ્મશત્રુ અમશાસપદનો રૌશની સાથે સંબંધ.

રૌશની ત્યારે અહુરમજ્દની અને અશોધની નીશાન છે અને અશોધના બાબમાં આપણે જ્યારે જોયું છે કે અશોધના મવકળ મીનો તરીકે અદિબ્રહ્મશત્રુ અમશાસપદ છે અને તે બાબમાં અહુરમજ્દ સાથે તેનો ઘાડો સંબંધ છે ત્યારે રૌશની અદિબ્રહ્મશત્રુ અમશાસપદની મારફતે વધારે દીપી નિકળતી માલમ પડે છે.

સર્વ જગત માટે બે ખુલ્લા રસ્તા છે, એક ખરો બીજો ખોટો, એક સાચો બીજો જુઠો, એક પવિત્રાઈનો બીજો નાપાકીનો, એક પ્રમાણીકપણાનો, બીજો બદનીબદાનો, એક ધરમનો બીજો બદકર-મનો, અને એ સર્વેનો દુક ઇન્તેખાબ, એક રૌશનીનો બીજો અંધકારનો છે (ખુનદહેશ). જે રૌશનીનો છે તે અહુરમજ્દની અને જે અંધકારનો છે તે હરેમની છે, યાને એક બ્રહ્મશત્રુ તરફનો અને બીજો દાજ્બ તરફનો છે. પહેલો રસ્તો અખત્યાર કરવાનો આપણને ઉત્તેજન આપનાર આપણો અદિબ્રહ્મશત્રુ અમશાસપદ છે, જે તે રસ્તાનો દખાડનાર છે કે જે આપણી આંખપર ફરી વળેલો પડદો ખીસાડી નાંખી આપણને દખાડે છે કે “આ

* Cf. યજ્ઞસ્તે હાં ૩૧, ૬૦ ૭; ઉપલા ફકરામાં “ગાઉશ” નો અર્થ “ગાય-ગોરપદ” અને “ખાત્રા”નો અર્થ “સુખ” થઈ શકે છે.

આદમ ! જો ! સાચો અને સીધો માર્ગ આ છે જે તને અહુર-મજ્દના મકાન તરફ સલામત પુગાડશે ! ”

અલખતાં જેટલાં ફુટ કર્મો અંધારામાં થાય છે તેટલાં અજવાળામાં થવા મુશ્કેલ * છે, અને તોય આત્માની નજરે જોતાં અંધારામાં પણ અજવાળું છે. લોકો ખરું કહે છે કે “ ખોદા સર્વે જગ્યે હાજર છે, ” “ તે સઘલું જોય છે. ” એ સર્વે જગ્યે, હાજર રહેનાર અને સઘલું જોનાર રોશની છે અને રોશની અહુરમજ્દની પ્રકૃતિ હોવાને લીધે તથા તે સારી જગતપર પંથરાયલી હોવાને લીધે અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદ અહુરમજ્દને હાજરો નાઝર આપણી આગલ રજુ કરે છે.

અદિબેહેશ્ત યશ્તના પહેલા ફકરામાં અહુરમજ્દ અશો જર-યોશ્તને એવું ફરમાવતો જણાય છે કે “ ઓ સ્પીતમ જરયોશ્ત ! હુમે અમશાસપંદોની આરાધના તથા ખુબીઓ ગાવા માટે તું એક સ્તુતિ કરનાર, ક્રિયા કરનાર,.....(વગેરે)† તરીકે, અદિબેહેશ્ત‡ અમશાસપંદને ભલી ચળકતી રોશનીઓના સાહેબ તરીકે ગણુ. ”

અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદ આતશમાંથી નિકળતા ચળકતા બળતાનું એક રૂપ છે, આસમાન માહેલી રોશનીઓનું ગુરુ છે, કોઈ પણ પ્રકારના નીતિને લગતા ચળકાટનો એક આકાર છે. રોશનીઓની મારફતે તથા ગરમીની મારફતે દુનિયાનો તમામ

* એ ઉપરાત નાપાકીઓ દુર થાય છે, લુટારૂઓ, જંગલી જનવરો, અફસતરો, વગેરે રોશનીમાં ફાવતા નથી.

† સ્તુતિ કરનાર, ક્રિયા કરનાર, અરજ કરનાર, માંથ્ર પઘનાર, ઈજનાર, આક્રીન કરનાર, તથા વખાણુ ગાનાર; એ સઘળા એલકાઓ અશો જરયોશ્તને લાગુ પડે છે અને નહીં કે અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદને, અરણ્યકે એવું કામ યજ્ઞસ્તે કરનારનું છે, નહીં કે અમશાસપંદનું.

‡ આગલ પાને ૩૭, તથા ૪૨ માં મેં જણાવ્યું છે તેમ અદિબેહેશ્તને આતશ તરીકે પણ સમજી શકાય છે, ફરક માત્ર એટલોજ છે કે એકમાં એને મીનોષ આકારમાં અને પીળમાં ભાવવાચક ગુણ (abstract quality) માં મેં લીધો છે.

અશોઈની પેદાશોનો તે વધારનાર છે તથા અહુરમઝદનો તેની નેક પેદાશોમાં મુખ્ય મદદગાર છે; એટલા માટે ડાક્ટર હાઉગ તેને ઇશ્વરીતાંત્ર સમજે છે. રોશનીના સંબંધમાં અદિબેહિષ્ત અમશાસપંદ માટે તે વિદ્વાન કહી ગયો છે કે,

Asha-Vahishta (Ardibehist) represents the blazing flame of fire, the light in luminaries, and brightness and splendour of any kind whatever, wherever it may exist. * * * Light being of the nature of Ahuramazda, and being believed to pervade the whole good creation, Asha-vahishta represents the Omnipresence of the Divine Being. Light maintaining the vitality of the whole creation, animate and inanimate, and being the cause of all growth, Asha-vahishta is the preserver of all life and all that is good. He represents, in this respect, God's Providence—Dr. Haug.

ડાક્ટર ગાર્થગર અદિબેહિષ્ત અમશાસપંદ માટે એવું મત આપે છે કે

He is the champion of the powers of Light against Evil and will bring victory at the end of the conflict—Dr. Geiger.

અર્દિબેહેશત અને બેહેશત.

આપમતલખીઆઓની ઠગાઈ.

હવે છેવટે હું તે બાબતપર આઉં છું કે જે દરેક નીતિમાન શખ્સની છેવટની અને એકલી નેમ હોવી જોઈએ. જેમ એક તીરં-દાજ નેમ ટાંકે છે તેમ દરેક આસામીની કંઈ ને કંઈ નેમ હોય છે. કોઈ ખુશામદ કરે છે, કોઈ ડાહ્યા ડોહોરા બની જાય છે, કોઈ રાવડસ-વાટ કરે છે, કોઈ સખાવત કરે છે, કોઈ ગરીબોનું કલ્યાણ કરવા ઉઘરાણું ભેગું કરે છે, કોઈ તેઓમાટે ચાલી બંધાવા દાડે છે, કોઈ ગંધાવૈતરું કરે છે, વગેરે. એઓમાં મોટો ભાગ આપમત-લખી હોય છે; એટલે કે યાતો તેમાંથી પોતાનો ફાયદો જોવો અથવાતો લોકોમાં માન અકરામ મેળવવું કે ભલાઈ લેવી એ તેઓની છુપી ઉમેદ છે, પણ તેમાં છેક અતલગના સગાઓનું સત્યનાશ વળતું હોય તો તેનો મુજહો નહીં. જેઓ સખાવતના ખરા બહાદુરો છે એટલેકે પવિત્ર ફરજ સમજી બીજાઓનું કલ્યાણ કરવાની આર્જુ રાખે છે તેઓ ખાનબહાદુરો થવાની દરકાર રાખતા નથી. પણ એક નીતિમાન શખ્સની એકલી ઉમેદ એ હોવી જોઈએ કે પ્રમાણીકપણે રોટી પેદા કરી પોતાનું પેટ ભરવું અને ઠગાઈ વગરના રાસ્ત રાહે ચાલી મુવા બાદ બેહે-શતનું મકાન મેળવવું. કોઈબી બીનાં અહુરમજ્દથી છુપી રહેતી નથી. રાસ્તીના સાહેબ અર્દિબેહેશત અમશાસપંદની મારફતે હર-વેસ્પ આગાહીનો બાણુનાર અહુરમજ્દ સઘલું જાય છે. આપણી ઠગાઈ ક્યાં સુધી છુપી રહેશે કે જ્યારે યજ્ઞસ્તેના ૩૧ માં હા ના ૧૩ માં ફકરામાં અશોજરયોશત કહે છે કે “ઓ અહુરમજ્દ ! જે કોઈ છુપી રીતે અથવા બહાર રીતે વાતચીત કરે છે અને જે કોઈ પોતાનો નાનો ગુન્હા છુપાવવા જતાં બેવડો ગુન્હા કરે છે તે સઘલું અપની (અર્દિ૦ અમ૦) નીમારફતે તું તારી રોશન ચશમોથી જાય છે” તથા

જ્યારે યજ્ઞસ્ત્રેના ૪૮ મા હોના ૧ લા ફકરામાં કહે છે કે “ઓ અહુરમ જદ ! (ખરી લાગણીવાળો શખ્સ) જ્યારે ખરા પરોપકારથી તથા રાસ્તીથી ડગાઈને જીતશે અને જ્યારે જે બીનાઓ દેવોથી તથા ખુરી દયાનતના માણુસોથી ડગાઈ તરીકે જાહેર થયલી હોય તેનો ભરમ કુલશે ત્યારે તારી ખુબી તેઓના કાયદાઓ સાથે બેહેશ્તના મકાનમાં મગદી નિકળશે ” ?

અહુરમજદ આપણને માત્ર કસોટી જોય છે કે કોઈના ઉપર કે કોઈબી બાબતમાં આપણે ગેરલાભ લઈએ છિયે કે નહીં, લાલચ અને આપમતલબને દુર કર્યે છિયે કે નહીં, અને ગમે એવાં સંકટો હોવા છતાં માત્ર એક નેમ ઉપર આપણું ચિત્ત લગાડયે છિયે કે નહીં, લોકોમાં ભલાઈ લેવાની દરકાર રાખવા કરતાં માત્ર અહુરમજદની દરકાર રાખ્યે છિયે કે નહીં.

અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદ બેહેશ્તનો દરખાન.

હુમત-હુખ્ત-હવર્શતની ખુબી.

હવે આપણે અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદને બેહેશ્તની ચાવીનો રાખનાર યાને દરખાન શામાટે કહીયે છિયે તેની તપાસ લઈએ.

અદિબેહેશ્ત અમશાસપંદ માટેનો અવસ્તાનો બોલ “અખ-વહિશ્ત” અથવા માત્ર “અખ” છે, જે “અખ” નો અર્થ “રાસ્તી” અથવા “અશોઈ (પવિત્રાઈ)” છે. આ બે અક્ષરવાળા શબ્દમાં ઘણું ભેદ છે. એ એક નાના શબ્દમાં ત્રણ બાબતો સમાઈ છે; “હુમત-હુખ્ત-હવર્શત” એટલે કે રાસ્ત વિચારવું-રાસ્ત બોલવું-રાસ્ત કામો કરવાં-અથવા તો નેક વિચારવું-નેક બોલવું-નેક કામ કરવાં*. જરયોશ્તી દીનનો આ એક

* “હુમત-હુખ્ત હવર્શત”ની ખુબી નીચલી પંદગીઓમાં તથા સરેહોમાં સમાવેલી છે :—“ફસ્તુયે હુમતોઈખ્યસયા”-“અહુરેમ્ મજદામ્” (યજ્ઞ ૬૧૦ ૩૫, ૬૦ ૨)-“દોવા વીરપ્”-કુસ્તી બાંધવા માટેની “જસ મે અવંધે મજદ-પતેલનો પેહેલો અને છેલ્લો કરદો-“દોઆ નામ સેતાયસ્ત્રે-” વંદી-દાદ પરગ ૧૮, ૬૦ ૧૭, ૨૫; પરગ ૧૦, ૫૦ ૧૮, ૧૯, પરમ ૫,

ઝુહુન્ડો અથવા મોટો (motto) સમજવો. જે શબ્દ એ ત્રણે બાબતો સંભાલે યાને બદ દયાનત ન રાખે, કોઈની બદગોઈ પણ ન કરે અને કંઈ ખોટું કામ ન કરે તેજ તે સંપૂર્ણ અશોધને પુગે. એ અશોધ અર્દિબેહેશ્ત અમશાસપંદની મારફતે મેળવી શકાય છે એટલે કે ઉપલી ત્રણે ચીજ તપાસનાર અર્દિબેહેશ્ત અમશાસપંદને ખુશી કરે તેજ તે બેહેશ્તમાં દાખલ થવા* પામે; જે માટે “ સદદર ” નામની પેહલવી કેતાબમાં કહે છે કે “ પેદા કરનાર અહુરમજ્દે બેહેશ્તની પાઠશાહી અર્દિબેહેશ્ત અમશાસપંદને આપી છે અને તેણે અર્દિબેહેશ્ત અમશાસપંદને કહ્યું છે કે ‘ જે કોઈ સાથ તું નાખુશ થયો હોય તેને બેહેશ્તનો આસરો આપવો નહીં’ ”.

અર્દિબેહેશ્તયશ્તના ૩)જા ફકરામાં અર્દિબેહેશ્તનો હુમત-હુખત-હર્વશ્ત સાથનો સંબંધ જણાવી ગરોથમાન બેહેશ્તની તારીફ કરવામાં આવી છે જેપરથી બેહેશ્ત સાથનો તેનો સંબંધ પુરવાર થાય છે, જેમાં કહે છે કે “તે કે જે અર્દિબેહેશ્ત અમશાસપંદ (છે) તેને હું વખાણું છું. હું એટલામાટે અર્દિબેહેશ્ત અમશાસપંદને વખાણું છું, કારણકે બીજા અમશાસપંદો કરતાં તે વધારે સારા મકાનનો (હવાયોનેમ્) યાને બેહેશ્તનો માલેક છે કે જે મકાનને અહુરમજ્દ હુમત-હુખત-હર્વશ્તથી ટેકવે છે. અહુરમજ્દનું મકાન

ફ૦ ૨૧-ચજસ્તે હા૦ ૪, શરઆત; હા૦ ૧૦, ફ૦ ૧૬; હા૦ ૭૦, ફ૦ ૪-વીસપરદ કરદો ૨, ફ૦ ૫-દીનકરદ પુ૦ ૧ ના૦ ૮૧-હાદોખ્ત નસ્ક ફ૦ ૭, ૧૧, ૧૩-પંદનામાએ ખુઝરચે મેહેર-આશીર્વાદની દોઆ. એ સર્વેની મતલબ એકજ છે કે સારું વીચાર્યાથી-સારું બોલવાથી અને સારા કામ કરવાથી બેહેશ્ત મળે છે અને તેઓથી ઉલટાં કામો કરવાથી દોષ મળે છે. અયુઅલી મ૦ બીન મ૦ મસકુચે નામના એક કાબેલ મેહોમેદને પોતાની “ જાવેદાન ” નામની કેતાબમાં એજ બાબતપર “ ગન્જે શાહે-ગાન ” નામની પેહલવી કેતાબપરથી વીવેચન કર્યું છે.

જુહુન્ડો *

ગરોથમાન (બેહસ્ત) છે. ગરોથમાન અશો પુરૂષો માટેનું મકાન છે. જે ગરોથમાન છે ત્યાં તેના સુખમાં દુરવંદોમાંનો કોઈપણ અહુરમજ્દ તરફ પોહોંચી શકતો નથી.”*

બેહસ્તની ખુબી.

અદિબેહસ્ત અમશાસપંદનો બેહસ્ત સાથનો એટલો સંબંધ દખ્ખાવ્યા પછી બેહસ્તની થોડીક સ્તુતી ગાઈ આ છેવટનું પ્રકરણ પુરું કરીશ.

અદિબેહસ્ત અમશાસપંદનો બેહસ્ત સાથનો એટલો સંબંધ દખ્ખાવ્યા પછી બેહસ્તની થોડીક સ્તુતી ગાઈ આ છેવટનું પ્રકરણ પુરું કરીશ.

અવસ્તામાં બેહસ્તને “વહિશ્ત અહૂ”† કહે છે જેનો અર્થ “સૌથી સરસ દુનિયા” થાય છે. આમાંથી “અહૂ” શબ્દ નિકળી ગયો અને માત્ર “વહિશ્ત” રહ્યો જે પાછલથી “બેહસ્ત” (Cf. best) માંબદલાઈ ગયો. દાદેસ્તાને દીની નામની પેહેલવી કેતાબમાં એને નીચે જણાવેલા એલકાઓ લાગુ પાડવામાં આવ્યા છે:—

“બેહસ્ત, ઘણુંજ ખુલ્લું, ઘણુંજ ફરોશનીવાળું, ઘણુંજ ખુશખો આપનારું, ઘણુંજ પવિત્ર,‡ સૌથી સરસ હયાતીવાળું, સૌથી સરસ ઇચ્છવાલાયક, યજ્ઞોનું મકાન છે, જ્યાં સર્વ પ્રકારનું સુખ, આસાચશ, તથા ખુશાળી છે, જે આ દુનિયાની સૌથી સરસ મજાહ તથા સુખ કરતાં વધારે છે, જેમાં નથી તંગી, દુઃખ, આશ્ત કે બેચેની, પણ તે એક પાર નહીં થઈ શકે એવી સરસ દુનિયા છે, જેનું નુર ન ખુટે એવું છે.”

* દાદાર અહુરમજ્દનો ચઢતો દરબજો તેણે પેદા કીધેલા બેહસ્તની ગવાહીથી છે—દીનકર્દ, પુ. ૬, નાં ૨૬૭.

† પેહેલવીમાં “વેહસ્તો અહાન” તેપરથી “પેહેલુમ અહાન” અને છેવટે “પસુમ અખાન.”

‡ અવસ્તામાં એને મળતું લખાણ યજ્ઞસ્તેના ૧૯ માં હાના ૬ ઠા ૫કરામાં મળે છે, જેમાં બેહસ્તને માટે “સૌથી સરસ અશોષ્ઠ તરશ, સૌથી સરસ રેશનીઓ તરશ” એવી રીતે સમજ આપે છે. § એજ ખુલાસો.

ઉપલી મતલબનું એના જેવુંજ બીજું લખાણ મીનાબેદના ૭ માં પ્રકરણના ૧૩ માં ફકરામાં મળેછે. આ મકાનનો પેદા કરનાર અહુરમઝદ છે એવું એજ કેતાબના ૩૭ માં પ્રકરણનો ૧૨ મો ફકરો જણાવેછે. ઉપલા ફકરામાં યજ્ઞદાને માત્ર ૩૩ ફરેશ્તાઓ તરીકે ન સમજતાં અશો લોકો માટેનો પણ ઇસારો સમજવો જોઈએ છે કારણકે અવસ્તામાં બેહેસ્તને “અશો લોકોની નુરમંદ, તમામ આસાનીવાળી, સૌથી સરસ દુનિયા” ગણી છે (યજ્ઞસ્તે હાં ૧૬, ૨૦ ૭ ; હાં ૬૮, ૨૦ ૧૧ ; હાં ૯, ૨૦ ૧૬,).

અશો માણસને ગુજર્યાબાદ તેની નેક કરણીનાં બદલામ શું ફાયદો મળે છે તે વિગતવારે “અશો પુરૂષ”ની બાબતમાં જણાવી ચુક્યો છું એટલે વધારે વીસ્તારીને જણાવવાની અત્રે જરૂર જોતો નથી (વધુ બાબે જુઓ, વીસ્તારપ નુસક, તથા વંદીદાદ પરગરદ ૧૯ મી ૨૦ ૨૮ થી ૩૩). પણ વધુ એ ઉમેરું છું કે યજ્ઞસ્તેના ૪૩) માં હાંના ૫) માં જેવા ફકરામાં એવું જ જણાવે છે કે “અશો માણસોને અહુરમઝદ લાયક બદલો આપશે” તથા “કયામતના વખતે અશો લોક અહુરમઝદને તેના મકાનમાં મળશે* ” તે બેહેસ્ત માટેનો ઇસારો છે.

દરેક જરથોશ્તીએ આ મકાન માટેની નેમ રાખવી જોઈએ. અશો જરથોસ્તે હોમ યજ્ઞ પાસેથી પેહેલી બક્ષેસ એ માંગી હતી કે તે “અશો લોકોનું નુરમંદ તમામ સુખવાળું બેહેસ્ત” મેળવે (જુઓ ૬૬ પાને ઠાંકેલા અવસ્તા—યજ્ઞસ્તે હાં ૯, ૨૦ ૧૯). એજ રીતે અશો જરથોશ્ત પોતાના દીનદારોને બેહેસ્તની આશા આપેછે (યજ્ઞસ્તે હાં ૩૨, ૨૦ ૧૫; હાં ૪૫, ૨૦ ૭ ; ૨૦ ૪૬, ૨૦ ૧૦ ; હાં ૪૯, ૨૦ ૯).

* ખ્રીસ્ત ધર્મમાં વળી “આવતા જમાનાનું સુખ ખોદાને જોવામાં સમાયલું છે” એવું સમજાવવામાં આવ્યું છે.

બેહેશ્તના ૪ તબક્કા છે—પેહેલું સતર પાયાનું (તારાઓને લગતું), બીજું માહા પાયાનું (માહાઓખતારને લગતું), ત્રીજું ખોરશેદ પાયાનું (ખોરશેદને લગતું), અને ચોથું ગરો-નમાન, ગરોદેમાન, અથવા ગરોથમાન* (એટલે કિર્તન અથવા ગાયનનું ઘર The Abode of Hymns, lit. The House of Melodies). હાદોખત નુસ્ક(વેં ગાં ની યશ્ત ૨૨ મી ૬૦ ૧૫) માં તથા અદ્વાવીરાદ નામામાં એવું જ જણાવે છે કે અશો માણસનું રવાન ચહારમની ખામદાદે ચીનવદ પુળ પસાર કરી રહ્યા પછી પેહેલું દગલું “હુમત” બોલીને “હુમત” પર મુકે છે, બીજું દગલું “હુખત” બોલી “હુખત” પર મુકે છે, ત્રીજું દગલું “હવર્ત” બોલી “હવર્ત” પર મુકે છે,† અને ચોથું દગલું “હંમેશની બેહદ રોશનીવાળા મકાન”‡ પર મુકે છે તે પણ ચાર તબક્કાઓ માટેનો ઇસારો છે.

એઓમાં સૌથી સરસ બેહેશ્તનું મકાન “ગરોથમાન” છે. એના અર્થ પ્રમાણે એને “કિર્તન અથવા ગાયનનું ઘર” (House of melodies) કહેવાની મતલબ એ છે કે ત્યાં ફરેશ્તાઓ અહુરમઝ્દની તારીફના કિર્તનો ડાગાય છે. દીનકર્દના ૬ ૭

* રેવાયતમાં ૭ બેહેશ્ત જણાવેલાં છે, તેમાં ઉપલાં ૪ ઉપરાંત “ચીનવત પુલ, હમેસ્તગાન તથા અસરે રોસની” એટલાં વધુ છે.

† યજ્ઞસ્તેના ૧૯ માં હાના ૬ ૭ ફકરામાં અહુરમઝ્દ “અહુનવર” એટલે “યથા અહુ વૈયો”ના કલામ સારી રીતે પઢનારને ચીનવદ પુલની પેલે પાર ત્રણ વખત બેહેશ્તમાં પસાર કરવાની આશા આપે છે તેમાં એજ મતલબ સમાયલી હોવી જોઈએ.

‡ બુદ્ધિયો એને “નિર્વાણ” તરીકે ઓળખે છે.

† બેહેશ્તના આ ૪ તબક્કા છે એવું દાકતર હાઉગ તથા દાકતર વેસ્ટનું પણ મત છે (વધુ માટે જુઓ મીનોબેઈ પ્ર૦ ૨જી ૬૦ ૧૪૫, ૧૪૬ ની નોંધો તથા પ્ર૦ ૭ મું ૫૦ ૮ થી ૧૧).

§ એને મળતા લખાણ વિષે જુઓ યજ્ઞસ્તે હા. ૩૪, ૬૦ ૨) જે, જેમાં કહે છે કે “તારી નીઆયશની મારફતે અને તારી વખાણોનાં ગાયનોની મારફતે ઓ અહુરમઝ્દ! તારી જનાખમાં પોહોંચું.” ખ્રિસ્તીધર્મ પુસ્તકોમાં પણ ફરેશ્તાઓની માત્ર ૫૨જ ખુદાની તારીફ ગાવાની જણાવે છે (જુઓ Isaiah VI તથા The Revelation of St. John).

પુસ્તકના નાં ૨૬૭ ના ૬ ઠા પ્રકરણમાં કહેછે કે “દાદાર અહુરમજ્દનો ચઢતો દરજ્જો બેહદ રોશનીવાળા ગરોથમાનને પેહેલાં તેજ આપવાથી તથા તે બેહદ રોશનીવાળા મકાનના સાચા મીનો યજ્ઞદાને પ્રતાપી બનાવવાથી, તથા તે બેહદ રોશનીવાળા મકાનના સાચા યજ્ઞદાના સંબંધવાળો હોવાથી, (વગેરેથી) છે”.

છેવટનો બદલો.

આ દુનિયામાં લોકો જેબી ભલાઈના કામો કરશે તેનો બદલો તે જહાનમાં જરૂર મળશે. “અશો લોકો”ની બાબતમાં જેમ આપણે જોયું તેમ આ દુનિયામાં જસ મળવાનો નથી. (જુઓ પાતું ૩૧ મું). આ દુનિયામાં થતી નેકી કે બદીનો બદલો બેહેશ્ત કે દોજખ મળશે અને તેઓને લગતો હીસાબ તનેપશીન તથા રેસ્તાબેજ (Resurrection)ની વખતે આપવો પડશે તેને લગતું એકસરખું ખ્યાન ઘણાખરા* પેહેલવી પુસ્તકોમાં આપ્યું છે, જે સઘળાનો સમાવ કરવાને અત્રે જગ્યા બસ નથી. છેવટનો બદલો જે બેહેશ્ત તે મેળવવાને ભલા જરથોસ્તીઓ ભાગ્યશાલી નિવડે અને અર્દિબેહેશ્ત અમશાસપંદને રાજ રાખવાને શક્તિવાન થાય એવી દુઆ તેજ અમશાસપંદ પાસથી હું ચાહું છું, કે જે મીનો સર્વે અમશાસપંદમાં ઘણોજ બખ્તાવર છે, ૧) રારતી અને પ્રમાણીકપણાને ચાહનાર છે, ૨) જે અશોઈનો સાહેબ છે, ૩) જે કુદરતનો માલેક છે, ૪) જે માંથ્રાનો બનાવનાર છે, ૫) જે અહુરમજ્દના આતશપર મવકળ છે, ૬) જે તમામ ગરમીનું મૂળ છે, ૭) જેનાથી સઘલી રોશનીઓ દીપક મારેછે, ૮) અને જે બેહદ રોશનીવાળા મકાન યાને બેહેશ્તનો દરખાન છે.

* જુઓ દીનકર્દ પુ. ૬૬ નાં ૨૫૧ મું ૩૦ ૨, ૩, ૪; અર્દી વીરાફ નામું; યુનદેહેશ; હાદોખ્તનસ્ક (વેસ્તરગાડની યસ્ત ૨૨ મી ૩૦ ૧ થી ૧૬); મીનોબેદ પ્ર. ૨) જુ. ૩૦ ૧૪૫ થી ૧૪૯; તથા ૩૦ ૧૮૨થી ૧૮૬; પ્ર. ૭ મું ૩૦ ૮ થી ૧૨; ગજેશાહેગાં ૩૦ ૧૪૭.

ઉપલાનો સારાંશ એ છે કે દરેક જરથોશ્તીની દીનને લગતી ફરજ છે કે તેણે

- ૧) રાસ્તીથી તથા પ્રમાણીકપણે સીધા રસ્તા તરફ જવું,
- ૨) તન અને મનની પવિત્રાઈ મેળવી સંપૂર્ણ અશોધને પોહોંચવું,
- ૩) કુદરતની કરામત શું છે તેનો ભીતરનો પડદો ખોલવો,
- ૪) માંથ્રના અસરકારક અવસ્તાઈ કલામોથી નાપાકી-આને તોડવી,
- ૫) પોતાના દિલનો અહુરમજ્દના સંબંધનો આતશ સદા રોશન રાખવો,
- ૬) જેની ગરત્રી થી આ જેહાનમાં સારી છંદગી ગુજરી, તે જેહાનમાં બદલો મેળવવો,
- ૭) નેકીની રોશનીથી સર્વોત્તમ રોશનીઆવાળા મકાન તરફ પોહોંચવું,
- ૮) અને એ રીતે બેહૃતનો બદલો મેળવવો.

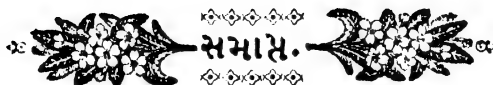
આદિબેહૃત અમશાસપંદને અર્પણ.

મેરેજનગોશ (Mouse-ear અથવા Sweet marjoram)

ના કુલો, —બુનદેહેશ પ્ર૦ ૨૭, ૬૦ ૨૪.

ગોસપંદની ગરદન —શાયસ્ત લા શાયસ્ત પ્ર૦ ૧૧, ૬૦૪.

“અદ તા વધ્યા” ના કલામો—શાયસ્ત લા શાયસ્ત પ્ર૦ ૧૩, ૬૦ ૧૪.

અભીપ્રાયો.*

“ મરફીના અટકાવ વિષે અવસ્તાના ફરમાનો,”

તથા

“ તનને લગતી પવિત્રાઇ. ”

THE POONA OBSERVER & CIVIL & MILITARY JOURNAL,
JUNE 26. 1897.

A pamphlet in Guzerati bearing the above title is to hand from Bombay from its author, a Parsee gentleman, one Mr. **Pallonjee Cursetjee Mistri**, a certificated passed student of the Sir J. J. Zhené and Pehlvi Madressa, and author of three Prize Essays of the same Madressa successively for three years, of one of which we had the pleasure of taking notice in our issue of 28th April last...The present essay...was contributed to the *Jam-e-Jamshed* of Bombay, at the critical time when the plague was raging furiously.... * * *

We strongly recommend this essay to our Parsee readers and would at the same time suggest that the same be translated into English and published by the help of some fund or the purse of some Parsee philanthropic gentleman to enable other communities to judge for themselves and have an idea of the simple and true principles of purity as laid down in the Zoroastrian Sanitation Code, these being akin to a certain extent to the principles of other faiths. The essay is published at the time when the plague has almost entirely died away, but as the author says “Prevention is better than Cure,” this will only be a safeguard against any other contagious disease that might prevail hereafter, cities like Bombay and Poona being every now and then overcrowded. From the opinions of the Press expressed on the former essays of the same author it appears that the author's talent and penmanship are highly spoken of from the different corners of the Bombay Presidency, and the present essay bears testimony to the same effect, it being recommended for publication by Mr. A. S. Dastoor Candin, a reverend Parsee gentleman, well-known for his literary pursuits. The Sir J. J. Translation Fund truly deserves credit for supporting such a useful work. * * *

* આ અભીપ્રાયોમાં રેસાલામાં શું શું બાબતો સમાવી છે તેને લગતું વર્ણન જગાની તંગાસને લીધે મેં છોડી દીધું છે—રેસાલાના કર્તા.

શસ્ત્રગોઈતાર, તા. ૩૦ મી ફેબ્રુઆરી ૧૮૬૮.—અવસ્તાના એક અભિસાસી, મી. પાલનજી ખરોદજી મીસ્ત્રી, જોવાળુના વિષેના નિબંધની અમે થોડાંજ અઠવાડિયાં ઉપર ખબર લીધી હતી, તેવળુ તરફથી ઉપલાં નામવાળો નવો નિબંધ ધણો પ્રસંગોપાત અને હાલના મરફીના સમયાનુસાર ખાહાર પડ્યો છે. ગયાં સાલના જાનેવારી માસની શરૂઆતમાં પારસીઓની શાંત છાવણીમાં મરફીએ જ્યારે વધુ ખલલ કરવા માંડી અને તે વખતથી અનેક શખ્સોએ જ્યારે તરેહ તરેહના ઓરંગા મારવા માંડ્યા,ગભરાટના મારવા પારસી જીવડાઓ ટપોટપ ઉડવા માડ્યા તે વખતનો કોમના લોકોનો ભય નરમ પાડવા એ નિબંધ પેહલ-વેહેલો એક ગુજરાતી પત્રમાં તેવણે (કર્તાએ) છપાવી દેવાની જરૂર જોઈ. લોકોને એ લખાણો પસંદ પડવાથી તથા મી. અ. સો. દસ્તુર કામદીને એ નિબંધ ચોપાન્યાના આકારમાં છપાવવાનો આગ્રહ કરવાથી, આ સાલમાં પણ મરફી ચાલુ રહેલી જોઈને આ અમંત્રણ મી. મીસ્ત્રીએ ખુશીથી સ્વીકાર્યું. પેહલાં સરજ. ૭૦ ત્રાન્સલેશન ફંડના શીયાણા સેક્રેટરી તથા ત્રસ્ટી સાહેબોએ અને પાછલથી સર દીનશાહજી પીટીટ જો આ ચોપાન્યાને આસરે આપ્યો ન હોત તો કર્તા ધણી અડચણમાં આવી પડ્યો હોત. આ નિબંધથી આપણને ખાતરી મળી શકે છે કે સર જ. ૭૦ મદ્રેસા તરફથી લાગત ત્રણ વર્ષો સુધી રેસાલાઓ લખવાને કર્તા ફતેહમંદ નીવડ્યો હતો તે માત્ર ઇનામની લાલચેજ નહીં પણ કોમને લગતી આવી આકૃત વખતે થોડા વખતમાં પોતાના હમદીનોતી સેવા ખજાવવા તે તત્પર હતો. અને એ રીતે મરફીના અટકાવની અવસ્તાઈ રસી અજમાવી જોવાની તેમને લાલચ થઈ છે. આ નિબંધને બે મુખ્ય ભાગોમાં વહેંચ્યો છે; ૧) આ દુનિયાને લગતી ખાખતો, ૨) પેલી દુનિયાને લગતી ખાખતો. પેહેલા ભાગમાં (Physical causes)માં મરફીના બે મુખ્ય કારણો જણાવ્યાં છે; ૧) સરદ હવા, ૨) લીણાશ. એક વર્ષ અગાઉ જણાવેલા આ બે કારણો હજી ઉભાં અને ઉભાંજ છે અને આપણને મરફીથી ખચવું હોય તો સરદીથી ખચવું એવું ડાકટર ખાહુરજીનું મત એ કારણોને મજબુત ટેકો આપે છે. * * * કેટલીક હલકી સ્ત્રીઓ દવાના ખાટલાઓ હાથમાં લઈને જાદુલકોટલ કરવાનો દાવો કરનારા હલકા શખ્સોના ઘેરમાં કે ખુતપરસ્તોના મકાનમાં જાય છે તેવી ચાલને (આ રેસાલામાં) વખોડી કાઢવામાં આવી છે. આ નિબંધમાં કેટલાક નશીહતારખી બોધો દેવામાં આવ્યા છે, જે ધ્યાન પુગાડવા જોગ છે. આ નિબંધ સાથે “તનને લગતી પવિત્રાઈ” નો એક જુદો નિબંધ એજ ચોપાન્યામાં સાથેસાથ આપ્યો છે જેમાં સેહેલી અને સુત્રી રીતે સુધડતા જાળવવા માટેના કેટલાક કાયદા કાનુનો અવસ્તાની સાહાદતો સાથે જણાવ્યા છે. તે ખરીદીને તેના ઉદ્યોગી કર્તાને ઉતેજન આપવાની સાથે તેમાંથી મળતી ધીરજ હાંસલ કરીને તેમાં શિખવેલા

વનારાઓની ફરજ છે.

૨.—તપાસ લેનાર મી०

તન કરવું એક ખુશાલી

ના, જ્યારે કેટલાક ધરમગુરુઓ

મી० મીસ્ત્રી જેવો એક સાદો ને

આપવા જોગ ધરમ સંબંધી તોરથી

પહે એ મુખારકબાદી આપવા ને લેવા

ના. એમનાં લખાણો અમારાં વાંચવામાં

વધારો અને ફેરફાર કરીને આ એક વાંચવા

હા એકવાર વધારે પારસી પ્રજાની મી० મીસ્ત્રીએ

છે કે સર જ० જી० મદરેસાના સધલાજ એલાઓ,

પાતાનો અભ્યાસ પડતો નાખતા નથી. “પાણી, જમીન

” ના એમના રેસાલા વિષે ગયે વરસે અમે જે વીવેચન

તે આપાદ આ નવા રેસાલાને લાગુ પડે છે. કરતા મરકીનું

ના અને હીનાસ જણાવે છે ને ઘણાખરા વીદવાંતો એમ માને

વળી સફાઈ ને પવીત્રાઈ મરકીને ઘણીખરી દુર રાખે છે એ પણ

જ ખરું છે ને અવસ્તાના કલામોનો તરજુમો તપાસ્યા પછી તેની

મતી અસર વિષે અમે કરતા સાથ એકમત છઈએ. “ખોરશે દ”

અને “આતશ” ની રોશનીનો ભેદ, તેનો ઉપયોગ ને તેના ફાયદા આ

રેસાલામાં લખનારે ખરાખર સમજાવેલા છે, (..... ?) આ નીબંધ

પાછલ આપેલો “તનને લગતી પવિત્રાઈ” નો વિષય પણ અચ્છી રહેશે ને

ટુકમાં લખાયેલો છે. છેલ્લે, આવા નીબંધો લખી સર જ० મદરેસામાં

પાતાને મલેલી સારી કેળવણીનાં આવાં આવકારદાયક ફળો ખહાર

પાડવા માટે મી० મીસ્ત્રીને અમે મુખારકબાદી આપતાં, ટુક ભંડોલીઆ

હુંપંદી જીવાન્યાઓ કે જેઓ કશાખી અભ્યાસ વગર ધરમ સંબંધી

ખાખદો સમજવાનો અને સમજાવવાનો કાંકો રાખે છે, તેમને મી०

મીસ્ત્રીનાં લખાણો વાંચી તેની નકલ કરવાની કડવી ભલામણ કરવાની

અમે ફરજ વિચાર્યે છીએ.

સત્યમિત્ર—તા० ૧૧ મી જુલાઈ સને ૧૮૯૭.—એના કર્તા પોતાના

આગલા બે રેસાલાઓથી જાહેરમાં આવી ચુક્યા છે. અવસ્તાના અભ્યાસી

તરીકે, જેમ સાધારણ રીતે વર્ષો થયાં આપણે જોઈએ છીએ તેમ, એ

જવાન માત્ર અવસ્તા અને પેહેલવી ભાષાઓનો મદરેસામાં પાંચ વરષોનો

અભ્યાસ કરી બીજા કહેવાતા અભ્યાસીઓની પેડે અભ્યાસના તકતાપરથી

ગુમ થઈ ગયા નથી. મુખઈ ખાતેની ઝંદ પહેલવીની બે મદરેસાઓના

અભ્યાસીઓની સંખ્યામાંથી ઘણું જેવડેજ કાંઈ આવું પરીણામ આપણે

હાથ આવે છે. અને તે પણ કાંઈ ઈનામના રેસાલાઓના રૂપે હરીફાઈમાં

કોઈવાર ખહાર પડે છે, અને ત્યાર પછી મદરેસાનાં અભ્યાસના પાંચ

વર્ષ પુરાં થયાં પછી
 આતો પડે છે તે આપ
 ખુશી છીએ કે મીઠા મીઠા
 એક યા બીજા રૂપે પોતાનો
 ખરેખર અભયાસીજ છે એવું જા
 બહાર પડેલા એ જવાન અભયાસ
 અભયાસનું પરીણામ છે, તેમાં કશો
 ભાગોમાં વહેંચી નાખ્યો છે. અને ખાંડ ભા
 ઈનસાફ આપવામાં આવ્યો છે એમ કહેવાને અમ
 પુરાતન જમાનાઓથી ચાલી આવેલા કદીમ અ
 હીમાયત કરી તેની ખુબી આજની વીધાને આધારે
 કોશેશ હીક છે. અમો એ જવાન અને એકીન ભરયા
 ભવીષ્યના અભયાસમાં કુતેહ ઇચ્છીએ છીએ, અને મરકીન
 સ્તા આધારે આપવામાં આવતી બીજી એરંગા રૂપી શોધ
 આવા અટકાવ માટેનાં સંગીન અભયાસ સાધનાં લખાણોની વા
 એને ખુશી સાથ ભલામણ કર્યે છીએ.

અખખારે સોદાગર, તા. ૨૫ મી આગસ્ટ રાને ૧૮૯૭.—..

મદરેશા સાથનો સંબંધ છોડવા છતાં તેઓ (કર્તા) આવી ધરમ સંબંધ
 બાબતમાં ભાગ લે છે, તે ખુશી થવા જોગ છે. મરકીનો હીંગામ કોણ
 ભુલશે? તે વખત ચાલેલા ગભરાતનો ખ્યાલ કોણને ન હશે? ધરમગુરુ-
 એમાંના કેટલાક પોતાની ફરજ ભુલવા લાગ્યા હતા, તેવે વખત લોકોને
 શાંતી કરવા લાયક આ રેસાલો અમારા એક ભાઈબંધની કતારોમાં છપાયો
 હતો જેને સુધારા વધારા સાથે હાલ એક નાંધલા પુસ્તકના આકારમાં
 બહાર કાઢવામાં આવેલો છે. આ રેસાલામાં આવેલું લખાણ સંગીન
 અને સારા અભયાસનું ફક્ત લાગે છે. ફક્ત બીજા પુસ્તકના ઉતારાઓથીજ
 આ રેસાલો ભરેલો નથી. સમજ પડતી ભાશામાં પંડીતના જરાક પણ
 હાલ વગર એક ધરમ ઉપદેશકને પણ છાજે એવી ભાશામાં આ સુંદર
 રેસાલો લખાયેલો છે. શેઠ અ. સો. દસ્તુર કામદીન જેવા એક દીનદાર
 જરથોશતી એ રેસાલો વાંચતાં સાથ તેની કીમત ખીછાણી પુસ્તકના
 આકારમાં તે છપાવાને બહાર ભલામણ કરવાને બહાર પડે, એજ કરતાને
 મુખારકખાદી લેવા જોગ છે. સર જમશેદજી જીભાઈ તરાનશલેશન ફંડ
 તરફથી એ રેસાલાને મલેલો આશરો બંધાયેસતોજ છે. એવાજ
 પુસ્તકોના આશરો માટે એ ફંડની હસતી થયેલી છે. રેસાલાની બાબતો
 ટુંકમાં પણ પુરેપુરી લખાયેલી છે... પારશીઓ પોતાની રોજંદી ફરજોમાં પણ
 પછાત પડતા જાય છે, નાંધેલી બંદગીઓથી પણ હાથ ઉઠાવતા જાય છે, એવી
 લખનારની ફરીઆદમાં ધણું વળુદ છે. “ખોરશેદ,” “આતશ” વીગેરેનો
 મરકી સાથનો સંબંધ ધણી ચાલાકીથી સમજાવેલો છે. “નશો” શબ્દ

અભિપ્રાયો.

શું છે તે સમજાવવા જતાં જ્યારે કેટલાક કહેવાતા વીદવાને તાહેલાંથી આપણને ગુચવી નાંખે છે, ત્યારે સાદી ભાષાનાં શ્લોકોમાં કરતાં એ શબ્દ સહેલથી સમજાવે છે. મરઝી “કોપ તથા કુદરતી ક્રામત” ગણવામાં આવે છે, એમ કંઈક અંશે ખરું પણ છે... વલી આ રેસાલા સાથે “તન તરાઈ” વીશે ટુંક વીવેચન કરેલું છે તે પણ વાંચવા જમરોદળ જીભાઈ મદરેસાનો એક એલો પોતાને મલેલાં ઉપયોગ કરે, પોતાને કેલવણી આપનાર ખાતાંને શોભા લગાડ પ્રકારનું ઉત્તેજન વાજળી છે. દરેક જરથોસતીએ આવા લખ જન આપવું જોઈએ. આપણી ઉધરતી જરથોસતી એલા આવા રેસાલાઓ મુક્ત મુક્ત મારે આગેવાન દીનદાર જરથોસ ગોઠવણ કરવી જોઈએ.

જ્ઞાનવર્ધક, એપ્રિલ તથા મે ૧૮૯૭.—.....પેહેલ વેદ (કર્તા) એમ જણાવે છે કે સરદ હવા અને ભીનાશ એ ઉત્તપન કરનારાં છે, અને એ વાત જોયો સુખ શાંતીના ઉપાયો લેવ હોય તેને અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ છે.....ખીજું મીં પારસીઓમાં દરરોજ સહવારના ઉઠીને નીરંગ લેવાની ચાલ, અને ઘરમાં લોખાન ધુપાવવાના રેવાજને મરઝીના અટકાવ તરીકે લેખે વીદવાનો એ ખાનને ચીજને ગંધકી અને નાપાકી દૂર કરવાના સાંધ તરીકે લેખે છે અને તેથી મીં મીંચીના બોલેબોલને આપણે મલતા થઈશું * * *

..આ જમાનાને વગોવનારાઓએ આ નાની ઓપડીના ૨૨ અને ૨૩ માં સફા વાંચવા ઘટે છે.* * *

માસીક મજાહ, એપ્રિલ, મે, ૧૮૯૮.—તપાસ લેનાર, મીં દાં એં તારાપોરવાળા.—એક ઉઘોગી અભ્યાસી કદી છુપો રહેતો નથી. નામદાર સર જં જંવાળી જંદ મદરેસાએ ખાહેર પાડેલા કામેલ વિદ્યાર્થીઓમાં મીં પાલનજી ખરોદજી મીંચીનું નામ એમનાં આગલાં પુસ્તકોથી જાણીતું થયલું છે. જેમાં ઉપલાં પુસ્તકે માનપૂર્વક વધારો કરી અવસ્તા ભાષાના એમના પાકટ જ્ઞાનનો પ્રબળ પુરાવો પ્રજા વચ્ચે પૂરો પાડ્યો છે. મીં મીંચીનું આ નવું પુસ્તક એક એવી અગત્યની ખાખદપર લખાયું છે, કે જે ગંભીર સવાલે આખાં હિંદુસ્થાનને હાલ હલમલાવી મૂક્યું છે....એવા જીવ સટોસટના ખારીક પ્રસંગે આપણા અવસ્તા ભાષાના પવિત્ર ભણતરોમાં મરઝીના અટકાવ વિષે શું શું કરીમાનો છે તે સમજાવવાને એક ઉમંગી અભ્યાસીનું ખાહેર પડવું, જોડું જરથોસતી કોમને લાભકારી તેટલુંજ તે ખાહેર પડનારને માનયુક્ત છે. એમાં કર્તાએ મરઝીને લગતી અવસ્તામાંથી મળી આવતી ખાખદને ટુંક ટુંક મથાળાં-ઓમાં જૂદી પાડીને ઘણી રસીલી ભાષામાં સમજાવી છે.... શરદ હવા,

અભિપ્રાયો.

સ,..... વગેરે વગેરે વિષયો ઘણી સંભાળથી, ઘણી કામે-
લીણી છટાદાર લખાવટમાં મીં મીસ્ટ્રીએ રજુ કર્યા છે.
“ધ્વજગેલી જળો” તથા “હોટેલોમાં પારસી જાંગલાઓ”
માંવાળી પાખદોપર દરેક પારસી ખચ્ચાનું ધ્યાન ખેંચાયતું
છું. મીં મીસ્ટ્રીના ટીકાઓ ધણાજ નરમ અને મીઠા
ગુ હું ખાત્રીથી માનું છું કે જે કામ કલમના તીક્ષ્ણ
કરશે તે અસર આ કુનેહપાજ મધુર શબ્દો ઉપજાવી
મીં મીસ્ટ્રીની સેવા કોમને માટે અતિ લાભકારી છે અને
પારસી ભાઈઓએ પીછાનવાની અવશ્ય જરૂર છે. અવસ્તા
પારસીઓ આપણી સન્મુખ જે કાંઈ રજુ કરે છે, તે તેમનેમાટે
“સત” રહેતું નથી. અવસ્તામાં એક પાખદ ઉત્તરધ્રુવમાં તો બીજી
હેંચાઈ ગયલી છે. તેવા એક મહાસાગરમાંથી એકજ ચોક્કસ
લાળી ચુંટણી ફરવી એ કામ કેવું કઠીણ છે, તેની જાણ એવાં
ને જાતિ-અનુભવ લેવાનો જોગ આવે છે, તેમનેજ પડે છે.

રૂઝ સમાચાર, તાં ૫ મી મે સને ૧૮૯૮..... આ...નાનું
કે જે મીં પાં ખં મીસ્ટ્રી તે...મદ્રેસાના ઇનામો જીતી
સાર થયલા વીધારથી તેઓજ...રેસાલો લખવામાં કુતેહમંદ જંદ
પારસી લખાવટું માન ખાત્રા પછીજ...બીજે રેસાલો લખી વરતમાન
રા અને વિદ્વાનો તરફથી એક સરખીરીતે પોતાના અભ્યાસ માટે
ઉચ્ચ મત નોંધાવનાર અભ્યાસીના તરફથી ખહાર પડેલું છે; કે જેમાં
“જરથોસ્તી દીનની ખારીકીથી મરકી સામે અટકાવ કેવે પ્રકારે મેળવી
શકાય” તે સંબંધી ઘણીજ માયાકુલ રીતોથી સરેહ ચલાવવામાં આવેલી
છે. ...***.. મનુષ્યોની તનદુસ્તી તથા સુખાકારી ઉપર માહી અસરો
કેવે પ્રકારે થાય છે તે, તે અસર કરે એવી રીતે વીધા અભ્યાસ અને
ધરમના કાનુન આધારે નામજાચું છે...પોતાની ફરજે તરફ પારસી
ટોળાને મીં મીસ્ટ્રી આ રેસાલાથી જાગૃત કરે છે,...જુદા જુદા વિષયોને
હાથ ધરીને તે પાખતોને ફેરતાએ પુરતો ઇનસાફ આપ્યો છે. ટુંકમાં
મીં પાં ખં મીસ્ટ્રીએ પોતાને હાથ ધરેલી પાખતોને જુદી જુદી લખા-
વટોથી પુરતો ઇનસાફ આપ્યો છે. માટેજ જરથોસ્તી ધરમની શીલાસુશીના
કાયદાઓને જુદી જુદી પાખતો સાથે ગોઠવણોથી લાગુ પાડી તેપર જર-
થોસ્તી આલમનું ધ્યાન ખેંચવાની તક મરકી જેવા હીંગામે લેવા માટે
એમનો આભાર માનતા અમે જરથોસ્તી ભાઈઓને જાણાવીશું કે આ
રેસાલાની નાનકડી ચોખ્ખી ખરીદી પોતાનાં ખાજકોને તેના અભ્યાસ કર-
વાની તક આપવી.

સુરત અખબાર—તાં ૧૯ મી જુલાઈ, સને ૧૮૯૭.—[આ
પત્રમાં તેના નાના કદ તરફ જોતાં વિગતવારે રેસાલાની પાખતોનું ઠીક
વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે].

